SAYI: 27 FİYATI: 2000 TL. (K.D.V. dahil)

EKONOMİ VE POLİTİKADA

Görüş

AYLIK DERGİ ■ ŞUBAT 1989

Görevi kötüye kullanma, yolsuzluk gibi sözcüklerin yetersiz kaldığı bir soygun döneminden geçiyoruz. Her gün sözünü ettiğimiz çevre kirlenmesi böyle bir toplumsal kirlenmenin yanında önemsiz kalıyor.

AYFER ATAY İLE SÖYLEŞİ

SORUN ZAMANLAMA MI?

"Yeni ceza yasası taslağının Meclis'e gelmesi zamanlama ve karar verme ölçütü olmalıdır. TBKP yöneticilerine iki soru yöneltmek istiyorum: En geniş birliği, yasaklı partilerin yasallaşması olarak değil, katılacak herkesle birlikte kurulacak yeni bir parti olarak görüyor musunuz? Yeni ceza yasasının Meclis'e sevkedilmesinden sonra 141-142'nin kalkmasının zaman alacağına ikna olarak yasal parti çalışmalarının hep birlikte başlatılmasını öngörüyor musunuz?

YALÇIN YUSUFOĞLU

ÖZEL GÜZELDİR

İÇİNDEKİLER

PATRONA TAŞ KOYMAK!

"Almanya'dan dönüş yapan bir grup işçi Yeşilköy havaalanında Siyasi Şube memurları tarafından karşılandı. İşçilere sözcülük yaptıkları belirlenen sekiz işçi gözaltına alındı. BASF firmasının bir işyerinde çalışan işçiler işverenle uyuşmazlığa düştükleri için bir süre önce greve gitmişler ve fabrika önünde de bir yürüyüş düzenlemişlerdi."

Şimdi sizler bir gazete haberi okuduğunuzu düşünüyorsunuz ve 'olacak iş mi bu, Türkiye'de grev neredeyse yasak ama Federal Almanya'da serbest. Federal Alman kanunlarına göre yaptıkları suç olmayan işçilerden Siyasi Şube ne istiyor? Yoksa Türkiye'deki rejim, nerede yaşarlarsa yaşasınlar Türkiyeli insanlardan 12 Eylül sınırlarının dışına çıkmamalarını mı istiyor?' diye söyleniyorsunuz. Genellikle gazete haberlerine inanırsınız ama kafanıza bir şüphe düşüyor, 'Bu kadarı da olmaz canım, haberde bir yanlışlık var mutlaka' diyorsunuz.

Doğru. Haberde bir yanlışlık var. Ama sandığınız kadar büyük bir yanlışlık değil. Almanya yerine Libya, BASF yerine ENKA sözcüklerini geçirirseniz haber tamamen doğru hale girmiş olur. Olmasına olur da sorduğunuz soruların haklılığı devam eder. Bu işçilerin yaptığı Libya kanunlarına göre suçsa bu "suç"a Libya siyasi şubesinin bakması gerekirdi. Sakın durumun Türkiye rejimini ilgilendirmesinin nedeni ENKA'nın ünlü "işadamı" Tarık Şara'ya ait oluşu olmasın? Eğer böyleyse (siz başka bir neden gösterebiliyor musunuz?) rejimin sadece Türkiye'yi kapitalistler için bir cennet haline, bir dikensiz gül bahçesi haline getirmekle kendini sınırlamadığı, Türk kapitalistlerine "iş" yaptıkları her yerde bir cennet sunmayı amaçladığını da kabul etmemiz gerekir. Rejimin dişi, Libyalı veya başka ulustan işçilere geçemediğine göre (çünkü onları yakalayamıyor) geriye bir Türk patrona çalışmak şanssızlığına uğrayan Türkiyeli işçiler kalıyor.

Şimdi ne durumdalar acaba? Sayıları ikiden fazla olduğuna göre bu bir "toplu suç". Yani onbeş gün gözaltında tutabilirler. "Gidi vatan millet düşmanları, gidi soysuzlar. Ülkemize döviz kazandıran şerefli bir iş adamının "işine" taş koyarsınız ha!" Seyit Reis Atıcı, İsmet Dinçer, Zülfi Komi, Menderes Demir, Halil Kara, Şendursun Ünal, Bayram Gültekin, Hüseyin Eroğlu. Bizim sizleri bulmamız mümkün olmazsa siz bizi bulun. Nasıl olsa bir gün özgürlüğünüze kavuşacaksınız. Bekleriz o günü. Bizi bulun ve başınıza gelenleri anlatın. Görelim ve gösterelim kamuoyuna, bir Türk kapitalistine karşı haklarını savunmanın işçilere neye malolduğunu.

□

"Birlik için ne dediler?" soruşturmamıza okurlardan gelen istek üzerine bir süre daha devam edeceğiz. Sadun Aren yoğun işleri dolayısıyla geçen sayımızda olduğu gibi bu sayımızda da yer alamadı. Ama okurlarımız onun yazılarına Mart ayından itibaren tekrar kavuşacak. Sadun Hoca'ya yönelteceğiniz soruları göndermeye devam edin.

□

Hükümet kâğıda yine zam yaptı. Böylece bir yıl içinde gazete ve kitap kâğıdına % 118.5 oranında zam yapılmış oldu. Önceleri basını kanuni tedbirlerle susturmak isteyen iktidar bir sürü tepki çekecek böyle bir yol izlemektense basın sektörünü krize sokarak "çanlarına ot tıkama" yolunu tercih etti. IMF politikalarıyla büyük bir geçim sıkıntısına düşürülmüş olan halkın ekmeğinden kesmek yerine kültürel ihtiyaçlarından kısacağını öngörmek için zaten büyük bir zekâ gerekmiyordu. "İş bitirici" olmak burada da yetiyordu. Biz kendi hesabımıza, Kasım ayında fiyatımızı artırdığımız için bir süre daha dayanmaya gayret edeceğiz. Ama ileride okurlarımızdan da, tahammül gücümüz tükendiğinde, bizim sıkıntımızı paylaşmalarını isteyeceğiz.

□

Görüş
AYLIK DERGİ

İllüstrasyonlar: Uğurcan Ataoğlu

▶ **Sahibi:** *Şükrü Çelikyapı* ▶ **Yayın Yönetmeni:** *Çağatay Anadol* ▶ **Yazı İşleri Müdürü:** *Erdal Şahin* ▶ **Yazışma:** *GÖRÜŞ Nuruosmaniye Cad. 5/2 Cağaloğlu-İstanbul* ▶ **Fiyatı:** *Yurt içi 2000.-TL Yurt dışı 3 DM.* ▶ **Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı):** *Yurt içi 18.000.-TL. Yurt dışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 002846-4 numaralı hesabına yatırılmalıdır.* ▶ **Dizgi:** *Yayın-Dizgi Merkezi Tel: 527 03 40* ▶ **Ofset Hazırlık:** *SOS Ofset Tel: 511 25 36* ▶ **Baskı:** *Teknografik* ▶ **Genel Dağıtım:** *GAMEDA*

Halim Togan

DİZ BOYU ÇİRKEF

At izi öylesine it izine karıştırılıyor ki, kimin neyi çalmadığını anlayabilmek, kimlerin neyi havuduyla götürdüklerini ortaya çıkarabilmekten daha zor oluyor!

Horzum-Şemiler-K. Erdem olayının çeşitli veçheleri, o veçhelerin de oldukça derin ve karanlık uzantıları var. Hemen öne çıkan bir noktayı ilk elde vurgulamak gerekiyor: Olay, Türkiye'de yolsuzluğun, nüfuz ticareti ve rüşvetin, düpedüz vurgunun ve haracın ulaştığı boyutun bir göstergesi. Politikacılarla iş âlemi arasındaki içli dışlı ilişkiler o hale geldi, getirildi ki, milletin vekili ya da bakan sıfatlı kişilerin iş âlemi ile yakınları aracılığıyla ya da doğrudan kurdukları, herkesin gözü önünde fütursuzca sürdürdükleri gayri resmi, yarı resmi, resmi ortaklıklar öylesine sıradanlaştırıldı, eşyanın tabiatından sayılır, saydırılır oldu ki, ayyuka çıkan yolsuzluklar politikanın ayrılmaz bileşenine dönüştü. Politik manipülasyon ile ticari ve mali jargon eldivenin içi ile dışı gibi birbirini bütünlüyor. Kokuşma, en kıyasıya politik hesaplaşmaların ve en koyu entrikaların âdeta "doğal" zeminini oluşturuyor.

Yönetimin en baştan ikinci adamı, rejimin en mutemet kişilerinden biri, önce dokundurmayla, sonra açıktan açığa yolsuzlukla suçlanıyor. Olay dallanıp budaklanınca, yaklaşık on yıldır aralarından su sızmayan iki sivri kişi, suçlanan başkbakan yardımcısı ile başbakan, birbirlerine düşüyorlar. Yolsuzlukla suçlanan, "sayın" başbakan ve liderini devlet adamlığına yakışmaz davranışlarda bulunmak, devletin ve yönetimin işleyişini yozlaştırıp çığrından çıkarmakla suçlamaya başlıyor. Öbürü de, üstü hiç de kapalı olmayan bir biçimde, yardımcısına yöneltilen suçlamaları doğrulayıcı ifadeler ve edalarla demeçler patlatıyor. Bu arada bürokrasi içinde darbeyi andırır bir vüsat ve süratte kararlı bir tasfiyeye girişiliyor. Belli ki tepelerde esaslı bir tepişme var.

İşin ilginç yanı, başta da değinildiği gibi, tepişmenin açıktan açığa mafya ilişkileri ve hırsızlık suçlamaları zemininde başlatılıp sürdürülmesi. Kavgaya hiçbir politik kılıf dahi aranmadan, en üst düzeyde yolsuzluk suçlamaları inanılmaz bir pervasızlık ve tınmazlıkla, özel basın ilişkileri ve yarı resmi MİT sızdırmaları devreye sokularaktan tezgâhlanan provokasyonlarla, tarafların birbirlerini yeme aracı olarak kullanılıyor. Karşılıklı ortaya dökülen kirli çamaşırlar, tencere dibin kara, seninki benden kara atışmaları, dudakları uçuklatacak ifşaat tehditleri gırla gidiyor. Bu arada at izi öylesine it izine karıştırılıyor ki, herkesin mutlaka bir şeyler çaldığının zihinlerde ve fiiliyatta muta olduğu bulanık ortamda kimin neyi **çalmadığını** anlayabilmek kimlerin neyi havuduyla **götürdüklerini** ortaya çıkarabilmekten daha zor oluyor!

Bütün bunlar faşizm uzantısı sivil-despotik rejimin ne ölçüde kokuştuğunun göstergeleri. Olayın kendisi, ortaya saldığı genizleri tıkayıcı kokudan belli, üstü örtülü leşin anca görünebilen bir ucu. Esas gövde olanca çürümüşlüğüyle daha gömülü duruyor. Yer altında! 1920'lerin, 30'ların Şikago'sunu ne kadar da andırıyor! İyi ki henüz daha silahlar o kadar konuşmuyor...

Bu arada paylaşılamayan ne?

Geneli apaçık ve aydınlık ama, özeli karışık mı karışık ve karanlık. Bir ucu geçen yılın ünlü MİT raporu olayına ve o olayda yansıyan iç hesaplaşmalara giderken, bir başka ucu belli ki bu yılın sonundaki Cumhurbaşkanı seçiminde. Birşeylere hazırlık olarak karşılıklı mevziler alınıyor, özel maddi çıkarlar ve politik hedefler bağlamında yeni ve daha etkin yetki ve güç konumları ele geçirilmeye, tahkim edilmeye çalışılıyor. Bu uğurda kıyasıya kavga verilirken politika, iktidar ve maddi mefaat bağlantısının dünya literatürüne geçecek örnekleri sergileniyor.

Genelde paylaşılamayan, çalışan kitlelerin, dar ve sabit gelirlilerin sırtından azgın hayat pahalılığıyla, keyfi zamlar ve adaletsiz vergilerle, bunları sürekli gündemde tutan sözde zorunlu ve çağdaş ekonomi politikalarıyla acımasızca sızdırılan değerdir. AET üyeliğine hazırlanma demogojisi ve parlamenter görünümlü "demokrasiye geçiş" perdesi ardında her yıl yabancı finans kapital mihraklarına takır takır ödenen 5 milyar doları aşkın dış borç çıktıktan sonra geriye kalan soygun hasılatıdır.

İşin bu noktaya kadar gelip dayanmasının da altında ülke ekonomisinin bu güne kadar izlenen pervasız politikalar sonucu içine düşürüldüğü tıkanıklık, daha doğrusu tıkanıklığın ulaştığı akut boyut yatıyor. Burjuva politik iktidar olgusu, kavram olarak da, fiilen de, ekonomide yetki ve karar mercilerinin kontrolünde somutlanır. Tıkanan ekonominin önünü açma adına soyguna yeni açılımlar ve zeminler sağlamak ve bunun maliyetini çalışan kitlelerin, halkın muazzam çoğunluğunun sırtına yıkmak burjuva politik iktidarın belirleyici işlevidir. Bu bakımdan bürokrasiyi ve genel olarak ANAP yönetimini ve tüm devlet mekanizmasını ilgilendiren uzantılarıyla olayın bu yılki Mart yerel seçimleri sathı mailinde, ekonominin çıkmazda olduğunun bir kez daha apaçık görünür olduğu, enflasyonun % 100' e yaklaştığı, yatırım kredilerinin %150 dolaylarına dayandığı bir ortamda patlak vermesi hiç de boşuna değil.

Yönetimin başı ve yârân, ülkenin ve halkın çıkarlarına yönelik yeni bir saldırıya hazırlanıyor. Saldırının içeriği değişik değil, ama araçları değişebilir. Bugüne kadar dahi hiç alışılmadık yöntemlerin, o yöntemlerle hayata geçirilecek uygulamalara daha yatkın yeni yüzlerin ve o yüzlerin ardında yeni maddi çıkarların devreye gireceği anlaşılıyor. Bu bağlamda eski birliktelikler, iş ve kader ortaklıkları yol ayrımına çatıyor. Bürokrasinin özellikle ekonomi alanında tepe noktalarında estirilen fırtına, yönetimin başıyla en yakın ve kıdemli kader arkadaşı arasında patlak veren kıyıcı kavga, ANAP grubu içindeki alışılmadık "huzursuzluk" ve yeni mevzilenmeler bunun açık belirtileri. Yerli, yabancı tekel çıkarlarının garantörleri, ABD-İMF politikalarının mutemetleri durumun gereğini yerine getiriyorlar, kimsenin gözünün yaşına bakılmıyor. Faşizmin tezgâhlanmasında, işlevlendirilmesinde, kurumsallaştırılmasında birlikte yola çıkılan ve birlikte yol alınanlardan bir bölümü miadları dolarak yol kenarına bırakılıveriyor. Mutemetler Allahtan başka kimseye verilecek hesapları olmadığını milletin yüzüne yüzüne haykırırken, Allaha kalan hesabın şaibesi öbürlerinden birkaçının sırtına yıkılıyor.

Yol kenarına bırakılıverenler içinde kimileri ANAP'ın ve yönetimin sahiplerinin had safhaya varmış bazı huylarına, bardağı taşıran tavır ve davranışlarına, ya da geleceğe yönelik cüretkâr projelerine "Bu kadarı da olmaz ki!" diyecek hale de gelmiş olabilirler. Ola ki "çağ atlama" nın adabına ve icabatına ayak uyduramamışlardır. Ne ki öyle de olsa, şimdiye kadar sundukları hizmetin ve gösterdikleri anlayışın takdirinde pek de fazla kusur edilmediği pekâlâ anlaşılıyor. Başlarına gelen ne biçim bir mağduriyetse, birçoğu yurt dışında dolar maaşlı şahane sürgün hayatıyla ödüllendiriliyor; kimileri, üç beş yıl içinde milyarder olma fırsatına konuyor! Böylelerine sırf "tasfiye"ye uğradıkları için, dünyaya bakışta, yurt çıkarının yorumunda ya da görev anlayışında paye verici değerlendirmelerden kesinlikle uzak durmak gerekiyor. TC bürokratlarının karakteristiği rejimin malûmunun ilâmıdır. Yıllardır faşizmin hizmetinde saç ağartanlar, soygunu kılıfına ve "bilim"ine uyduranlar, mafya uzantılı iş âleminin "Yupi" kılıklı ya da çember sakallı tipleriyle haşır neşir uluslararası finans kapitalin bekleme odalarında fink atanlar boyunlarına kadar battıkları günahın kefaretini "yolun kenarına bırakılıvermek"le de ödeyemezler. □

 Tevfik Çavdar

HERKESİN ELİ BAŞKASININ CEBİNDE

Otuz milyon ahâli üç şakinin böyle mahkûmu
olup çeksin hükûmet namına bâr-ı meşumu (Akif)

Yıllar önce, sanırım 1950'li yılların ikinci yarısında, A.İlhan'la söyleşimizde, yazmayı tasarladığı bir romanın adından söz ederdi: "Herkesin Eli Başkasının Cebinde". Demokrat Parti iktidarının yozlaştığı, çeşitli yolsuzluk söylentilerin afakı tuttuğu günlerdi onlar. Roman adının bu tip siyasal ilişkilerle koyun-koyuna girmiş soygunlara ne de güzel yaraştığını vurgulardık. Babalar, hayali ticaret vurgunları, özellikle kamu bankalarına yönelik borç takmalar ortalığı böyle kaplayınca, Horzum olayı ile siyasal iktidarın bu tür ilişkileri gündeme geldikçe, o romanın adını yeniden anımsadım. Görevi kötüye kullanma, yolsuzluk vb. gibi sözcüklerin yetersiz kaldığı bir soygun döneminden geçiyoruz. Hergün sözünü ettiğimiz çevre kirlenmesi böyle bir toplumsal kirlenmenin yanında önemsiz kalır. İş bilenin iş bitirenin sloganı bugünün egemen sınıf ahlakının temel ilkesi haline gelmiştir.

Sadrazamın, hatta padişahın bile rüşvet rayici olan bir düzende, "Miri malı deniz, yemeyen domuz" sözü boşuna çıkmadı.

1930 yılının ağustos, eylül aylarına ait gazete koleksiyonlarını karıştırıyorum. Serbest Fırkanın siyasi yaşamımıza girdiği günlerdir o tarihler. Son posta, Yarın gibi yeni Fırkayı tutan gazeteler yolsuzluk haberleriyle dolu. Tek parti sultasının biraz olsun aralandığı o günlerde gündeme gelen ilk konu yolsuzluklar olmuştur. Demokrasinin tek sınıf için var olduğu her dönemde bu tip soygunlar hiç olmazsa fısıltı gazetesinde konuşulur. Türkiye'nin yüzyıllar boyunca bu nitelikteki soygunlarla, yolsuzluklarla karşılaştığı bir gerçek. Osmanlıyı konu dışı bırakalım. Ama, Sadrazamın, hatta padişahın bile rüşvet rayici olan bu düzende "Miri malı deniz, yemeyen domuz" sözü boşuna çıkmamıştır.

Devr-i hürriyette durum farklı mı? Hele Harb-ı Umumi denilen ilk cihan savaşında. Mehmetler cephelerde at fışkısı yerken, Sarıkamışta soğuktan kırılırken, kurtlu nohuda kaşık çalarken bir avuç iktidara yakın kişi dolap üzerine dolap çeviriyor, mal varlıklarına yeni yeni servetler katıyordu. Vagon ticareti o günün koşullarına göre günümüzdeki hayali ihracata denktir. Savaş yıllarının kısıtlı ortamında mallarını yükleyebilen bir yerden başka bir merkeze sevk etme olanağını bulabilen tüccarlar köşeyi dönüyordu. Bu vagon tahsisini yapan bürokratlar da köşeyi dönenler arasındaydı. TV dizisi yapmaya meraklı olanların Reşat Nuri Güntekin'in "Gizli El"ini ekrana aktarmalarının tam zamanıdır. İaşe yolsuzlukları... Karaborsa... İhtikâr... Savaş zenginleri... Kara paralarla yapılan bulgur palaslar, mercimek palaslar... Kolayca unutulur mu bunlar.

Cumhuriyette durum farklı mı? Ne gezer. Özellikle herkesin, hür basının, muhalefetin, sendikaların "Takrir-i Sükun" la sindirildiği, susturulduğu dönemdeki yolsuzluklar bugün bile anlatılır. Şeker şirketi yağması, Yavuz-Havuz davası, İsmet Paşayı bile çileden çıkarıp, meclis koridorlarında bağırtacak noktaya getiren "Affairist" ler, yani ogünün işbitiricileri. Yapay, güdümlü bir muhalefet partisinin kurulması bile halkın feryadına yeterli. Özellikle Cumhuriyet Halk Partisi mutemedlerinin yaptıkları saymakla bitirilmiyor. Her mutemed yöresinde bir zorba, derebeyi gibi davranmaktan çekinmiyor. İhale yolsuzlukları dönemin bir nev'i "alâmeti farikası". Otuzlu yıllar, buhran yılları, emekçi yığınları inim inim inliyor, sonra da ikinci dünya savaşı. Savaşa girilmedi ama yoksulluk, tifüs, verem daha nice illet halkı kırıp geçirdi. Stokçular gene ortada kol gezmeğe başladılar, karaborsa, ihtikâr "vaka-i adiye"den sayılıyor. Hele büyük toprak ağalarının büyük kentlerdeki hovardalıkları günlük gazetelerin karikatürlerinde. Meşhur "Hacı ağa" deyimi o günlerin armağanı. Bu yağma, bu vur patlasın çal oynasın havasının yanı sıra emekçiler, memurlar, köylüler inim inim inlemekte.

Demokrat parti dönemini anımsatan bir sözcük var "Her mahallede bir milyoner" yaratmak. Bugün milyonlar ayağa düştükten sonra bu sözün de gerçekleştiğini kabul etmek durumundayız.. Bu dönem bir sınıflaştırma ve egemen sınıfı daha güçlendirme dönemi sayılabilir. Sanayi ve ticaret burjuvazisi, büyük toprak sahipleri iyice palazlanmıştır, siyasal iktidara ağırlıklarını koymuştur. O gün, bu gündür, siyasal arenada belki bir kaç parti vardır ama, bunların hepsi tek sınıfın partisi olmaktan öteye bir özellikleri olmayan partilerdir. Emekçiler, küçük üreticiler hiç bir zaman kendi partilerine sahip olmamışlardır. Demokrasi tek sınıfın egemenliğini meşrulaştırmak için gereksinim duyulan bir kurumdur. Olabildiğince yapaylaştırılmıştır. Sermayenin egemenliğinden kaynaklanan yoz ahlâk yaygınlaşmıştır. Akif'in deyimiyle "Hastalık seyr-i tabiisini almış, yürümüş"tür.

Yolsuzluk, yağma, talan vb. gibi olayları dönemlerinin dar kalıpları içersinde algılayıp, değerlendirme yanlışını bir yana bırakmamız lazımdır.

Şöyleki:

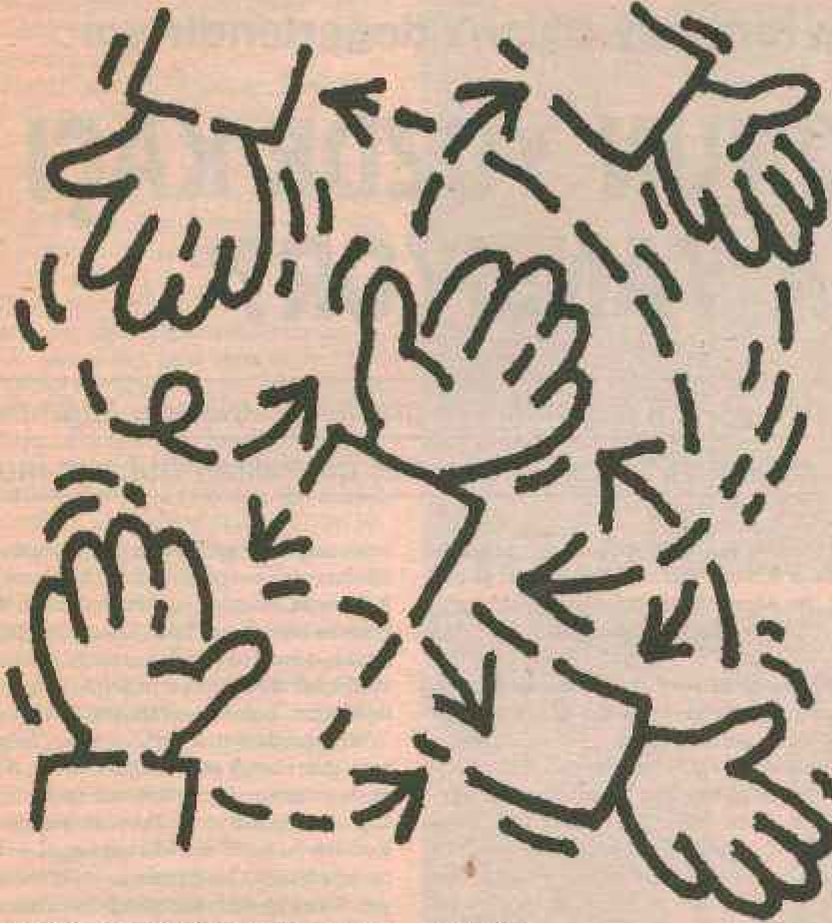
▶Türkiye'de, özellikle tek sınıflı yapay demokrasi var olduğu sürece soygunlar vardır, ve gelecekte de var olacaktır.

▶Sermayeye dayanan sınıf devletinin bütün özellikleri en ilkel biçimde sergilenirken yönetimde siyasal ve ekonomik hanedanlar olacaktır. Bu hanedan üyelerinin soyadlarının aynı olması da şart değildir.

1980'den sonra, tüm ağızların kapatıldığı, kulakların tıkandığı, gözlerin kör edildiği bir kara düzenin olanak verdiği talan ve soygun gündeme gelmiştir. Bu soygunun derecesi, şiddeti, vüs'ati büyüktür. Kendinden öncekilerle kıyas kabul edemez. Bu dönemde soygun için (adı yolsuzluk, krediyi geri verme-me karaborsa vb. gibi ne olursa olsun) ortam hazırlandı, olgulaştırıldı, yasallaştırıldı. Horzum olayı o dev yağma içersinde bir damladır. Belki de dikkatlari asıl yağmadan kaçırmak için kullanılan bir oyalama deneğidir. Gazetelerimizde hemen her gün boy gösteren mafya ya da babalar olayı sınıf iktidarının acımasızca öne çıktığı dönemlerde görülür. Böyle bir düzende herkesin eli bir başkasının cebindedir. Ama asıl egemen sınıfın eli emekçilerin, memurların, topraksız köylülerin, küçük üreticilerin cebindedir. Bu işe üstelik devletin kurumları aracılık eder. Şimdi Horzum'u konuşuyoruz. O ve ilişkileri her şeyin önüne geçti. Tutun ki bunların hepsini ortaya çıkardık, düzenin yozlaşması sona erecek mi. Sonra da Akif'in dizelerindeki gibi hayıflanırız:

Otuz milyon ahâli üç şakinin böyle mahkûmu
olup çeksin hükûmet namına bir bâr-ı meşumu.

Üç beş kişinin tutuklanması, cezalandırılması gözlerimizi karartmasın. Bütün bunlar temel yağmanın, asıl soygunun bitmesi demek değildir. Hatta onu gizlemek için kullanılan bahanedir, oyalamadır. Aydınların, emekçilerin, halkın asıl hesap sorması gereken "top-

lumsal soygun" dur. Gelin onları biraz gündeme getirelim.

i- İşçinin, memurun, köylünün sırtından alınan trilyonlar. Bunlar konuşulmuyor. Örneğin 1980 de ücretlilerin milli gelir içersinde payı % 30 dolayında iken, bu oran şimdilerde % 15'in altına inmiş bulunmaktadır. Aslında ulusal gelirden alınan pay % 30 olduğu günlerde bile emekçilerin, ücretlilerin sırtından büyük bir değer, sermaye sınıfının yararına, aktarılıyordu. Buna rağmen o düzeye göre bugün ücretlilerin kaybı 8.5 trilyon dolayındadır. Diğer kanallardan (Vergi, enflasyon vb.) aktarılanların da hesaba katılması halinde sadece ücretlilerin son sekiz yıldaki kaybının 100 trilyon dolayında olduğunu söyleyebiliriz. Bu görülebilen, hesaplanabilen kayıptır. Diğer yandan taban fiyatları kanalıyla köylünün yitirdiği değer de bir o kadardır. Gelir dağılımındaki bozukluk bu değer akışının en güzel kanıtıdır. Bir de şöyle düşünelim: Elimizdeki son verilere göre kişi başına ulusal gelir 1 055 109 liradır. Türkiye'de ortalama aile büyüklüğünün 5.6 kişi olduğu düşünülürse aile başına düşen ulusal gelir 5 908 610 liradır. Şimdi bunu aylık gelire indirgersek ayda 492 384 lirayı buluruz. Oysa Türkiye'de ayda bu düzeyde bir gelire sahip olan aile sayısının ne kadar olduğunu düşünürsek gelir dağılımında, belirli bir sınıf lehine yaratılmış olan çarpıklığı dolaylı da olsa görmüş oluruz. Sayılar konusunda şu ya da bu yöndeki bir sapmadan söz edilebilir. Ne var ki işçilerin, memurların yani ücretle çalışanların 1980 sömürü düzeyine göre 100 trilyon lira kayıpta oldukları bir gerçektir. Diğer yandan 1980'deki sömürü düzeyinin de çok yüksek olduğu gözönünde tutulursa ücretlilerin kaybının çok ama çok daha fazla olduğu iyice ortaya çıkar.

ii- İç ve dış borçlanmanın yanlış kullanımı da çalışan kesimin sırtına büyük bir yük getirmiştir. Örneğin ücretlilerden alınan tasarrufu teşvik fonu gibi faizsiz iç borçlanma yoluyla milyarlarca lira, iktidar kanalıyla, sermayeye aktarılabilmektedir. Bunun da ötesinde ülke kaynakları bu nitelikteki değer aktarmalarına neden olacak biçimde kötü kullanılmaktadır. Halkın bütününün yararından ziyade belli bir sınıfın, yani sermayenin ve onun dış bağlantılarının çıkarlarını en üst düzeye çıkaracak biçimde bir kaynak kullanımı söz konusudur. Bir yandan serbest piyasa masalı çerçevesinde fiyat mekanizmaları ile kaynakların dağılımında etkili olunduğu gibi, devlet bütçesinin yapısı da bu kaynakların belli bir grup lehine kullanılmasını sağlayacak niteliktedir.

iii- Görünen ve ekonomik nitelikteki soygunların yanısıra bir de, kolay ölçülemeyen talanlardan söz etmek mümkündür. Bunları belli bir parasal değere çevirmek mümkün değilse de, etkileriyle trilyonluk değer akışkanlıkları yarattıkları bir gerçektir. Bugün ülkemizde iki tip eğitim söz konusudur. Bunlardan birincisi niteliği düşük, geniş halk yığınlarına hitap eden orta ve yüksek öğretimdir, diğeri ise dar bir gruba yönelik daha nitelikli eğitim olanağı sağlayan kolejler ve ODTÜ, yada Boğaziçi gibi bir iki üniversitedir. Niteliği düşük olan eğitim kurumlarından mezun olanlar yaşamları boyunca, diğerlerine oranla önemli düzey ve gelir kaybına uğramaktadırlar. Oysa bütün vatandaşların aynı eğitim fırsatına sahip olmaları gerekir. Böylece büyük emekçi yığınlarının sırtından, eğitim kanalıyla, önemli bir değer aktarımı sağlanmaktadır.

iv- Sağlık kurum ve hizmetlerinin metalaşması sonucu gene büyük yığınlar yaşam haklarından kaybetmektedirler. Bu emekçi kesimlerin ortalama ömürlerini, eşlerinin ve çocuklarının çalışma güçlerini yakından ilgilendiren bir durumdur. Geniş yığınların vergileriyle oluşturulan kurumların yanlış ya da daha doğru bir deyimle yanlı kaynak kullanımı sonucu bu yığınlar yerine belli bir sınıfa hizmet vermesinin parasal boyutları yanısıra yaşamsal boyutu vardır.

v- Beslenme olanakları ve kültür düzeyi açısından da emekçi yığınların aleyhine gittikçe büyüyen bir açıktan söz etmemiz mümkündür. Belirli bir sermaye grubunun lehine olan bu açık onların ve onlara bağlı gelecek kuşakların, geniş emekçi yığınlardan daha önde yer almalarını, düşün, yetenek bakımından onların önünde olmalarını doğurur.

vi- Bütün bunların yanısıra geniş bir işsizlik, ücretli, küçük üretici, topraksız köylüler, memurlar ve esnaf gibi yaşamını emeğiyle kazanan gruplar üzerine ek yük getirmektedir. Bunun en güzel kanıtı 1980 de 1.8 dolayında olan bağımlılık katsayısının son yıllarda 2.4'e ulaşmasıdır. Bunun anlamı şudur: on yıl önce kendisiyle birlikte 0.8 kişiye bakmak mecburiyetinde olan çalışan nüfus, şimdi 1.4 kişiye daha bakma durumuna gelmiştir. İşsizlik temelde yanlı kaynak kullanımının, emekçi yığınlar sırtından yapılan bir soygunun, en somut biçimidir.

Üç beş kişinin tutuklanması, cezalandırılması gözlerimizi karartmasın. Bütün bunlar temel yağmanın, asıl soygunun bitmesi demek değildir. Hatta onu gizlemek için kullanılan bahanedir.

Bugün daha da büyüyerek karşımıza dikilen bu toplumsal soygun bize Tevfik Fikret'in ünlü dizelerini anımsatmaktadır:

İşte gene, bu yanı tut, onu kayır,
şunu gözet
İşte gene, şu sana da, bu bana de, pay et
Yurdunu, halkını sev, gerçeği söyle,
yumruğu ye,
Sonra gene o eskimiş, bayat türküyü
dinle,
bir sonu şöyle türkünün: "Yaşasın sevgili
millet"
Millet yaşamaz, hakkım nerde benim,
hakkım nerde benim, diye sorarken
sussun diye vicdanına yumruklar inerse,
Millet yaşamaz, mevlisi böyle hor
görülürken...

(Bugünün diliyle söyleyen A.Kadir)

Bütün bunlara son verebilme, tek sınıflı değil, emekçi kesimin, işçi sınıfının sesini yükselteceği, gerçek bir demokrasinin gündeme gelmesi, yaşama geçirilmesine bağlıdır. Bunun kavgası verilmeli. Soldaki tüm aydınlar, işçi sınıfının yanında bu savaşımı verecek bir birliği oluşturma zorunluluğundadır. İşte o zaman Fikret'in Darülfunun marşı güftesindeki nakaratı daha gür bir sesle söyleyebileceğiz:

Şirretlere, zulmetlere, zilletlere lanet;
Sen doğ bize, sen doğ bize, ey fecr-i
uhhuvvet.

 Erdal Şahin

Tecrübeli belediyeci Ayfer Atay Dalan'ı değerlendiriyor:

"2,5 TRİLYONUN YÜZDE KAÇI VATANDAŞA YANSIYOR?"

İstanbul anakent belediyesinin bütçesi 2,5 trilyon liraya ulaştı. 2,5 trilyonu kâğıt para olarak yere serseniz İstanbul'u kaplar. Ama yapılan hizmet bu miktarı buluyor mu?

Ayfer Atay, 1973 yılında CHP'nin Beşiktaş ilçe başkanıyken yerel seçimlerde belediye meclisi üyeliğine seçildi. 1974'de belediye encümen üyeliğine seçilen Ayfer Atay, 1,5 yıl bu görevi yürüttükten sonra Ahmet İsvan'ın İstanbul belediye başkanı olduğu dönemde başkan yardımcılığına getirildi. Aytekin Kotil zamanında da bu görevini sürdürdü. 12 Eylül 1980'de görevine son verilen Ayfer Atay, 1984 yerel seçimlerinde yeniden belediye meclisi üyesi seçildi ve o günden bu yana önce SODEP, daha sonra da SHP'nin anakent belediye meclisi grup başkanlığını sürdürüyor.

▶ 80 öncesi belediyeciliğini bilen biri olarak 80 öncesi ve sonrası belediyelerindeki hukuk, hizmet ve işletme alanındaki uygulamaları karşılaştırır mısınız?

Belediye meclislerinin varlığı ile yokluğu belli değil. Büyükşehir belediye başkanlarının sonsuz yetkisi ortaya çıktı. Hatta 3030 sayılı yasa bunları adeta kentin diktatörü yaptı.

Belediyeciliği şöyle bir anlatmak istiyorum. Bugün büyükşehir belediyelerinin dışındaki 62 vilayette 1580 sayılı belediye yasası geçerli. Aslında geride kalan 5 büyükşehir belediyesinde de bu yasa geçerli. Çıkarılan 3030 sayılı yasa büyükşehir belediyeleri ile bunlara bağlı ilçe belediyeleri arasındaki koordinasyonu sağlamak için çıkarılmış. Ama ana mevzuatı düzenleyen 1580 sayılı belediye yasası 1930 tarihli. Yani benden yaşlı. Anayasalar bile birçok kez değiştiği halde bu yasaya dokunamamış kimse. O güne göre oldukça ileri bir yasa. Fransa'dan alınmış. Ama kanunlar toplumların aynası; o tarihlerde şehir ve şehirleşme olmadığı için bugün bize gülünç gelen maddelerle dolu bir kırsal alan kanunu gibi.

Bu 1580 sayılı yasanın gelişim içindeki yerini üçe bölüp incelersek, birinci bölümü 1950'lere kadar geliyor. Birinci dönemi hayvan pazarlarını ve kırsal yaşamı düzenleyen bir belediye anlayışı olarak alırsak, 1950'den 1973'lere kadar süren ikinci dönemi de plân ve imar dönemi olarak adlandırmak gerekiyor. Bu dönemde her belediye başkanı şehire uygun bir plan çıkarıp uygulamaya çalışıyor.

▶ Plan belediyeler tarafından mı hazırlanıyor yoksa merkezi yönetim tarafından mı?

Merkezi iktidar yapıyor planları. Zaten o terihe kadar belediyeler merkezi hükümetin kentteki bir şubesi durumundaydı. Hatta günümüze kadar bu böyle sürmektedir. İmar dönemi diye adlandırdığımız 2. dönemde en fazla hizmet götüren belediyecilerin adları ortaya çıkmaya başlıyor. Köprüler, geçitler yapan bir Haşim İşcan, yahut İzmir'de asfalt döken, şehrin tüm yollarını yapan Osman Kibar çıkıyor. Hatta devrin başbakanı bir belediye başkanı gibi yol açmaya, açılan yolun önünde resim çektirmeye başlıyor.

1973'te sosyal demokrat adaylar iktidar için hazırlıksız yakalanıyorlar. Belediyeciliği bilmiyorlar. O beklenmedik oy patlaması ile, akıllarından belediyeciliği geçirmeyen, ihtisası olmayan (ki ülkemizde belediye ile ilgili hiçbir eğitim kurumu yok) kişiler belediyeye seçilince başlangıçta şaşkınlığa uğruyorlar. Ne yapacaklarına karar vermek için önce oy oranlarına bakıyorlar; kentin çevresinden geldiğini görüyorlar. O zaman hizmette ağırlığı bu kesimlere ayırıp, kenar mahallelerden merkeze doğru geliştiriyorlar. Halka daha yoğun hizmet götürülüyor.

Bu uygulama birçok kesimden tepki çekiyor. Önce belediye meclislerinde karşı çıkmalar başlıyor. Çünkü meclislerde işverenler var ve belediyelerin, kendi çıkarları dururken geniş kesimlere hizmet götürmesi onların işlerine gelmiyor. Kaynak sıkıntısı var. Belediyeler merkezi hükümetten para alabilmek için günlerce Ankara'ya taşınıyorlar.

1973-1977 arasında sosyal demokrat belediye başkanları gerek tecrübesizlik, gerek mali yoksunluklarla uğraşarak sorunlara çözüm getirmeye çalışıyorlar. Ancak her biri kendi deneyimleriyle değişik çözümler yaratıyorlar. Fakat bunlar birbirlerinden habersiz ve küçük çaplı olduğundan pahalıya mal oluyor ve belediyeler arasında farklılaşmalar doğuruyor.

1973-77 dönemi tüm bu kargaşa ve deneyimsizliğin doğurduğu belirsizlik nedeniyle bir kaos dönemi olarak anılıyor. 77-80 dönemi ise yavaş yavaş billurlaşma ve netleşme dönemi oluyor. O günlerde koalisyonla da olsa iktidarı alan sosyal demokrat hükümet, belediyelerin sorunlarıyla daha yakından ilgileniyor ve hatta Yerel Yönetimler Bakanlığı adı altında bir de bakanlık kuruyor. Ancak bakanlık kurulduktan sonra yerel yönetimlerle ilgilenecek kadar yaşayamıyor iktidar.

Merkezi devletten ümidini kesen belediye başkanları kendi aralarında İstanbul, Ankara, Marmara ve Ege ve sonunda da Türkiye'yi kapsayan Belediye Birlikleri'ni kuruyorlar. Kurulan bu belediye birlikleri sosyal demokrat belediyecilik modelinin öncülüğünü yapıyor. Siyasi ağırlıkları olmadığı için sesleri çıkmayan belediye başkanları, bu birlikler sayesinde seslerini duyurmaya başladılar. 1580 sayılı yasanın yetersizlikleri ve ilkelliği konusunda kamuoyunu aydınlatıyorlar. Gelir kaynaklarının artırılmasını istiyorlar, ekonomik kaynaklarını birleştirerek bir şeyler yapmaya çalışıyorlar. Gelir yasalarının ve 1580 sayılı yasanın değiştirilme kararını meclise kadar getirtiyorlar.

1580 sayılı yasanın değiştirilmesi ve yeni gelir kaynakları yasası meclisten geçiyor fakat dönemin Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından anayasaya aykırı maddeleri içerdiği gerekçesiyle veto ediliyor.

▶ 80 sonrasında yasada yapılan değişiklikler belediyelere olanak sağladı mı?

Gelirlerde belli bir artış oldu. Nedir o gelirlerdeki belli artış, ülkede toplanan vergilerden, o kentte toplanan gelir vergisinden % 5 oranında pay alma, o kentteki veya o bölgedeki, emlak vergisinin belediyelere bırakılması, bir de harçlarda ve rüsumlarda taban ve tavan fiyatlarının yükseltilmesi.

1980 senesinde, belediyenin bütçesi 12,5 milyar lira idi. Büyükşehir belediyesinin ilçeleri ile birlikte. Bugün İstanbul belediyesinin İETT ve İSKİ ile birlikte bütçesi 2 trilyon 425 milyar liradır. Enflasyonu düştükten sonra 25-26 kat artmış durumda. O halde hizmetlere bakarken, o gün bir hizmet yapılıyorsa bugün 25 katı hizmet yapılmak mecburiyeti var. O gün bir tane otobüs varsa, bugün 25 otobüs olması lazım. O gün bir çöp arabası varsa bugün 25 katına çıkması lazım. Evet bir şeyler yapılıyor ama geçmişte yapılan hizmetin 25 katı mıdır bu hizmet?

▶ Kanun değişikliği, belediye meclisi çalışmasını ve alınan kararlara katılımı nasıl etkiliyor?

3030 sayılı yasada, öyle bir madde var ki, büyükşehir belediye başkanlarını adeta kentin diktatörü yaptı.

3030 sayılı yasa diyor ki: büyükşehir belediye başkanı gerek ilçe meclislerinden, gerek anakent meclisinden çıkan her kararı ya aynen kabul eder, ya da bir daha görüşülmek üzere meclise gönderir. 3030 sayılı yasanın yönetmeliği hazırlanırken belediye başkanının bu iki yetkisine, bir üçüncü yetki daha konmuş: Tadil yetkisi.

B.Dalan belediye meclisinin aldığı kararları veto edip, hatta meclisin aldığı kararın üstüne bir çapraz atıp iptal ettim deyip kendi kafasındaki bir takım kararları meclis kararı gibi uygulama durumuna giriyor. Ve bu yetkiye dayanarak belediye meclislerinde hazırlanan -ki 1/5000'lik plan üzerinde bir santim bir çizgi kaydırdığımız zaman aşağı yukarı 5 dönümlük bir araziye değişiklik sağlıyor- yeşil alan ticaret alanı ya da sanayi alanına dönüşüyor, o çizgiyi kaydırdığınız zaman milyarlık rantları kazanmış oluyorsunuz. Her plan değişikliğinin % 70'inde tadil yetkisini kullanıyor belediye başkanı. Dolayısıyla meclisin varlığı ile yokluğu belli değil. Büyükşehir belediye başkanlarının sonsuz yetkisi ortaya çıktı. Mesela belediye meclislerinde bütün olaylar komisyonlarda karara bağlanır ekseri, çünkü dosyalar komisyonlara gider, orda tetkik edersiniz, bulursunuz içindeki oyunları sergileme imkanı. Büyük şehir belediyelerinde ve ilçe belediyelerinde muhalefet artık komisyonlara alınmıyor.

▶ Peki kararlarda ne denli keyfilik var, başkan, belediye başkanı kime karşı sorumlu, sorumluluk duyuyor mu? Yolsuzluklar ya da çıkar sağlamanın boyutları nelerdir?

Esasında yasalara bakarsanız belediye başkanı, beş sene sonunda ya da dört sene sonunda birinci derecede vatandaşa karşı sorumludur. Çünkü yaptığı hizmetlerin karşılığında ben bunları beğendirirsem bir daha seçilebilirim durumu var. Ama bu bir izafi sorumluluk, esasında yasal olarak da meclise karşı sorumluluğu var, çünkü belediye meclisinin belediye başkanına soru sorma, sorduğu sorulara cevap alamadığı takdirde, çoğunluk sağladığında gensoru verme, gensoru sonunda belediye başkanını düşürme yetkisi var. Yani meclis, başkanın üstünde, başkanı denetleyici bir mekanizma. Ama görüyorsunuz, belediye başkanı, belediye başkanlarını denetleyecek kurumun kararlarını bile iptal ediyor.

Geçen gün bizim belediye başkanı adayımız da söyledi: Adam beyanat veriyor, diyor ki "Tarlabaşı'nı açacağım bir tek mani kaldı, onu da sabah akşam yıkabilirim, diyor. Adam yürütmeyi durdurma kararı almış mahkemeden, bir bakarsınız sabah kalktığınızda göremeyebilirsiniz o binayı orada. Yani yasaları da çiğnerim diyor, davul zurnalarla yıkıyor.

▶ Dalan, yaptığı işlerle halk arasında destek görüyor, göze görünen şeyler yapıyor: Parklar, bahçeler, kazıklı yollar, sahil yolları, deniz otobüsleri, 3.köprüden söz ediyor... Bu yaptıklarıyla hareketli yaşantısı, sizin de değindiğiniz otoriter ve kimseye hesap vermeyen, kural tanımayan davranışları halkın gözünde belli bir sempati doğuruyor. Bunun altında yatan sizce nedir?

Halkımızda zaten bir özlem var. Ne zaman sıkışsa, yahu şu memleketin başına eli sopalı bir adam gelmeyecek mi gibilerden- demek ki toplumun büyük bir kesimi böyle diktatörce hareket edenlerden hoşlanıyor gibi bir imaj doğuyor ama, inanmıyorum ben buna. Millet uyanış içerisinde, hakiki demokrat belediye başkanını bulacak ve bunun biçimi de çıkacak meydana. Dalan'ın bu kadar başarılı görünmesinin sebebi 80 senesine kadar en yüksek bütçe 12.5 milyarken bugün ilçe belediyelerinin bile en küçüğünün 15-16 milyar bütçesi var. Bunun öz geliri 3.5 milyar, gerisi arsa satışlarından temin ediliyor. O zaman bile arsa satmamış belediyeler, bütçeyi denkleştirmek için o aradaki payı arsa satışı diye göstermişler. Aradaki farkı alabilmek için başbakanlığın kapısında nöbet beklerlerdi. Çünkü gelir yasaları ona göre idi. Kent büyüyor, ihtiyaçlar büyüyor ama, gelirler sabit tutulmuş, yasaları değişmemiş. O zamanın belediyeleri ile bugünün belediyeleri kıyaslandığı zaman, vatandaşın gözünde bir şeyler yapılıyor, geçmişteki belediyelerden daha farklı hizmet veriliyor gibi bir imaj doğuyor. Ama bugünün bütçesi 2.5 trilyona geldi. 2.5 trilyonu kağıt para olarak yere serseniz İstanbul'u kaplar. Demek ki bu parayı ister istemez harcamak mecburiyetindesiniz. Vatandaşın dikkat etmesi gereken konu İstanbul'a yapılan hizmet her yıl 2.5 trilyonu bulur mu? Bunun yüzde kaçı müteahhitlerin cebine avanta olarak girer. Veya birtakım belediye başkanlarının veya belli kişilerin, meclis üyelerinin cebine yüzde kaçı girer, yüzde kaçı vatandaşa yansır? Olaya buradan bakması lazım vatandaşın.

▲ *Ayfer Atay.*

İstanbul ulaşımını çözmenin yolu, Boğaz üzerine bol bol inci gerdanlık asmaktan geçmiyor. Birinci çözüm yolu tabii asfalt durumundaki Boğaz su yolundan yararlanmak.

Dalan'ı Dalan yapan olay Haliç olayıdır. Bu, 1960'larda yapılan bir projedir. 1974'te Dünya Bankası'ndan McNamara gelip Ahmet İsvan'la anlaşma yapmıştır. Bunun 125 milyon dolarlık ilk kredisine, Aytekin Kotil'in ihtilalden bir ay evvel imza atmıştır. Askeri hükümet geldiğinde bu ilk krediyi almış ancak kullanamamıştır. Kullanamayınca faizini ödemek zorunda kalmış hatta. Bunların yaptığı o kredinin ve o kaynağın prosedürünü devam ettirmeleridir. Proje, il sınırları içinde kalan İstanbul'un su ve kanal sorununu çözme olayıdır. İşte şimdi açılan o Güney Haliç-Kuzey Haliç kollektörleri kanal sorununu çözümlüyor. Burada yapılan tek yenilik Dalan'ın Haliç kıyısındaki binaları yıkma olayıdır. O projeye getirdiği ilave ek. Darlık Barajı, B.Çekmece Barajı İstanbul'un su sorununu çözmek için bu projenin su kesimi üzerindeki kısmıdır.

Bugünün belediyeleri ile dünün belediyeleri arasındaki fark burada da ortaya çıkıyor. Dünün belediyeleri benim dediğim gibi üreticiydi, kaynak yaratıcıydı. İster istemez parasızlıktan doğan bir model bu. Kendi aracını, gerecini kendi tamir ederdi, imalatı kendi yapardı. Bugünün belediyelerine baktığımız zaman ne kaynak yaratıcı ne de üretken. Yani ihaleci bir belediyecilik anlayışı var. Bugün İstanbul belediyesinde her şey ama her şey ihaleyle yapılıyor.

Eskiden 2490 sayılı bir ihale yasası vardı. Askeri ihtilal döneminde bu yasayı değiştirdiler, büyük ölçüde işverene yetki verildi tercih hakkı kullanılmasında. Puanlama usulü getirildi. Yani belediyenin büyük ölçüde tercih yetkisi var. Bu tatmin etmedi bu adamları, 2886 sayılı yasa uyarınca belli ölçüde hak edene vermek zorunda kalıyorsunuz ihaleyi. ▶▶

YAĞMA

Bunlar hak edeni aramıyorlar tercih ettikleri adamı arıyorlar. Nasıl vermek lazım? Türk Ticaret Yasası'nın 375. maddesi diyor ki, kamu kuruluşları anonim şirket statüsünde belli ortaklıklar kurabilirler birbirleriyle diyor. İstanbul'da 21 tane şirket kuruldu, İstanbul belediyesince. İstanbul belediyesi ilçe belediyelerine % 1 pay veriyor, % 80 küsur pay kendinin oluyor. O şirketi başka bir şirketle ortak ediyor.

3. Boğaz köprüsü'nü ihaleye çıkardılar. İhalenin 15 gün içerisinde neticesinin ortaya konması lazım, ya iptal edeceksin, ya vereceksin hak edene 2886'a göre. 4,5 ay gündemde kaldı. STFA aldı en düşük olarak, STFA'ya vermediler, İngiliz başbakanı geldi, pazarlıklar başladı. 4,5 ay geçti ihalenin kime verileceği belli değil, fiyatlar kırılıyor tekrar, çeliği o versin deniyor bilmem ne. Yahu bu devlet ihale yasasına uymuyor, nedir bu pürüz? Bir bakıyoruz ki Dalan bir beyanat veriyor, "Biz istediğimize verip vermemekte serbestiz, kimse bize karışamaz". Çünkü belediye encümeni yapmamış ihaleyi, encümen devreden çıkmış. Belediyenin ihalelerini encümen yapar, şirket yapmış, İstanbul Ulaştırma Sanayi A Ş. Şirketin sermayesi bir milyar, trilyonluk ihale yapıyor ve istediğine veriyor.

Hamidiye Suları Müdürlüğü'nü bilirsiniz, İstanbul'un su sorununa çözüm getirmek ve içme suyunda rekabet edebilmek için Ahmet İsvan döneminde kurulmuş ve şişe suyu ile damacana su üreten bir fabrikaydı. Şirketleştirdiler onu; Hamidiye Memba Suları Ltd.Şti. diye. Bu şirketin kuruluşundan 1,5 ay sonra yaptığı ilk iş fabrikayı bütün donanımıyla İMSA şirketine devretmek olmuştur. İMSA Coca Cola'nın bir yan kuruluşu. Fabrikayı devrettikten sonra da bir kez kullanılıp atılan enjektörlerin ithalatıyla uğraşıyor. Fabrika elden çıkınca belediyenin şişe suyuyla rekabet gücü ortadan kalkıyor, rekabet ortadan kalkınca 1000 TL'ye Sabancı'nın suyunu, Horzum'un suyunu içmek zorunda kalıyoruz. Bırakın bunu, 1580 sayılı yasa ile su, ekmek, yakacak gibi her türlü denetim hakkının belediyeye verildiği alanlardan biri tüm malvarlığı ve kaynağı ile bir özel şirkete devrediliyor.

Küçük Çekmece Gölü'nün yanındaki arazi belediyece toplukonut alanı ilan edilip Süzer şirketine trilyonlarca liralık rant sağlandı, üstelik bir kısmı da milyarlarca liraya Şemiler'in bankasına yani devlete satıldı. Yolsuzluğun boyutlarını artık siz düşünün.

▶ İstanbul'un yol, ulaşım gibi somut ve yoğun sorunları var. Bu sorunların çözümünde İstanbul için ne yapabilirsiniz?

İstanbul ulaşımını çözmenin yolu Boğaz üzerine, onların deyimiyle bol bol inci gerdanlık asmaktan geçmiyor. Bu yalnızca İstanbul'un ters yönde gelişmesine hizmet eder. Belediyeciliğin görevlerinden biri de özendiricilik. Gidilmeyen yerlere yatırım yaparak veya teşvik tedbirleriyle insanların o yöreleri canlandırması hedeflenir. Ama bu yapılan bir taraftan kanunlar çıkararak Boğaz'ı korumaya çalışırken diğer yandan yatırımlarla spekülasyonlara, Boğaz'ın mahvedilmesine davetiye çıkarmaktır. Köprüler çözüm yolu değil, İstanbul'u elden çıkarma yoludur. Çözüm yollarının birincisi tabii asfalt durumundaki Boğaz su yolundan yararlanmaktır. Hızlı deniz otobüsü yerine 500 kişilik, 1000 kişilik iskeleler arasında ring seferleri yapacak deniz ulaşımını yerleştirmek gerekir. İkincisi, hem Boğaz'daki köprü yapımını durdurmak hem de iki yaka arasındaki bağlantıyı sağlıklı bir şekilde kurmak için tüpgeçit yapımıdır. Dalan da tüpgeçit diyor, ama otomobil geçitli bir tüpgeçit. Biz ve Devlet Planlama Teşkilatı ise demiryolu geçitli tüpgeçit diyoruz. Metro diyoruz. Pahalı ama başka bir çözümü de yok. Bugünkü para ile yapılamazsa, bir daha hiç yapılamaz. Dalan yap-işlet devret modeliyle her şeyi birden halledeyim diyor, ama özel girişimciler aptal değil. Yatırımda kârını yüksek düzeye çıkaracak modeli seçer. Elbette otomobil geçişliyi ister. Çünkü her otomobilden 3.000-5.000 Tl. alacak. Ama demiryolu geçişlide geliri düşecek. Öyleyse devlet eliyle yapılması gerekiyor, yapılmalı da. Kısacası biz toplu taşımacılığın çözüm yolu olduğunu savunuyoruz ve planlamanın, yatırımların bu yönde yapılması gerektiğini, yapacağımızı söylüyoruz. Dalan ise kişi ve otomobil taşımacılığını savunuyor.

▶ Dalan tüm basının en gözde haber kaynaklarından biri. Özellikle son günlerde hergün bir açılış, bir temel veya bir davet, bir açıklama ile manşetlere çıkıyor. Dalan'ın bu popülaritesini neye bağlıyorsunuz?

Bütçe görüşmeleri sırasında "İnsanlar fanidir ve herkeste bir ölüm korkusu, bir de unutulmak korkusu vardır. Dalan olarak ben de öleceğim, ama İstanbul'a da ismimi kazıyacağım" şeklinde bir konuşma yaptı. İsmini şehre kazımanın hırsını taşıyor. Elbette bir politikacıda hırs olacaktır. Ama Dalan'ın hırsı halka hizmet yönünde sonuç vermiyor. O, elindeki paranın gücüyle adından söz ettirmenin peşinde. Bugün kontrolsuz bir şekilde bu parayı popülaritesini artırma amacıyla kullanıyor, ama yarın iktidar elinden alındığında foyası meydana çıkacaktır.

Bir örnek vermek istiyorum. İstanbul'un su sorunu vardır. B.Çekmece ve Darlık Barajları'nın yapılmasına rağmen kış aylarında bile susuz İstanbul. Geçenlerde boru değiştiriyoruz diye 15 gün deyip 27 gün süren bir su kesintisi yapıldı. O su kesintisinin altında yatan boru değiştirme değil, barajlarda yeterli su bulunmamasıdır. İSKİ'nin projelerinin arasında Küçük Çekmece barajı yapımı vardı. 1987 senesinde belediye meclisine Hoşdere mevkiinde 475 hektarlık bir arazinin toplu konut alanı olarak saptandığını bildiriр bir karar geldi. 121.000 kişiyi barındırabilecek, 22.000 konutluk bir toplukonut alanı. Olayı bir kurcalıyoruz, toplukonut olmasına karar verilen arazi Küçük Çekmece Barajı'nın su toplama alanı içerisinde. Planlardaki görünümü de tarım alanı. 1983 senesinde m2'si 3.022 TL'ye alınmış. Bir anda burayı toplukonut alanı ilan ederseniz trilyonluk bir rant artışına yol açarsınız. Toprağın sahibine bakıyorsunuz, Dalan'a göre eski, bize göre hâlâ devam eden ortağı Süzer Şirketi. Arkasından 15 gün sonra yeni bir karar çıkıyor İSKİ yönetim kurulundan. İSKİ Yön. Kurulu başkanı Dalan, 2.Başkanı Damalı, üç tane de atanmış bürokrat. Küçük Çekmece gölü su havzası aşırı kirlenme dolayısıyla artık istifade edilecek durumdan çıkmıştır. Gölün baraj projesinden çıkarılması ve çevresinin rekreasyon alanı olarak değerlendirilmesi... Şimdi Istranca dağlarından, Sapanca gölünden su getirilmesi projeleri yapılıyor. Burnunun dibindeki Küçük Çekmece dururken, çevresi iskan ile dolmuştur deniyor. Çevresini iskana açan ve konutla dolduran yine kendileri. Bir gerekçeleri daha var, K.Çekmecenin suyu 4 yılda tatlı suya dönüşür, 4 yıl bekleyecek bir yatırım rantabl değildir diyorlar. Oysa hemen yanındaki B.Çekmece gölü baraj haline geldikten 6 ay sonra suyu tatlılaştı ve kullanılır hale geldi. Olayın daha başka yönleri de var. Süzer, aldığı 475 hektarlık arazinin hepsini konut alanı olarak kullanamıyor, arkasında kayalık bir arazi var. Buranın 75 hektarlık bir bölümünü Şemiler'in bankasına 28 milyar liraya sattılar. 32 milyon liraya 1983'te 475 hektarlık araziyi al, bunun 75 hektarını 28 milyar liraya devlete sat. Yolsuzluğun, kişi ve şirketlere çıkar sağlamanın boyutlarını siz düşünün artık.

▶ Siz SHP olarak İstanbul'un sorunlarını çözmeye, İstanbul halkına daha iyi hizmet götürmeye hazır mısınız?

Sosyal Demokratlara gelen en büyük eleştiri merkezi iktidara geldiğinde alternatif politikasının ne olacağını yeterince açıklayamamış olmasıdır. Bu bence bilinçli olarak, kasıtlı olarak getirilen bir eleştiridir ve haklı değildir. Sosyal demokrasinin tercihi emekten yanadır. Emekten yana konacak her tavırla başarılı olabilirsiniz. Bizim sunduğumuz alternatif, programımızdadır. Bırakın sokaktaki vatandaşı, üyelerimiz bile programı okumadıkları için, sunduğumuz alternatifi yeterince anlatamamamızdır sorun olan. Bugünkü iktidarın politikası zamdır. Ve bu zammı dolaylı vergilerle emekçilerden çıkarmaktır. Bunun alternatifi ise konulan vergileri daha varlıklıdan, alınmayan kesimlerden, üretici ve şirket sahiplerinden almaktır. Bu, merkezi iktidar için geçerli. Yerel yönetimler daha farklı. Biz yerel yönetimler için 1973-80 arasında bir model oluşturduk. Halkın katılımını sağlayan üretici bir belediyecilik. Ve biz bunu paranın olmadığı bir dönemde yaşama geçirdik. Bugünkü paralı bir dönemde ise bunu uygulamak çok daha kolay, çok daha hizmete dönük ve verimli kullanma imkanlarımız var.

▶ Bu gün çeşitli uygulamalarla belediyeler gelir kaynaklarını hayli artırdı. ANAP yöntemleri diyelim buna. SHP döneminde de bu para akışı sağlanabilecek mi?

Bu seçimde kullanacakları kozlardan biri bu. Ellerindeki paraları har vurup harman savurdukça, nereye saldıracaklarını şaşırıp yeni kaynaklar yaratmaya çalışıyorlar. Yeni kaynakları da belediyenin sahip olduğu malvarlığını elden çıkarma yöntemidir. 4-5 yıldır uyguladıkları budur. Gazete ilanlarıyla belediyenin arsalarını, kuruluşlarını satıyorlar. Halkın yeşil alanlarını, şehrin nefes alacak yerlerini konut arazisi yapacak olanlara satıyorlar, kaynak yaratmak için. Oysa Dalan'ın yaptığı israfı, özel kişi ve kuruluşlara sağladığı çıkarları tasarruf etseniz, eldeki 2,5 trilyonluk bütçe ile onların yaptığı hizmetten çok daha fazlası getirilebilir. Onların tek kaynağı arsa satmak; satmak da değil kendi kurdukları ve kurdurdukları kooperatiflere peşkeş çekmek. □

RÜZGÂRGÜLLERİ

Toplumumuzda dürüst, kendine özsaygısı olan kişiler genellikle dışlanıyor, yerlerini ülkede esen rüzgârlara göre yelken açan, ABD'den referanslı veya tezkiyeli kişiler alıyor.

Toplumumuzun değer yargılarında yozlaşma süreci, özellikle 1980 yılından sonra hızlanmış gözükmektedir. Toplumları çökertecek olan, ne yoksulluk, ne yaşam güçlüğü, ne de pahalılıktır; değer yargılarında yozlaşma kendine olan öz güven ve öz saygının yitirilişi, toplumları yıkıntıya götürmektedir.

Son yıllarda toplumumuzdaki bu çöküntüyü, çözülmeyi, terim biraz ağır olsa da, yozlaşmayı hızlandıran nedenler şöyle özetlenebilir:

Toplumumuzda dürüst, kendine öz saygısı, öz güveni olan kişiler genellikle dışlanmakta, bunların yerlerini genellikle ülkede esen rüzgârlara göre yelken açan, kişiliğine fazla öz saygısı olmayan ABD'den referanslı veya tezkiyeli kişiler almaktadır. Rüzgâr güllerinin, toplumda ön planlara geçmesi, yönetimde yozlaşmaya yol açmaktadır. 1980'den sonra ülkemizde oluşturulmaya çalışılan kadrolaşma, kesinlikle rastlantısal değildir. Gayet planlı bir şekilde, kişiliğini koruyan, ülkede olumsuz gelişmelere karşı çıkan, toplumun çıkarlarını koruyan kişiler dışlanmakta, bunların yerleri sakıncasız görülen, her kalıba uyabilen, toplumun yararından çok, dar bir çevrenin çıkarlarını gözeten kişiler almaktadır.

Köşe dönücülük, her ne şekilde olursa özendirilmektedir. Hayali ihracat, kredi talanı, doğa yağmalaması, yeraltı ticareti, inşaat ruhsat oyunları, son yıllarda en etkin köşe dönücülük yöntemleri arasına girmiştir. Bu tür yöntemlerle köşeyi dönenler, toplumda ön plana çıkmakta, başarılı işadamı, başarılı yönetici gibi etiketlerle kamuoyuna sunulmaktadırlar. Bu tür yollara başvurmayı kendilerine yakıştırmayanlar ise, çoğu kez başarısız, çağa ayak uyduramayan, yeteneksiz kişiler olarak nitelendirilmektedir.

Para kutsallaştırılmakta, her türlü moral güdüsü bir yana itilerek para kazanma motifi ön plana çıkarılmaktadır. Toplumda kişiler, niteliklerine göre değil, kökeni ne olursa olsun servet tutarlarına göre değerlendirilmektedirler. Para, servet, kişisel niteliklerin önüne geçerek, kişilere toplumda yer hatta saygınlık kazandırmaktadır. İnsanın parası kadar toplumda söz sahibi olabileceği adeta kabul edilmektedir.

Hayat pahalılığı, geçim zorluğu, yaşam koşulları, kişilerin direnme gücünü kırmakta, yoz değer yargılarının yerleşmesi için uygun bir ortam yaratmaktadır. Günlük geçimini zor sağlayan, zorunlu gereksinimleri dahi karşılayamayan kişiler, kendilerini yetiştirecek zaman ve olanakları bulamamakta, çoğu kez yozlaşma burgacına kapılmaktadırlar.

Yapılan yolsuzluktan, rüşvet olaylarını halka kabul ettirebilmek, halkın fazla tepki göstermesini önlemek için, "Bal tutan parmak yalar", "İş yapsın da çalsın" gibi sloganlarla değer yargıları çarpıklaştırılmakta, beyin yıkanmaya çalışılmaktadır.

İletişim araçlarında, basında, televizyonda sürekli olarak yoz örnekler ön plana, vitrine çıkarılmakta, tanıtılmaya çalışılmaktadır. Para bolluğu veya rüzgârgülü olma, sakıncasız görülme gibi nitelikleri dışında başkaca nitelikleri bulunmayan kişiler, daima ön planda tutulmaya çalışılmaktadır. Gerçek sanatçılara, gerçek bilimadamlarına ülkeye büyük katkıda bulunan gösterişsiz bürokratlara güç koşullar altında faaliyetlerini dürüstçe sürdüren ufak sanayicilere, ne yazık ki ekranlar, sütunlar, başlıklar kapalıdır.

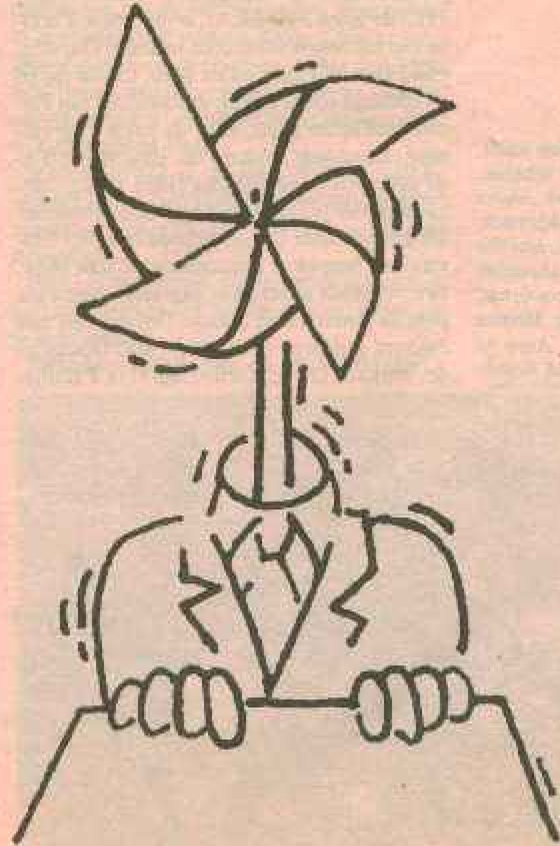
Toplumda parası bol olan kişiler yoz örnek de oluştursalar ön plana çıkarılarak, geniş halk kitlelerine, "bakın bu düzen içinde siz de böyle bir işadamı, para, servet sahibi olabilirsiniz" mesajı verilmeye çalışılmaktadır.

Rüzgârgülü gibi hareket eden, yazıları ile, davranışları ile sakıncasız olduğunu kanıtlayan, ne olursa olsun hizmet sunan kişiler çeşitli şekillerde ödüllendirilerek (TV'de program, dış seyahat, dış göreve veya yönetim kurulu üyeliğine atama, kredi kolaylığı vb.) geniş kitleler de rüzgârgülü olmaya, sakıncasız olmaya, payını alıp sesini çıkarmamaya özendirilmektedir.

Sesini yükselten, ülkenin toplumun çıkarlarını savunan, zor koşullara karşı kişiliğini, sağlıklı değer yargılarını korumaya çalışanlar ise, dışlamanın yanı sıra çoğu kez maddi ve manevi olarak cezalandırılmaktadır. Böylece bir taşla iki kuş vurulmakta, hem direnen kişilere, dürüst ve kişilikli olmanın cezası verilmekte hem de topluma gözdağı verilmektedir.

Halka iniyoruz, halk istiyor, halkçılık sloganları altında, halkın değer yargılarını yozlaştıracak, halkın beğeni düzeyini daha da düşürecek yayınlar yapılmaktadır. Halkın kültür ve bilgi düzeyi yükseldikçe, tirajlarının düşeceğini gören, sansasyonla para kazanan yayın organları ve kamuoyu üzerinde etkinliğinin azalacağını bilen TRT yönetimi, halkın kültür, bilgi ve beğeni düzeyinin yükselmemesi için adeta elinden geleni yapmaktadırlar.

Halkın değer yargılarının yozlaşmasında, bu yozlaşmadan yarar umanlar, çıkar sağlayanlar ne yazık ki bir ölçüde de başarı sağlamışlardır. Yoz örneklere gıpta etme, yolsuzluk ve talan dosyalarına veya söylentilerine tepki göstermeme, köşeyi dönme çabaları, parayı kutsama, dürüstlük ve doğruluğu, yeteneksizlik, akılsızlık gibi görme eğilimleri toplumumuzda yaygınlaşmaktadır. Bir toplumun yoz değer yargıları ile başarılı olması, hatta uzun süre varlığını sürdürmesi olanaksızdır. Bir ülkede, enflasyon da önlenebilir, gelir dağılımı da düzeltilebilir, dış ödemeler dengesi de sağlanabilir. İyi niyetli, ekonomi ve ülke koşullarını bilen bir iktidar bir orta sürede bunları gerçekleştirir. Ancak bozulan, çarpıklaşan, yozlaşan değer yargılarının düzeltilmesi çok zordur ve uzun süre alır. Kanımızca 1980 sonrası sağcı yönetimlerin en büyük zararı, değer yargılarını ve davranışları yozlaştırmada olmuştur. □

Pertev N.Boratav

NİYAZİ BERKES

Umarım ki Niyazi Berkes, her zamanki kılı kırk yaran titizliği ve bilimsel dürüstlüğü ile hazırladığından şüphe etmediğim son yapıtını, gözlerini dünyaya yummadan yayınlanacak hale getirmiştir.

Niyazi Berkes'in acı haberini Londra'da bulunan yeğenimin bir telefonundan öğrendim, 1989 yılının eşiğinde. 1940-1950 yıllarının gazete haberlerine konu olan olaylar arasında adları sık sık anılan "üç öğretim üyesi"nden birini, Behice Boran'ı 1987 yılının Ekim ayında yitirmiştik. Şu satırları yazmaya başladığım sırada, memleketteki dostların bana ilettiği gazetelerden, 1945'te Türkiye'den uzaklaştığı günlere kadar bizim çilemize ortak olmuş olan Muzaffer Şerif Başoğlu'nun da, yerleşip kaldığı Amerika'da öldüğünü öğrenmiş bulunuyorum. Bana, onların ardından, acı tatlı günlerimizin anılarını dile getirmek kalıyor.

Niyazi Berkes'le tanışmamız, İstanbul Lisesinde öğrenci olduğumuz yıllara varır. 1927'de liseyi bitirdik. O, o zamanlar Türkiye'nin tek üniversitesi olan İstanbul Darülfünunu Hukuk Fakültesi'ne girdi. Orada bir yıl okuduktan sonra Edebiyat Fakültesi'nin Felsefe bölümüne geçti. 1931'de yüksek öğrenimini tamamladı. Ankara'da, ilkin Halkevi'nde kütüphane memurluğu (1931-1932), sonra da (1932-1934) Maarif Kolleji'nde müdürlük görevlerinde çalıştı. 1934'te İstanbul Üniversitesi Sosyoloji bölümünde asistan oldu. 1935-1936'da askerliğini yaptıktan sonra bir burs ile Amerika'ya Şikago Üniversitesi'nde doktora yapmaya gitti. (1936-1938) Dönüşünde, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin Felsefe ve Sosyoloji bölümünde önce asistan (1939), kısa bir süre sonra da doçent olarak çalışmaya başladı. Lise döneminden sonra onunla tekrar buluşmamız bu 1939 yılına rastlar; ben 1938'de aynı fakültenin edebiyat bölümüne doçent olarak atanmıştım; halk edebiyatı derslerini yönetiyordum. Niyazi Berkes (Esenel) de halkbiliminde uzmanlaşmaya hevesleniyordu. Böylece, kendiliğinden küçük bir araştırma ekibi meydana gelmişti. Toplumbilimci arkadaşlarımla ortaklaşa "köy toplumlarını inceleme plan ve kılavuzları" düzenlemiş, hem kendi araştırmalarımızı, hem de öğrencilerimizin çalışmalarını bunlara uyarak yürütmeye başlamıştık. Niyazi Berkes'in "Bazı Ankara Köyleri Üzerinde Bir Araştırma" (1942), Behice Boran'ın, Manisa köylerini konu edinmiş olan "Toplumsal yapı araştırmaları", Mediha Berkes'in yayımlanmamış "Ankara Elvan köyü folkloru" bu ortak programımızın ürünleridir.

▼**Çoğu anılarda kaldı.** *Arkada soldan itibaren, Sabahattin Ali, Niyazi Berkes, Niyazi Ağırnaslı, Asuman Hanım, Mediha Berkes. Önde, Muvaffak Şeref, Filiz Ali, Azra Erhat, Malika Szabo. Mediha Berkes'in ablası, Aliye Ali (Sabahattin Ali Arşivi).*

Öte yandan 1941-1944 yıllarında Niyazi Berkes'le birlikte aylık "Yurt ve Dünya" dergisini çıkardık. Bu, bir fikir ve sanat dergisi idi. Oradan çıkan türlü memleket sorunları üzerinde incelemeler, olayların ve yayınların değerlendirilmesi niteliğinde yazılar, görüşleri bizimkilere uymayan çevreleri ve kişileri tedirgin etti. Ayrıca, bizim tamamiyle dışında kaldığımız politik savaşımlara katılmış kişiler, bizleri öne sürerek hasımlarını kamu oyunda gözden düşürme yoluna saptılar. Bu türden savaşım yönetimine ilk başvuranlardan biri Nihal Atsız oldu. Çıkardığı "Orhun" dergisinin 1944 Nisan sayısında "Şükrü Saraçoğlu'ya açık mektup" başlıklı bir yazı ile (o tarihte Nihal Atsız, Boğaziçi özel lisesinde öğretmen idi) Hasan Ali Yücel'in "komünistlere, bakanlık kurullarında iş vererek onları himaye ettiğini" ileri sürüyor, ve Milli Eğitim Bakanı'nın kanatları altına girmiş bu kişiler arasında Dil-Tarih Fakültesi'ndeki dört öğretim üyesini (Niyazi Berkes, Muzaffer Şerif, Behice Boran ve ben) ve Sabahattin Ali'yi sayıyordu. Sabahattin Ali, Nihal Atsız'ı mahkemeye verdi. 1944 Mayıs ayında görülen bu dava, Sabahattin Ali'yi ürkütme, mahkemeyi etkileme amacı ile, ırkçı-turancı öğrenci gruplarının tertiplediği gösterilere vesile oldu. Bunlar işi, mahkeme salonunu basmaya kadar götürdüler.

Niyazi Berkes'i suçlamalara hedef eden olgulardan biri, onun Yurt ve Dünya dergisini çıkaranlar arasında bulunması idi. Yayınlanması üç yıl sürmüş olan bu dergi, Milli Eğitim Bakanlığınca okul kitaplıklarına da dağıtılmak üzere satın alınmaktaydı. O zamanlar üniversiteler henüz bağımsızlıklarını kazanmamışlar, bakanlığın Yüksek Öğretim Müdürlüğü'ne bağlı idiler. 1944 yılı 19 Mayıs nutkunda Cumhurbaşkanı İnönü'nün şiddetle kınadığı ırkçılık-turancılık akımlarının kışkırtıcı girişimlerini önlemek düşüncesiyle Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel dergilerimizin yayınını durdurmamızı tavsiye etti. Bu teklifi kabul etmemizle "Yurt ve Dünya" ve "Adımlar"ın yaşamları sona erdi.

1945 yılında başka bir olay "üç öğretim üyesini" yine tedirgin edecektir. Bu, Sabiha Sertel'in yayınlamağa giriştiği "Görüşler" dergisinin ilk sayısının çıkması üzerine İstanbul'da Tan basımevinin saldırıya uğramasıdır.

Dergideki yazılar, İstanbul'da CHP örgütünün başında bulunan bir kişinin, gerici bir öğrenci kuruluşunu Tan basımevine karşı bir gösteriye kışkırtmasına vesile olmuştu. Derginin kapak sayfasında Niyazi Berkes'le, Behice Boran'ın ve benim, fakültemiz dışında da Sabahattin Ali ile Adnan Cemgil'in adlarımızın, dergiye yazı vâdedenler arasında bulunması bakanlık emrine alınmamızla sonuçlandı. Ama, Danıştay'da açtığımız davayı kazanarak görevlerimize döndük.

1946, Demokrat Partinin kuruluşu, ve CHP ile bu yeni partinin politika alanında savaşımlarının başlangıcı yılıdır. Demokrat Parti'yi kuruluşu sırasında desteklemiş olan Mareşal Fevzi Çakmak, bir İstanbul gazetesinde, "CHP'den bir Milli Eğitim Bakanı" nı, bakanlığı sırasında "komünistler"i eğitim kuruluşlarında görevlendirmiş olmakla suçlayan bir yazı yayınladı. Bundan alınmış olan Hasan Ali Yücel'in "sözünü ettiğiniz bakan kimdir?" sorusunu, "Yeni Sabah" gazetesinde (11.2.1947) Avukat Kenan Öner, "O Bakan sizsiniz" biçiminde yanıtladı. Böylece 1947 yılı basınında ve kamuoyunda uzun zaman tartışma konusu olan Yücel-Öner davası açıldı. İşte, "üç öğretim üyesi", yani Niyazi Berkes ve arkadaşları, bu vesile ile de dile düşüyorlar. Ama artık Hasan Ali Yücel Milli Eğitim Bakanı değildir; CHP'nin sağ kanadı hükümettedir, ve düşmanlarının eline koz vermemekte bir kurtuluş yolu bulmuştur: Bu, "canavarın ağzına kurbanlık baş atma" yolu ve yöntemidir. Gerçi üniversiteler artık bağımsızdır; ama bağımsızlık her zaman politik etkilerden, baskılardan kurtaramaz kültür kuruluşlarını; iktidar, bağımsız kuruluşlarda da kendisine yandaşlar bulma yoluyla baskı politikasını uygulama olanağını bulur. 1948 yılı Ankara Üniversitesi'nde böyle bunaltıcı bir havanın estiği yıldır. Hiç ummadığımız meslekdaşlarımızın gözünde bile, Niyazi Berkes, Behice Boran ve ben, Dil-Tarih Fakültesi'ni

tedirgin etmiş insanlarız. Bir suçumuz bulunup atılamamışız ama, fakültenin huzurunu bozduğumuz durup durup tekrarlanıyor. Bu savı ileri sürenlerin başında o sırada Milli Eğitim Bakanlığı makamını işgal eden Reşat Şemseddin Sirer var. O, Millet Meclisi'nde de kendine yandaşlar buluyor. Üç öğretim üyesinin Millet Meclisi'nde tartışma konusu olması Ankara Üniversitesi kurullarında da etkisini gösteriyor. Bu kurullar bizi üniversiteden çıkarma kararı alıyorlar. Bunun üzerine üniversiteler arası kurula baş vuruyoruz. Orası Ankara Üniversitesi'nin yargısını yersiz buluyor. O zaman, Milli Eğitim Bakanı, bizi, Danıştay yolu ile ''görevlerimizi kötüye kullanma suçu''ndan mahkemeye veriyor. Bir yandan da, davanın lehimize sonuçlanması ihtimalini düşünerek, Büyük Millet Meclisi'nde girişimlerine hız veriyorlar. 1948 yılının bütçe kanununda bir özel madde ile, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde 20 kadar kadro kaldırılıyor; bunların üçü bizim, geri kalanları da yabancı profesörlerindir. Ötede dava iki yıl sürüyor, ve 1950 başlarında aklanmamızla sonuçlanıyor. Ne var ki, arada kadrolarımız kaldırıldığı için biz üniversitedeki görevlerimize dönemiyoruz... Büyük Millet Meclisi'nde kadrolarımızın kaldırılması konusu üzerinde tartışılırken ''üç öğretim üyesi''nin haklarını savunan iki milletvekilinin -Sadık Aldoğan ile Adnan Adıvar'ın- sesleri Reşat Şemseddin Sirer'i emeline kavuşturmak gayreti ile seferber olmuş CHP ve DP'li üyelerin sesleri arasında boğulup gitmiştir...

İşte, Niyazi Berkes'le kader ortaklığımızın hazin hikâyesi kısaca budur. O, 1951 ders yılı başında Kanada'da, Montreal -Mc Gill Üniversitesi'nde öğretim görevi aldı. 1975'te emekli olması vesilesiyle meslekdaşlarının kendisine armağan olarak sundukları ''Essays in Islamic Civilisation'' başlıklı incelemeler cildi 1976'da Leyden'de yayınlanmıştır. Türkiye'de ve dışarda yayınladığı yapıtlar: ''Türkiye'de Çağdaşlaşma'', ''Türkiye İktisat Tarihi'' (2 cilt, Gerçek yayınevinin 100 soruda dizisinde); ''İki yüzyıldır neden bocalıyoruz''; ''Asya Mektupları''; ''Turkish Nationalism and Western Civilisation'' (Ziya Gökalp'ın seçilmiş incelemelerinden, notlar ve açıklamalarla, çeviriler, Londra 1959); ''The Development of Secularism in Turkey'' (Montreal-Mc Gill Üniversitesi yayını, 1964). Türkiye'de ve Türkiye dışında, gazete ve dergilerde çıkan yazıları ile kongre, kollokyum, seminer niteliğinde toplantılarda okuduğu bildirileri şu üç büyük ciltte yayınlanmıştır: 1) Atatürk ve Devrimler (1982); 2) Teokrasi ve Laiklik (1984); 3) Felsefe ve Toplumbilim yazıları (1985).

1977-1980 arası mektuplarında Niyazi Berkes, 1940-1950 Türkiyesi'nin de, ''bir epizodunu bizim davamızın oluşturduğu olaylar dizisinin'' inceleme ve değerlendirilmesini amaçlayan bir kitap üzerinde çalıştığını yazıyor, ve benden kendisinde eksik bulunan kimi belgelerle ayrıntılı bilgiler istiyordu; ben de istediklerinden bulabildiklerimi kendisine yollamıştım. O sıralar, bu çalışmasının hızla ilerlediği haberini de alıyordum. Geçen yıl ise, sağlık durumundan sık sık yakınırken, bu kitaba, yayına hazır son biçimini vermekte hevessiz görünüyordu. Umarım ki Niyazi Berkes, her zamanki kılı kırk yaran titizliğiyle, bilimsel dürüstlüğü ile hazırladığından şüphe etmediğim bu son yapıtını, gözlerini dünyaya yummadan yayınlanacak hale getirmiştir, ve umarım ki sayın eşi bunun gün ışığına çıkmasında yardımlarını esirgemeyecektir. □

(Ivry, 12 Ocak 1989)

SÖZÜM SANADIR

Hipo-politik! Hiper-politik! Süper-politik!

Başbakan Turgut Özal ''Horzum olayının siyasi plana çekilmek istendiğini'' söyledi. Televizyonda dinleyince güldüm.

Aman efendim, Horzum olayının siyasi bir yanı var mı? Ticari bir muamele. Şimdi tutup da bunu siyasi plâna çekmenin ne âlemi var, değil mi?

Zaten bu ticaretle uğraşanlar, iş adamları siyasetle uğraşmazlar ki. Zamanları yok. Niyetleri de yok. Varsa iş yoksa iş, ne zaman fırsat bulup da siyaset yapacaklar.

SEKA grevindeki işçilerden birisi televizyonda konuşurken ''bizim aramızda her partiden arkadaş var, bizim derdimiz ekmek derdi'' diyordu. Anlaşılıyor kuşkusuz. Grevdeki işçi, böylece ''yoksa greviniz siyasi mi ha?'' tehdidine karşı önlem alıyordu. Çünkü, işçiler siyaset yapmaya heveslenirlerdi, hele bir de grevlerine siyaset bulaştırırlarsa? Maazallah. Memleket nereye giderdi? 12 Eylül'den önce olanları bilmiyor muyduk?

Eski uygarlıkların ''oy veren yurttaş-oy veremeyen köle'' ayrımı aklıma geliverdi. Bizde de ''ne yapsa siyasi olmayan- ne yapsa siyasi olan'' ayrımı yok mu?

''İşverenler'' ne yapsa siyasi olmayan, her şeyi memleket hayrına yapan ''iyi yurttaşlarımız''. Ne derlerse desinler, ne yaparsa yapsınlar hiç biri ''siyasi'' olmaz. Hem de hiç bir dönemde olmaz. Demokrasi vardır, askeri yönetim vardır, onları hiç etkilemez. onlar siyaset yapmaz. Aziz ve muazzezdirler.

Ama, bu ''işçiler'', ''gençler'', hele de maazallah ''solcular'' hiç belli olmaz. Bunlar her an siyaset yapabilir. Hep dikkat etmek gerekir, hep uyanık olmak gerekir. Sendikalarına, derneklerine, meslek kuruluşlarına hep göz kulak olmak gerekir. Bunlar ne yapsa ne etse, bir yerinde mutlaka ''siyaset'' vardır.

Onun için de bu ''tehlikeli yurttaş''lardan biriyseniz, çalışmalarınıza önce ''bizim siyasetle ilgimiz yok, biz haklarımız için bunları yapıyoruz'' diye başlayacaksınız.

Dikkat edin, insanlarımızın bir bölümü 12 Eylül'den sonra ''ne yaptıklarını değil de ne yapmadıklarını'' anlatmakla uğraşır oldular.

Ne düşündüğünü değil, ne düşünmediğini anlatmak zorunda kalmak.

Ne istediğini değil, ne istemediğini anlatmak zorunda kalmak.

Ne yaptığını değil, ne yapmadığını anlatmak zorunda kalmak.

Ne olduğunu değil, ne olmadığını anlatmak zorunda kalmak.

Böylece ''politika'' sessiz sedasız yeniden tanımlandı. Artık ''ne politikadır, ne politika değildir'' sorunu yok da ''kim yapıyor?'' sorunu var.

Onun için, herkes durumuna iyice bakmalı, kim olduğunun bilincine varmalı, hakkını hukukunu ararken durumuna gayetle ''mukayyet'' olmalı.

Bazı sözcüklerin anlaşılmamasının önemi yok, konuyu bütünüyle anlamaya da çalışmamalı. Anlaşılır gibi değil de ondan.

APOLİTİKA- Politikayla uzaktan yakından ilgisi olmamak demek. Politika sözünü duyunca yüzünü buruşturup elini sallayarak ''aman benden uzak olsun'' demek. Yurttaşların bir bölümü için ideal davranış modelidir.

DEPOLİTİKA- Kendini politikadan iyice sıyırmak demek. ''Aman ben kendi durumumu kurtarayım da kime ne olursa olsun'' diyerek politika yapmamaya özen göstermek.

Bu iki sözcükle tanımlanan davranış, işçiler, memurlar, gençler, aydınlar, emekliler ve kısaca ''emekçi'' konumunda olanlar için pek uygun görülmekte olup bu kesimlerin örgütleri için de geçerlidir.

Bu örgütlerin temel davaları üyelerine konut yaptırmak, yazlık yer ayarlamak, piyango düzenlemek, geziler tertiplemek olursa çok makbuldür.

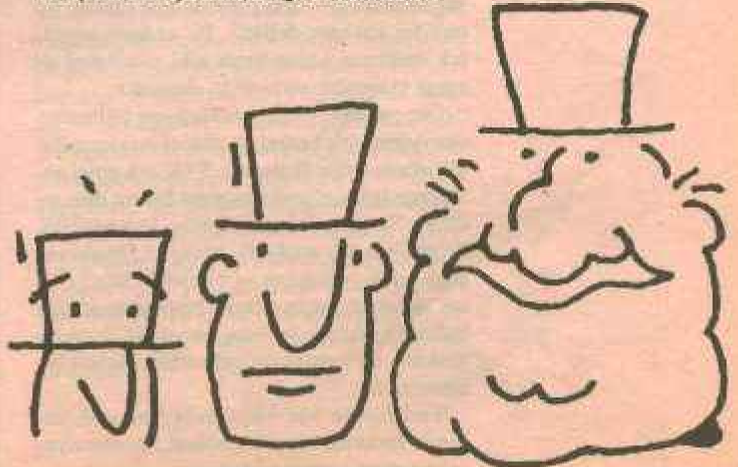
HİPOPOLİTİKA- Birazcık politika yapmaktır. Buradaki ''hipo'' sözcüğü ''az'' anlamına gelip dilimizde ''az bişey'', ''lüzumu kadar'', ''az biraz'' gibi deyimlerle yer almıştır. Muhalefet yapmak için pek münasiptir.

HİPERPOLİTİKA- ''Güçlü, şiddetli, sürekli'' politika yapmak olup, politika yapmak icazetine sahip yurttaşlar tarafından yapılır. İktidarda olanlar tarafından yapılabilir olup ülkemizde de gayetle ehil ellerde yürütülmektedir. ''Herşey amaç için uygundur'' kavlince atılan her adım, dudaklardaki her gülücük, sıkılan her el ''politik''tir. Kural mural da yoktur.

SÜPERPOLİTİKA- Bu çok önemli durum da ''politika yapmıyor gibi görünüp politika yapmak''tır ki, ticaretle uğraşanlar, sanayiciler, işadamları da bunu başarıyla yapmaktadır.

Onun için de ''Horzum olayı''nın siyasi yanı olamaz ama, bir öğrenci derneği kurmak, bir grev yapmak her an siyasi olabilir.

Yurttaşlarım, bu böyle biline, ona göre hareket edile. □

Türkiyeli siyasal sığınmacılara ilişkin saptamalar

GÜVENLİ BİR DÖNÜŞ...

Tartışmalı hükümler ve işkence tehdidi altında yabancı ülkelere sığınanların Türkiye'ye güvenli dönüşleri, uluslararası ve anayasal haklarına kavuşmaları, Türkiye'de demokratikleşmenin ilk koşullarından biridir.

Türkiye'de 1980'li yıllarda yaşanan olağanüstü koşulların ürünü olarak yurtdışına çıkan ve yabancı ülkelerde değişik statülerde yaşamak durumunda kalanlar, yığınsal boyutlara varmıştır.

Bunlardan bir bölümü Türk uyrukluğunu sürdürürken, önemli bir bölümü yönetsel kararlarla uyrukluğunu yitirerek siyasal sığınma aramak zorunda kalmıştır.

T.C. Anayasası, hiçbir Türk'ün, vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylemde bulunmadıkça yurttaşlıktan çıkarılamayacağını hükme bağlamıştır. Bu açık hükme karşın, 1981 yılında Türk Vatandaşlık Kanunu'nda (TVK) yapılan değişiklikle, yurtiçinde ya da yurtdışında "T.C.'nin iç ve dış güvenliği aleyhinde eylemde bulunma" gibi kapsamı belirsiz ve keyfi uygulamalara elveren bir gerekçeyle Türk uyrukluğunun kaybettirilmesine olanak tanınmıştır.

Türk yurttaşlık yasasının hükümleri uyarınca Türk yurttaşının uyrukluğunu yitirmesi konusunda karar almaya yetkili organ Bakanlar Kurulu'dur. Bakanlar Kurulu, bilindiği gibi yürütmeyle yetkili bir siyasal organdır. Uyrukluk gibi en başta gelen haklardan birinin siyasal bir organın takdir ve tasarrufuna bırakılması, sayısız sakıncalar içerir. Uyrukluğa ilişkin kararlar için yargı yolunun açık olması, yeterli bir güvence değildir. Bu nedenle uyrukluk hakkının kazanılması gibi yitirilmesi de yargı organının yetkisinde olmalıdır.

Öte yandan Türk uyrukluğunu yitirenlerden önemli bir kesimi, uyrukluk hakkına ilişkin uluslararası ilkelere ve TVK'nın genel anlayışına aykırı olarak uyruksuz kalmış durumdadır. Gerçekten İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 15. maddesi, herkesin bir uyrukluğa hakkı olduğunu ve kimsenin keyfi olarak uyrukluğundan yoksun bırakılmayacağını belirtmiş ve uluslararası uyrukluk hukuku herkesin bir uyrukluğu bulunması ilkesini benimsemiştir.

Yurtdışında güç koşullarda yaşamak zorunda bırakılanların bir bölümü henüz siyasal göçmen konumundadır.

Uyrukluk ve sığınma hakkına ilişkin uluslararası belgeler ve sığınanlarla ilgili kuruluşların statüleri, siyasal ve benzeri nedenlerle yabancı bir ülkeye sığınanların ülkelerinden ayrılmalarına yol açan nedenlerin ortadan kaldırılmasını ve ülkelerine gönüllü ve güvenli dönüşlerini sağlamayı amaç saymıştır.

TVK'ya göre Türk uyrukluğunu yitirmenin sonucu, ilgili kişinin yabancı statüsü kazanmasıdır. Bu gibi kimselerin genel hükümlere bağlı olarak Türkiye'ye gelebilmelerine yasal bir engel yoktur.

Adı geçen yasa, hakkında uyrukluktan çıkarma işlemi uygulananların bile Türkiye'ye gelebilmelerine izin verdiğine göre, yurttaşlığı "kaybettirme" gibi sonuçları bakımından daha hafif bir nedenle uyrukluğunu yitirenlere bu olanağın tanınmaması yasanın mantığına aykırıdır.

Uyrukluğunu yitirenlerin yurda dönmeden ya da yurda dönüşlerinde Türk uyrukluğunu yeniden kazanmaları için de yasalar elverişlidir. TVK'nın 8. maddesine göre, Türk uyrukluğunu yitirmiş olanları, Bakanlar Kurulu oturma koşulu aranmaksızın yeniden uyrukluğa alabilir.

Haklarındaki hükmün yerine getirilmeyişi ya da yargılanamayışları nedeniyle uyrukluğunu yitirenlerin yurda dönmeleri, uyrukluğun yitirilmesini gerektiren koşulların ortadan kalkması demektir.

Türk uyrukluğunu yitirenlerden bir bölümü ara rejimlerin olağanüstü mahkemelerince hüküm giymiş, önemli bir bölümüyse kendilerine çeşitli suçlar yüklenmekle birlikte, suçluluğu kesinleşmemiş kimselerdir.

Hükmü kesinleşmiş olanlarla henüz hüküm giymemiş olanlar, adil bir yargılanma beklentisi içindedir. Olağanüstü bir yargılama süreci içinde özellikle bir sorgulama yöntemi olarak başvurulan işkence ve benzeri uygulamalarla alınan ifadelerin ve zor yöntemleriyle sağlanan kanıtların güvenirliği tartışmalıdır.

Türkiye'nin onayladığı işkence yasağına ilişkin BM Sözleşmesi'nin 15. maddesi, işkence sonucu verilmiş olduğu anlaşılan bir ifadenin herhangi bir kovuşturmada kanıt olarak kullanılmasını yasaklamıştır. Bu nedenle, çoğu anılan yöntemlerle alınmış ifade ve kanıtlara dayanan ve mahkumiyetle sonuçlanan davalar, adaletin amaçları bakımından yeniden görülebilmelidir.

Siyasal gerekçelerle yabancı ülkelere sığınanların yurda dönüşlerinde uğrayacakları davranış konusunda benzeri örnekler ciddi kaygılar yaratmaktadır.

İşkence ve kötü davranış yasağına ilişkin uluslararası sözleşmeleri onaylayan Türkiye'nin, yurda dönerek yargılanmak isteyenlerin sorgulama güvenliğini, anayasal ve uluslararası yükümlülüğü gereği adil yargılanmalarını sağlamak ödevidir.

Bu arada, Türkiye dışındaki özel koşullar ve rejimler altında zulme uğrayarak ve başta yaşam hakkı olmak üzere hak ve özgürlüklerinden yoksun kalarak ülkemize sığınan ve sayıları büyük boyutlara varan siyasal göçmenlere, sığınanlara ilişkin uluslararası hukukun tanıdığı hak ve olanakları sağlamak Türkiye'nin ödevidir.

Bunun gibi, Türkiye'de yaşanan olağanüstü koşullar ve uygulanan olağandışı yargılama yöntemlerinden ötürü güvenli ve adil biçimde yargılanamayacakları görüşüyle yurtdışına çıkarak siyasal sığınma aramak zorunda kalan ve bu arada uyrukluğunu yitirenlerin, Türkiye'ye güvenli dönüşleri sağlanmalıdır. Sayıları binlerle dile getirilebilen bu kimselerin ülkeye dönüşleri ve haklarını yeniden kazanmaları, salt onların yararına değil, uluslararası saygınlığı açısından Türkiye'nin çıkarınadır.

Kısacası, insan haklarına aykırı olan bu durumun giderilmesi, Türk kamuoyu kadar dünya kamuoyunu tedirgin eden bir haksızlığa son vermiş olacaktır.

Özetlemek gerekirse, Türkiye'de yakın tarihlerde yaşanan olağanüstü rejimlerin özel yargılama süreci içinde hüküm giyerek ya da olağandışı yargılama yöntemlerini göze almadığı için yargılanmayarak yurtdışına çıkan ve siyasal sığınma aramak zorunda bırakılan Türkiyeli siyasal göçmenlerin Türkiye'ye güvenli dönüşleri ve adil yargılanmaları sağlanmalıdır.

Bunlardan bir bölümü TVK'ya 1980'den sonra eklenen bir hükme dayanılarak ve siyasal bir organ olan Bakanlar Kurulu kararıyla Türk uyrukluğunu yitirmiş durumdadır.

Uyrukluğunu yitirenlerden önemli bir kesimi, herkesin bir uyrukluğu olmasını öngören uluslararası ilkelere aykırı olarak uyruksuz kalmış bulunmaktadır. Hangi statüde olursa olsun Türkiyeli siyasal göçmenlerin Türkiye'ye dönüşleri için yasal bir engel olmadığı gibi, uyrukluğunu yitirmemiş olanların uluslararası hukuka ve anayasaya göre ülkelerine dönmeleri en doğal haklarıdır.

Sonuç olarak, tartışmalı hükümler ve işkence tehdidi altında yabancı ülkelere sığınanların Türkiye'ye güvenli dönüşleri ve uluslararası ve anayasal haklarına kavuşmaları, Türkiye'de demokratikleşmenin ilk koşullarından biridir. □

Genel kurula giderken

EĞİT-DER'DE BİRLİĞİN ÖNEMİ

Demokratik öğretmen örgütlerinde çokselsliliğin bir ürünü olarak ortaya çıkan eğilimlerin varlığını yok saymak ya da zararlı görmek gerçeği görmezlikten gelmektir.

Önümüzdeki süreçte öğretmen hareketi içinde demokratik mekanizmalar yaygın biçimde işlemeye başlayacak, tartışma-eleştiri -özeleştiri sürecinin getireceği yaratıcı savaşım, yeni olanaklar yaratacaktır. Şimdiye dek görülmemiş bir **birlik** anlayışı içinde öğretmen hareketimiz büyük bir çıkış yapacak, hareketin gelişimini frenleyen tüm engelleri kendi temel güçleriyle, ortak çözümleriyle aşacaktır. Bu açıdan bakılınca diyebiliriz ki, Eğit-Der Genel Kurulu, demokratik öğretmen hareketinin örgütlenme sürecinde tarihsel bir işlev görecek, son derece önemli bir dönemeç niteliği taşıyacaktır.

Bu tarihsel kongreye katılacak ve katılmayacak öğretmenler, daha şimdiden çok ağır görev ve sorumluluklarla karşı karşıya bulunmaktadırlar. Şöyle ki, yaşadığımız koşullar, bizleri eski dönemlerin alışkanlıklarından daha farklı davranmaya, daha **birlikçi** olmaya zorluyor. Hareketimiz içinde gerek çalışma ekipleri, gerekse tek tek bireyler, üzerlerine yansıyan görev ve sorumlulukları layıkıyla yerine getirebilmek için, dayanışma ve **birlik** kavramlarına yepyeni bir yaklaşımda bulunmak zorundadırlar. Çünkü, zaman değişmiştir. Değişen zaman, yeni yaklaşımları, yeni çalışma yöntemlerini ve yeni bir yapılanmayı gerektiriyor. "Ben yaparım"cılığı uygulamaya sokma girişimlerinin, grup şovenizmlerinin hareketimize dağınıklık, güçsüzlük ve eylemsizlikten başka bir şey getirmeyeceği açıktır. Öyleyse, demokratik öğretmen hareketinin nicel ve nitel gelişimini engelleyen ne varsa terketmek, ortadaki hareketsizliğe, çıkışsızlığa hep birlikte müdahale etmek ve eğitim emekçilerinin ekonomik-demokratik haklarını, toplumsal gündemin baş maddesi yapmak, temel görevler olarak bizleri bekliyor. Bu görevleri yerine getirmek bakımından Eğit-Der, öğretmenlerin elinde son derece önemli bir araçtır.

Sendikalaşma mücadelesinin son aşamasına gelen Türkiye eğitim emekçileri, **ekmek** ve **özgürlük** savaşımı temelinde yeni bir yürüyüşe çıkıyor. **Eğit-Der,** demokratik öğretmen hareketinin tarihsel birikimini bağrında taşıyan özgün bir örgüt olarak bu yürüyüşün etkin bir organizatörü olmak durumundadır.

Eğit-Der, bir yanıyla saflara yeni katılan ve katılacak öğretmenlerin örgütü olması, diğer yanıyla **TÖB-DER**'in 200.000 üyesinin doğal savunucusu ve örgütleyicisi olması nedeniyle çok geniş bir toplumsal meşruiyet zeminine sahiptir. Hukuki meşruiyet bakımından yalnızca emekli öğretmenlerin, meslekten atılan, öğretmenlik hakkını kazandığı halde öğretmenlik yapmayan, yapamayan öğretmenlerin örgütü olmasına karşın toplumsal meşruiyet açısından soruna yaklaşıldığında çalışan tüm öğretmenlerin de örgütü olduğu yadsınamaz bir gerçekliktir. Ve bu durum, içinde yaşadığımız koşulların zorunlu bir sonucudur. Bu sonucu değiştirmek elimizdedir. Eğit-Der Genel Kurulu, hiç kuşkusuz öğretmenlere yeni kararlar, yeni açılımlar sunacak, gerek demokratik eğitim mücadelemizde ve gerekse sendikalaşma mücadelemizde somut adımlar atacaktır. Yeter ki, yanlışlarımızı törpülemeyi, hedeflerimizi doğru saptamayı, birliğimizi pekiştirmeyi başaralım. O zaman, aşamayacağımız engel kalmaz.

Eğitim emekçileri hareketine yakışan yürüyüşü gerçekleştirmek ve onları layıkıyla temsil etmek sorumluluğu çok büyüktür. Tarihe malolmuş savaşımlar, unutulmaz acılar, büyük kayıplar pahasına bugünlere ulaştırılan söz konusu hareket, grupsal egemenlik çabalarına, parsacı, hep benci tutumlara emanet edilemez. Ancak ve ancak hareket içinde var olan tüm eğilimlerin kolektif sorumluluğuna devredilebilir.

Demokratik kitle örgütlerinde ve özellikle demokratik öğretmen örgütlülüğünde altı çizilmesi gereken yanlış bir yaklaşım vardır. O da şudur: Değişik görüşlerdeki çalışma ekiplerinin, başka bir deyişle, çokseslliliğin bir ürünü olarak ortaya çıkan eğilimlerin (grupların) varlığını yok saymak ya da varlıklarını zararlı görmek, gerçeği görmezlikten gelmektir. Oysa eğilimlerin varlığı tüm demokratik hareketlerin doğası gereğidir. Demokratik öğretmen hareketinde var olan eğilimleri öcü gibi göstermek, harekete bir şey kazandırmaz. Gerçekçi tavır, çeşitlilikten doğan zenginliğin yaratıcılık getireceğini görmek, var olan eğilimlerin kolektif dinamizmini harekete geçirmek ve böylece öğretmenlerin ekonomik-demokratik kazanımları yolunda hep birlikte emin adımlarla yürümektir.

Kabul etmek gerekir ki, demokratik öğretmen hareketinde toplumsal bir olgu niteliği taşıyan ve her dönemde hareketin bütününe sahip çıkan tüm eğilimler, öğretmen örgütlülüğünün yönetiminde eşit temsil hakkına sahiptir. Katılımcı ve kolektivist yaklaşım sözde değil, pratikte de kanıtlanmalıdır. Zaten kolektivizmi, çeşitlilik içinde birliği içine sindiremeyen bir anlayış asla demokrat olamaz.

Demokratik kitle örgütlerinde zaman zaman başgösteren affedilmez bir yanlış tutum daha vardır. O da şudur: İçinde bulundukları demokratik kitle örgütlerini grupsal çıkarların çiftliği haline getirmek, çeşitli eğilimlerin kolektif egemenliği yerine, grupsal egemenlik kurmaya çalışmak, eğilim şovenizmi yapmaktır; demokratik bir kitleye ait olan örgütlenmenin olanaklarını, özel mülkiyetçi bir yaklaşımla harcamak ve böylece kitlede güvensizlik yaratarak nicel ve nitel gelişimin önünü tıkamaktır. Bu tür tekkeci, hep benci tutumlara, kitle örgütünü çizgi örgütüne dönüştürme anlayışlarına karşı en etkili çözüm, hiç kuşkusuz, sorunlara katılımcı ve kolektivist yaklaşımlardır.

Eğit-Der bir yanıyla saflara yeni katılan ve katılacak öğretmenlerin örgütü olması, diğer yanıyla TÖB-DER'in 200.000 üyesinin doğal savunucusu ve örgütü olması nedeniyle çok geniş bir toplumsal meşruiyet zeminine sahiptir.

Demokratik öğretmen hareketi, geleceğe daha büyük bir güvenle yürüyebilmek için elbette kendi kendini sorgulayacaktır, yargılayacaktır. Söz konusu hareket, nicel ve nitel yönden yeterince güçlendiği zaman, hareketin geçmişinde yapılan hataların eleştirisi, özeleştirisi elbette yapılacaktır. Ancak, şimdilik izlenmesi gereken en akıllıca yol öğretmen hareketinin dikkatini iç çekişmelere, polemiklere çekmek değil, dışa dönük mücadeleyi güçlendirmek, ekonomik, demokratik kazanımlar yolunda var olan güçleri seferber etmek, dayanışmayı pekiştirmektir.

Umuyoruz ki, önümüzdeki dönemde, **demokratik birliğin** aciliyeti unutulmayacak, öğretmen hareketinde gereksiz küskünlüklere yol açılmayacaktır. Eğilimler arasındaki farklı yaklaşımların uyumlaştırılması, sorunların, çelişkilerin çözümü, karşılıklı polemikler, çekişmeler yerine, karşılıklı güven, ikna, işbirliği ve görüşmeler temelinde çözümlenecektir. Eğitim emekçilerinin ileri kolunda yürüyen demokratik öğretmen örgütlenmesi, bugüne kadar sürdürdüğü **barış-bağımsızlık-demokrasi** ve **özgürlük** savaşımının daha da güçlendirilmesi, örgütsel bütünlüğümüzün sağlamlaştırılması yolunda üzerine yansıyan tüm görevleri büyük bir sorumlulukla yerine getirecek ve varmak istediği hedefe azimle ilerleyecektir. □

ÖZEL GÜZELDİR...

Marksizmin öncülüğü, en başta onun yöntemlerinden kaynaklanır. Öncülükten vazgeçmek, bu yöntemleri gereğince kullanamamanın bir itirafı ise, bu yalnızca vazgeçenleri bağlar.

Bundan on yıl kadar önce, Türkiye solunun belirli bir kesiminde yer alanlar şu görüşü artık sindirmiş bulunuyorlardı: Sosyalist sistemin varlığı, kapitalist ülkelerdeki sınıf mücadeleleri ve ulusal kurtuluş hareketleri, dünya devrimci sürecinin üç bileşenini oluştururlar; bu süreç, kapitalist ve sosyalist sistemler arasındaki temel çelişkinin belirleyiciliğinde gelişir, vb...

Yukarıda özetlenen, Marx'ın çeşitli yaklaşımları da dahil, 19. yüzyıldan günümüze dek oluşturulmuş en kapsayıcı, en tutarlı, en dengeli, üstelik tüm bu özelliklerle birlikte "devrimci" kalabilen bir süreç tanımıydı. Karşısına, aşağı yukarı aynı kapsamlılık düzeyinde iki rakip çıkabilmişti: Troçkist sürekli devrim anlayışı ile üçüncü dünyacılığın çeşitli versiyonları. Troçkist anlayış hep marjinal kaldı; gene öyledir. Üçüncü dünyacılığın devrimci retorikle süslü Maocu versiyonlarıysa kısa soluklu parlamalar dışında etkili olamadılar.

Bugünse aynı tanımın, dolaylı ya da doğrudan biçimlerde, kanımca henüz tarihsel olarak haketmediği törpülere maruz bırakıldığı görülüyor. Hattâ üçlü bileşenin kimi öğeleri açısından bakıldığında, törpülemeyi de aşan bir "terk"ten sözetmek gerekir. Öyle sanıyorum yalnızca Türkiye'de değil geleneksel solun tüm birimlerinde bu değişime ilişkin tartışmalar sürmekte, ortada henüz yanıtlanmamış sorular birikmektedir.

Sorunun bu düzlemde Türkiye solunda da en ayrıntılı biçimde ele alınması, Oya Baydar'ın deyimiyle "iç ve dış sansüre pabuç bırakmadan" tartışılması gerekir. Böyle bir tartışma iki düzlemde gerçekleştirilebilir. İlki, dünya sosyalist hareketine yıllarca damgasını vurmuş bir modelin hangi gerçeklerle törpülendiği sorusuna verilecek yanıtlardır. İkincisiyse, gene aynı kapsayıcılığa sahip almaşık bir modelin gerekip gerekmediği, gerekiyorsa bunun ne olabileceğiyle ilgilidir.

"Değişen"in ne olduğu pek çok kesim tarafından tartışılıyor, çeşitli açıklamalar getiriliyor. Geçtiğimiz üç beş yıl içinde nükleer yok oluş tehdidinin "birdenbire" arttığı; doğanın tahribinin, açlığın ve tüm insani sorunların, sistemlerin karşılıklı bağımlılığıyla birlikte gene aynı dönemde "birdenbire" niteliksel sıçramalar kaydettiği vb. tür açıklamalar, doğrusu inandırıcı olamıyor. Gene aynı doğrultuda, ABD'nin korkunç bir bunalımın eşiğinde "ya hep ya hiç" deyip topyekun bir saldırganlıkla dünyayı ateşe boğacağını gören sosyalist sistemin, bu katastrofik gelişimi önleyebileceği stratejik bir geri çekilmede bulunduğu tezi de, kim ne derse desin sürrealizm kokuyor. Bunca zahmet yerine daha basiti düşünülemez mi? Başta Sovyetler Birliği, sosyalist sistem oldukça ciddi, çok boyutlu sorunlarla yüklü, önemli bir dönemece gelmiştir ve bu dönemeci öyle kısa bir sürede alabilmesi de mümkün değildir. Bugünkü hedefi, kendi sorunlarını aşma sürecinde dış ilişkilerini göreli olarak sorunsuz kılmak, risk artırıcı uluslararası denge değişimlerinden bir süre uzak kalabilmektir...

Hemen belirteyim ki, böyle bir yönelimin kendi başına ne "revizyonizm" ne de "sağ sapma"yla bir ilişkisi vardır. Ancak aynı yönelimin, klasik üç bileşenden ikisine yönelik "dolaylı" tavsiyeleri olduğu da açıktır. Bu tür tavsiyelerin ve içeriklerinin enine boyuna tartışılması (teorik planda) elbette gereklidir. İş pratiğe geldiğindeyse "tavsiye", adı üstünde tavsiyedir. Sosyalist hareketin ulusal birimleri yaramaz çocuklar değildir ve ne yapacaklarını da kendileri bilirler.

Sosyalist sistemin kendi fiziksel varlığını en doğrudan sergilediği alan, hiç kuşkusuz iki sistem arasındaki "yarış" alanıdır. Kapitalizmi ekonomik göstergeler bazında aşma perspektifinin terkedilmesi; dahası, iki sistem arası karşıtlığın bu kez "karşılıklı bağımlılık" anlayışıyla ikamesi, son derece önemli değişimlerdir. Gene de Marksistler uzun vadeli düşünebilmelidirler. Örneğin buna bakıp, iki sistem arası mücadele temasının, geleceğe yönelik bir potansiyel olarak da büsbütün kuruduğunu düşünmek yanlış olacaktır. Sözgelimi, aradığı huzur ortamında gerçekten köklü ve kalıcı hamleleri başarabilen bir sosyalizmin, salt bu güçlenmiş konumuyla bile kapitalizme yönelik ciddi bir almaşık (ve böylece istense de istenmese de bir **tehdit**) oluşturacağı açıktır. Böyle bir gücün, dünya devrimci sürecinin bir süre statükoya bağlama yanlısı göründüğü diğer bileşenlerine çok daha etkin maddi ve moral katkıları olacağı da tartışmasız bir gerçektir.

Özetle, dünya devrimci sürecine ilişkin klasik tanımın, üzerindeki değişimler ne olursa olsun potansiyel gücünü koruduğu ve zamanla artırabileceği unutulmamalıdır.

Tartışma için iki tez

Yukarıda anlatılanlar ışığında üzerinde durmak istediğim asıl konu, sosyalist mücadeledeki ulusal birimlere böyle bir konjonktürde ne tür olanaklar ya da "beklenmedik" avantajlar çıkabileceğine ilişkin. Bu konuda, tartışmaya açık niteliğini özellikle vurguladığım iki tez ileri süreceğim.

Bunlardan ilkini şöyle dile getirebiliyorum: Merkezileşme ya da merkezi noktada yığılma ne denli güçlenip boyutlanırsa, bu yığılmanın altında o denli yeni ve derin boşluklar açılabilecektir. Masanın üzerindeki örtünün masanın belirli bir yüzeyinde toplanması halinde, aynı masanın daha büyük bölümünün açıkta kalması gibi... Tarihte, genel eğilim ve yönelimlerin aşırı yoğunlaşması ve merkezileşmesi, bu merkezin dışındaki yönelim ve sıçramalara uygun ortamı yaratıyor.

1917 Devrimi bir bakıma doğrudan doğruya, Avrupa kapitalizmiyle İkinci Enternasyonal'in klasik partilerinin aynı odak çevresinde toplanması sonucu doğan boşluğun ürünüdür. Burada elbette kapitalizmle bu partilerin "bir ve aynı şey" olduklarını kastetmiyorum. Özellikle savaş, hem sermayeyi hem de işçi sınıfı partilerini kendi "problematiği"-

nin yakın çevresine çekti ve orada tuttu. Ekim Devrimi, ortaya çıkan bu boşluğa doğdu. Klasikleşmiş bir kavramı yeniden kullanacak olursak "halka", merkeze yığılan güçlerin en açık bıraktığı yerde **zayıfladı**. Karşı taraf açısından söylenecek olursa da, merkeze yığılan güçlerin gene en açık bıraktığı yerde halka **güçlendi**.

Elbette buradan aşırı genellemelere ve katı kurallara atlamak istemiyorum. Bir potansiyele, bir olasılığa işaret etmek istiyorum yalnızca: Belirli merkezi yığılmaların gerçekleşmesi, giderek klasik öncülerin de bu yığılmalar arasında statükoya oturmaları, yeni zayıf (ya da güçlü) halkalar yaratabilecek, bu halkalardan ilginç dinamikler fışkırabilecektir. Yanlış ya da eksik anlaşılmaması için hemen ekliyorum: Bugünün konjonktüründe ortaya çıkabileceğini söylediğim boşlukları ya da zayıf halkaları mutlaka "devrim" bağlamında düşünmüyorum. Bundan önce, belki de bundan bağımsız olarak, söz konusu halkalar entelektüel düzlemde Marksist teorik reorganizasyonun en ciddi ve yaratıcı örneklerini de sergileyebileceklerdir...

İkinci tezi de şöyle anlatıyorum: Toplam "nüfus"a dahil olan veri ve değişken sayısı ne denli artıp çeşitlenirse, artaya çıkan ortalama değer bize o denli az şey söylemeye başlar... Bu tezi, istatistiki düzlemden Marksist çözümleme düzlemine bir örnekle taşımak istiyorum. **Manifesto** ile örneğin **Fransa'da Sınıf Mücadeleleri** ya da **18. Brumaire** arasındaki fark, yalnızca tarih ve deneyim farkından ibaret değildir. **Manifesto**, gene adı üstünde bir "manifesto" idi ve Avrupa ölçeğinde global bir söylem taşımak zorundaydı. Diğer ikisiyse Fransa'daki somut sınıf mücadelerinin çözümlemesine yöneldi. Bu nedenle **Manifesto**'da Marksizmin 1848'e dek ulaşabildiği en genel ilkeler yer alırken, diğer ikisinde "somut durumun somut tahlili" düzlemindeki bir yöntem yetkinliğinin ince örnekleri de görülebilir.

Bu örnek de güncele taşınabilir. Bugün uluslararası ölçekli yaklaşım ve modeller, içine aldığı değişken sayısı ve bunların ilişkilerinde neredeyse "sonsuza dek" uzanan çeşitlilikler nedeniyle her zamankinden daha soyut, daha genel olmak zorundadır. Marksist yöntemin asıl zenginliğini sağlayan **hareket** ve **değişim** kategorilerinin, böyle bir globallikte belirli sınırların ötesinde kullanılabilmesi mümkün değildir. Bileşen ve değişken çokluğu ile bunların mekansal yaygınlığı, değişim ve harekete daha "hantal", deyim yerindeyse daha "statükocu" değerler yükleyecektir kaçınılmaz olarak.

Bu yaklaşım da bizleri, söylemini "özel güzeldir"de bulan bir sonuca götürecektir. Özetle günümüzde Marksist yöntemin, onun sınıf mücadeleleri alanına uygulanışının daha sınırsız zenginlikler vadettiği alan giderek özele, belirli bölgelere ve ülkelere kaymaktadır. Yeniden vurguluyorum: Üzerinde durduğum tezlerin ikisi de, bugün üzerinde çok durulan Marksist teorik reorganizasyonda en verimli katkıların nerelerden gelebileceği sorusuyla ilgilidir. Henüz, "devrim"den sözeden yoktur...

Güzelin hakkını vermek

Eğer özel gerçekten güzelse, bu güzelliğin hakkını mutlaka vermek gerekiyor.

Bu hakkın verilmesinde, hemen hemen her kesimde görülen Marksist teorik reorganizasyon girişimlerinin niteliği büyük önem taşıyor. Kimilerince "Marksizmin yeni bir anlayışla ele alınması" olarak adlandırılan söz konusu girişimlerin tüm boyutları üzerinde durabilmem mümkün değil. Ancak, Türkiye bağlamında da önem taşıyan, örnekleri sıkça görülen bir eğilime değinmeden geçemeyeceğim.

Sorun şudur: "Yeni anlayış" ya da benim tercih ettiğim deyimle Marksist teorik reorganizasyon sonucu oluşturulacak yeni yapıda **öncülük** ve **hegemonya** konuları nasıl ele alınmalıdır? Bu alanda sıkça görülen tehlike sinyallerini de açıkça dile getirmek istiyorum: Kimileri, Marksizmin, toplumsal sorunlara ilişkin öncülük misyonundan ve hegemonya hedefinden vazgeçmesi halinde bir şirinlik muskası kazanacağına inanmış görünüyor.

İşin alfabesi de sayılsa yinelemek gerek: Marksizmin öncülüğü, en başta onun yönteminden kaynaklanır; Marksistlerin toplumsal gelişmenin öncüleri olabilmeleri de gene aynı yöntemi **kullanabilmelerinin** bir sonucudur. Benim bildiğim kadarıyla nesneleri statik konumlarıyla değil hep birlikte oluşturdukları ilişkiler ve bunların hareketiyle birlikte inceleyebilen, bu nedenle de geleceğe ilişkin sağlıklı gelişim modelleri oluşturabilen, Marksizminki dışında bir başka yöntem yoktur. Bu yöntemin gereğince kullanılabilmesi demek, **öncülük** demektir. Öncülükten vazgeçmek, bu yöntemi gereğince kullanamamanın bir itirafı ise, bu yalnızca vazgeçenleri bağlar. Örneğin kimilerinin ANAP tarafından son üç beş yılda gerçekleştirilen "modernleşme" girişimlerine bakıp "demek yapabiliyorlarmış biz yanıldık" demesini, açık söyleyeyim, sosyalizm adına utançla karşılıyorum. Öyle anlaşılıyor ki kimi solcuların kanına 20 yıl önce giren "yarı feodal Türkiye" virüsü, burjuvazinin doğal sınıf hamleleri karşısında bile bağışıklık yetmezliği yaratabiliyor...

Marksizmin "hegemonya"'sı da, boş bir iddia ya da böbürlenmeden değil, toplumsal-siyasal-kültürel sorunların tümüne hem radikal, hem bütünsel, hem de kendi içinde tutarlı almaşık çözümler getirebilmesinden kaynaklanır. Eğer tüm bu çözümler örneğin **siyasal** bir program ve etkinlikle yoğrulabiliyorsa, adına ne dersek diyelim, Marksizmin mutlaka **hegemonik** bir işlevi ya da etkisi de olacaktır.

Burada bağlamak istiyorum. Türkiye de bir "özel"dir. Bu özeli güzel yapmak da biz sosyalistlerin elindedir. Üstelik Türkiye, özelin güzel yapılabilmesi açısından ilginç birikimler de barındırıyor. Ülkemizde Marksist teorik reorganizasyonun oldukça yaratıcı biçimde gerçekleştirilebilmesine olanak tanıyacak teorik-pratik birikim vardır. En iyisi, artık eski tabular, zincirler de yoktur. Sonra Türkiye, yaşadığı çelişkiler ve bunların özel birikimiyle, Marksist teorik reorganizasyonun, ülkenin bütününe ilişkin gerçekçi sosyalist mesajlar ve dönüşüm modelleriyle **birlikte** gerçekleştirilmesine elverişli bir topraktır. Ve nihayet Türkiye, gündemdeki sorunlarıyla, belki başka ülkelerden de çok Marksizmin öncülüğüne gerek duymaktadır.

Sorumluluk, tüm bu olanakların hakkının gecikmeden verilmesini gerektiriyor. □

Ölümünün 30. yıldönümünde

Dr.Şefik Hüsnü Deymer'i Anmaya Çağrı

Türkiye'de 70 yıla varan bilimsel sosyalist hareketin tarihi, onu varedenlerin tarihiyle de özdeştir. Diğer bir deyişle denebilir ki; yaşamını işçi sınıfına ve onun aydınlık geleceğine adamış isimli ve isimsiz önderlerin yaşamları, Türkiye sosyalist hareketinin de tarihidir. Tarihimizin karalanmaya, tahrif edilmeye, saptırılmaya, unutturulmaya çalışılması karşısında geçmişe sahip çıkmak, yaratılmış değerleri günümüze taşımak, korumak ve geliştirmek, deneyleriyle günümüzü aydınlatmasını sağlamak, tüm bilimsel sosyalistlerin, tüm ilericilerin görevidir.

Bunun için işçi sınıfı hareketinin artık aramızda bulunmayan önderlerini, görüşleri, düşünceleri ve kattıkları değerler ile yaşatmak da bir görev olmaktadır.

Bu çalışmalarda, tarihi bilimsel açıdan ele alıp irdelemek, objektif kalmak, belgelere dayanmak, subjektif yaklaşımları önlemek önem taşımaktadır. Bu anlayış içinde, inceleme, araştırma, eleştiri ve tanıtım çalışmalarının belirli kişi ya da kuruluşların tekelinde olamayacağı düşüncesindeyiz.

Bizler, 40 yılı bulan siyasal mücadelesinde, düşüncesi ve eylemiyle Türkiye'nin kültürel, siyasal, toplumsal yaşamını etkilemiş olan Dr. Şefik Hüsnü Deymer'in ölümünün 30. yıldönümü dolayısıyla anma hazırlıklarına girişmiş bulunmaktayız.

Anısına ve çabasına değer verenleri, 1 Ocak - 30 Nisan 1989 tarihleri arasında çeşitli etkinliklerle sürdürülecek olan bu çalışmaya bulgu, belge ve tanıklıklarıyla katkıda bulunmaya çağırıyoruz.

TURGUT AKALIN • ZİHNİ ANADOL • FAHRİ ARAL • HALE KIYICI • ŞABAN ORMANLAR • SİBEL ÖZBUDUN • MEHMET EMİN SERT • SERVET ULUSOY

İRTİBAT:
Mehmet Emin Sert 522 37 56
Hale Kıyıcı 527 04 13

MARKSİZM UYARLANMAZ, UYGULANIR

Amaç "uyarlamaksa", Marksizm her şeye, bu arada kapitalizme dahi uyarlanabilir. Batı'da sosyal demokratların Marksistliğinden bu anlamda kuşku duyan yoktur! Halbuki Marksizm sadece "uygulanabilir" bir kavramdır.

En başta nükleer bir yokoluş ihtimali, bir dizi global sorun, bir "uygarlık krizi"-ne, böylesi bir genel insanlık durumu da **herkesten**, ideolojiler dışı bazı "önkabüller" bekleyen bir düşünce ihtiyacına götürüyor. Öznesi **bütün insanlık** olarak varsayılan bu yeni düşüncenin, öznesi sınıflar olan bugünkü düşünce sistemleri içinden, onlar varken ve yaşarken çıkacak olması, daha baştan bir dizi kavramsal çelişkiyi de beraberinde getiriyor. Böyle bir düşünceye olan ihtiyacın somutluğu genişçe paylaşılıyor olmalı ki, **şimdi** dünyanın hemen her yanında ideolojik, felsefi, politik tartışmalar ve entelektüel yaratıcılık, bu kavramsal çelişkiler eksenine doğru yaklaşarak gerçekleşiyor.

Ortada bir cazip yanılsama da var: Genel insanlık çıkarı! Bu çıkar Marksizm'de de amaç olarak tarif edilir, ama ayrı içerikte.

Kavramsal çelişkiler mevcut bütün düşünce sistemleri için söz konusudur. Örneğin Marksistler, böyle bir **genel insanlık düşüncesinin** iki değişik sosyal sistemin **kalıcı** "ortak güvenliği" temelinde, daha uzun bir süre birlikte varolacakları özgün bir dünyanın ürünü olabileceğini, insan toplumunun mutlak tarihsel evrimine ilişkin Marksist modelin, Marksizm tarafından öngörülmemiş bu yeni biçim altında ancak gerçekleşebileceğini tartışılabilir bir "tez" olarak ileri sürmekle, kendi kavramsal çelişkilerini bilerek yaratmış oluyorlar. Marksistlerin bu yaklaşımı burjuva dünya kavrayışlarından da benzeri yeni açıklamalar bekliyor; örneğin emperyalizmin militarizm olmaksızın da varolabileceğinin, sosyalizmi kabullenmiş bir kapitalizmin temel varsayımlarını kaybetmiş olmayacağının açıklanması gibi...

Marksistler, bu genel insanlık düşüncesinin oluşturulmasında kendilerine düşen rolü analiz ederlerken oldukça dikkatli bir üslup kullanıyorlar. Henüz başında bulunduğumuz bu teorik tartışmaya, doğaldır ki bütün Marksistler "kendi kafası"yla katılmaya büyük özen gösteriyorlar. Bunca deneyden sonra artık biliniyor ki, "Gorbaçov söyledi" ya da "Burlatski yazdı" tarzı içinde "**yeni düşünceci**" olunsa bile yeni düşüncenin kendisi oluşamayacaktır. Bugünkü düzeyde kavramın anlatmak istediğinin anlaşılması bile başlıbaşına bir teorik çabayı gerektirmektedir. Bu önşartın gerçekleşebilmesi bakımından, konformist tandanslardan arınmak ise başka bir önşarttır.

"Yeni Düşünceci" düşünce tarzı içinde yeni düşünce kavramının anlaşılmasının olanaksızlığını ortaya koyan ve böylece belki, bunca zarar verdikten sonra Marksizme son hizmetini gören klasik "sol konformizm" örneğine Türkiye'de de rastlıyoruz. Şöyle görüyor bu yaklaşım: "Yeni Düşünce... dünyamızın, insanlığın yeni durumuna **uyarlanmış** durumunda olan çağdaş Marksizmin **kendisidir**." (C.A.Kanat, **Görüş**, Ocak 89. vurgu benim.) "Yeni Düşünce Marksizmin olumsuzlanmasının olumsuzlanması anlamında yenidir." (Aynı yazı.)

Yeni Düşünce eşittir Marksizm diyen bu yaklaşım sadece Marksizmi değil, ihtiyaç duyulan yeni düşüncenin kendisini de anlaşılmaz kılıyor. Çünkü, yeni düşünce önermesi tarihsel devinimin Marsist açıklamasını tartışmaya sunmakla, Marksist düşünce sisteminin temel nosyonlarını yerinden oynatmaksızın onun içinden çıkarılmayacak bir sonuca varmak istiyor. Marksizm ise, verili temel nosyonlarını koruduğu sürece kendi içinde yeni düşünceye **boşluk** bırakmıyor; ama kendi sistemi dışında oluşacak ve **bütün insanlar** tarafından, ama ancak ideolojik katı sınırlar ötesinde paylaşılabilecek bir düşünceyi de imkansız saymıyor. O halde, yeni düşünceyi Marksizm olarak anlama eğilimi nereden çıkıyor? "Dar sınıf açısına" bağlı kalanların göremedikleri bir şeyler mi var?

Besbelli ki, Marksizmin kendinde mündemiç "gelişme" kavramı Marksizmi olmadık noktalara götürmenin de gerekçesi olabiliyor. Örneğimiz, Marksizmi "**uyarlamak**" istiyor. Amaç "uyarlamaksa" Marksizm her şeye, bu arada kapitalizme dahi uyarlanabilir. Batı'da sosyal demokratların Marksistliğinden bu anlamda kuşku duyan yoktur! Halbuki Marksizm sadece "**uygulanabilir**" bir kuramdır. "Uyarlandığında" **başkalaşıp** Marksizm olmaktan çıkan Marksizm, "uygulandığında" yenilgiye uğrar ya da en kötüsü zafer kazanır, ama her iki durumda da **gelişmiş** olur! Marksizm bu noktayı kendi gelişmesinin değişmez **yöntemi** olarak da koymuştur. Soyuttan soyuta ama **somut** uğrağından geçerek kuralı; Marksizmi bir uygulama kuramı yapan da budur.

Marksizmin bizzat kendisine karşı kullanılmış temel nosyonlarından biri de, onun özünde bulunan, olumsuzlamanın olumsuzlanması ilkesidir. Nitekim, yeni düşünce varsayımının Marksist bir varsayım olarak alındığı durumda ortadan kaybolan Marksizm, "olumsuzlanarak" aşılmış sayılmaktadır. Cümleyi düzgün yazarsak: "Yeni düşünce Marksizmin olumsuzlanması anlamında yenidir!" Sanırım yorumcunun maksadını aşan bir noktaya ulaştık. Öyleyse, Yeni düşünceyi, kendi "temel değişmezleriyle birlikte birdenbire verilmiş" ya da "çelişkiler diyalektiğinden kaçarak gelişmiş" bir düşünce sistemi olarak anlamak yerine, onu, Marksistler tarafından üretilse de, Marksizm dışında üretilmiş ve bulunduğu yerde elde edilebilecek bir düşünce olarak tasarlamayı denemek gerekiyor.

Sorunun salt kavramsal düzeyde şekillenmediğinin farkındayım. Ortada bir cazip yanılsama da var; **genel insanlık çıkarı!..** Böyle bir çıkar kavramının, kendini insanlığın olup olmayacağı bağlamında sunan yeni düşünce tasarımında somuta bürünmesi çok mümkündür. Ve aynı çıkar Marksizm tarafından da bir amaç olarak tarif edilmiştir. Fakat bu ikisi apayrı içeriktedirler. Birincisi bugünü, her şeyin yerli yerinde kalacağı **bugünü**, ikincisi ise, her şeyin temelden dönüştüğü bir başka günü insanlığın dikkatine sunmaktadır. Bu çıkarlardan ilki, tarihi Marksizmden bütünüyle arındırsak bile kalır; ama ikincisi Marksizmin "dar sınıf açısı" olmaksızın açıklanamaz ve kavranamaz niteliktedir. "Sınıfsal dar açıyı" genişletip **insana**, "sınıfsal çıkarı" aşıp **genel insanlık çıkarına** ulaşmak, teorisini peşinden sürüklemeyen Marksistler için de mümkündür, Marksist olmayanlar için de. Ama **öteki** insani durumun kazanılması anlamında genel insanlık çıkarı, Marksizmin dokunulmaz ortodoks yanıdır.

Kaldı ki, Marksizmden "gerektiği zaman" bir insanlık çıkarı kavramı elde etmeye çalışanlar az değildir. Bunlar, adeta klasikleşmiş bir yönteme sahiptirler; Marx'ın **ilk düşünceleri**'ni, 1844 Elyazmaları'nı kurcalamak...

Emile Botigelli bu ilk düşünceler kadar irdelenmiş başka bir düşüncenin ender bulunacağını yazar. Botigelli bu "irdeleyicileri" üç ayrı kategori içinde tanımlayıp örneklendirir. Kabaca sosyal-demokrat olan ve Elyazmaları'nda "tepeden tırnağa aktörel (ethique) bir düşüncenin dışavurumunu gören" bir dizi yorum ilk kategoridir. İkinci kategori, çok farklı ideolojileri bulunan ve "Marx'ın düşüncelerinin özünü, onun idealizme doğru çekilmesini sağlayacak bir insancılıkta (humanisme) gören" geniş bir yelpazedir. Üçüncü kategori ise, **bu ilk düşüncelerin** "iktisadi ve toplumsal içeriğine göz yumarak, Marx'ın düşüncesinin felsefi niteliğini vurgulamaya" dayanan eğilimlerden oluşur. Bir raslantı bu ya, henüz ortada böyle bir düşünce yokken "yeni düşünceci" olabilenlerin Marx'la ilişkiyi koparmamak bakımından başvurdukları yöntem, bu aynı yöntem olmaktadır. Halbuki böyle bir Marx hiç yaşamadı.*

Bundan amaç şüphesiz, Marx'ı kapalı bulunduğu alanlara açarak "zenginleştirmek"-tir. Halbuki Marksizm kendi tarihsel hinterlandının biraz daha zenginleşmiş düzeyi değildir. Hegel'den Feuerbach'a idealist düşüncenin son ve en yetkin noktaları Marksizm mayalanırken tarihe karışırlar. Marx'dan geriye gidilerek "maymundan insana geçişe" varılır da, Feuerbach'a veya Hegel'e varılamaz. Lenin bilgisel gelişme sarmalında, bu "kısır çiçeklere", onlar Marksizmin öncüleri olsalar da, koparılıp atılmış sayfalar diye bakmakla nankörlük etmemiştir. Gelecek bin yıla Marksizm kaldı.

"Yeni düşünceci" eski mantalite açısından yeni düşünce ile Marksizm arasındaki **dolaylı** ilişkinin **dolaysız bir teorik ilişki** gibi gözükmesine yol açan bir başka önemli faktör daha var; Perestroyka. Bununla, evrimin, kendisi yerine geçme istidadı gösteren bir sapmasının önü alınmak isteniyor. "Yaratıcı Marksizm" bu süreçte var. Ayrıca, sosyalizm içinde ve dışında karşılıklı olarak birbirini vareden ve açıklayan olgular söz konusu. Bir de şu, abartılmadan yerine konması gereken bilimsel-teknik devrim var. Herkesin "görülecek bir hesabı" bulunuyor olması da cabası. Bu kadar çok çelişki içinden birini ayıklayıp "yeni düşünce" içinde çözmeyi tasarlamak ve böylece insanlığa kendi **genel çıkarına** kazasız-belasız yönelme imkanı veren bir **bugünkü genel çıkar** elde etmek, oldukça büyük bir "tez"dir. Bu "tezi"i konformist yaklaşımları sloganlaştırmak ve bir an önce politikaya tahvil etmek eğilimlerine karşı Marksist solun belli bir entelektüel birikimi hemen **her yerde** vardır ve yeni düşünce'nin oluşabileceği güvencesini veren de bu birikimdir.

Bütün bunlar eğer "belagat" ise geriye "Marksizmin aşılacağının Marksizmin özü tarafından vazolunduğu" kalıyor. Buna hiç itirazımız yok, ama şu kayıtla: **Bir şeyi aşabilmek için onun elde edilmiş olması gerekiyor.**

** Elyazmalarını Fransızcaya çeviren Botigelli'nin çeviriye yazdığı "Sunuş", bu sunuşu Türkçe'ye çeviren Kenan Somer tarafından da "klasik" olarak nitelendiilir. (1844 Elyazmaları. Sol Yay. 1976, sf.7-3)*

Güncel sorun

Türkiye'deki demokrat ilerici birikim, seçimden önce ana muhalefetten, "demokrat olmanın vazgeçilmez koşulları" karşısında açık bir tutum isteyebilir.

Buradaki "Güncel"den amaç, hemen şu yakın günlerin sorunudur. Üç aya varmadan yerel seçimler yapılacaktır. Önemli bir olay!

Demokratik güçlerin yakın vadedeki umudu ana muhalefet, bu önemli olay karşısında ne durumdadır?

Ana muhalefet, 7 ilde il yönetim kurullarını inandırıcı bir neden göstermeden tasfiye etmiştir. Daha doğrusu, "seçim öncesi halkta yanılgılar, duraksamalar uyandırmamak" istemiştir.

Ana muhalefet, genel başkanının ağzından, baskılar karşısında başka çaresi bulunmayan tutuklu ve hükümlülerin açık grevlerini, adalet bakanının ağzıyla, "şiddet olayı" olarak nitelendirmiştir. (Buna neden olan 1 Ağustos Genelgesi değil. Ana muhalefet, asıl çıban başı olan bu genelgeye değil de bundan etkilenen çaresizlere karşı çıkmaktadır.)

Ana muhalefet, kendi üyelerinin cezaevlerindeki baskıları kınayan çağrıları imzalamalarını da, açık oturumlar düzenlemelerini de istemediğini açıkça belirtmiştir.

En önemli nokta: 12 Eylül karşısında tutumunu açık seçik ortaya koymamıştır. Oysa Demirel bile bu konuda daha açık bir tutum takınmış ve 12 Eylül'e karşı olduğunu belirtmiştir.

Seçimi kazanmak için en önemli hesabının hayal pahalılığı olduğunu gizlemeyen ve bu nedenle bir taahhüde girmemeye özen gösteren ana muhalefet, "Alternatifimiz yok" diyen iktidara benzer bir biçimde "Bu durumda bana mecburlar. Başka alternatifleri yok" demeye getiriyor.

Oysa, demokrasiden ciddi bir biçimde söz edebilmek için, cuntaların tasfiyesi gerekir. Yunanistan'da da, Arjantin'de de, hatta kralcı İspanya'da da bu yapılabilmiştir. Bunca yıldır bunca acılar ve açlık çeken halkımız, bunun karşısında, gerçek bir demokrasiye hak kazanmıştır. Yeni cunta olanaklarının ayıklanmadığı, neyin ne olduğunun açık seçik ortaya konulmadığı yoz, çürük bir ortamda kurulacak aldatıcı bir "demokrasi" için, olsa olsa, bunca acıların hakkı olan beklentilerden sonra "dağ fare doğurdu" denilebilecektir.

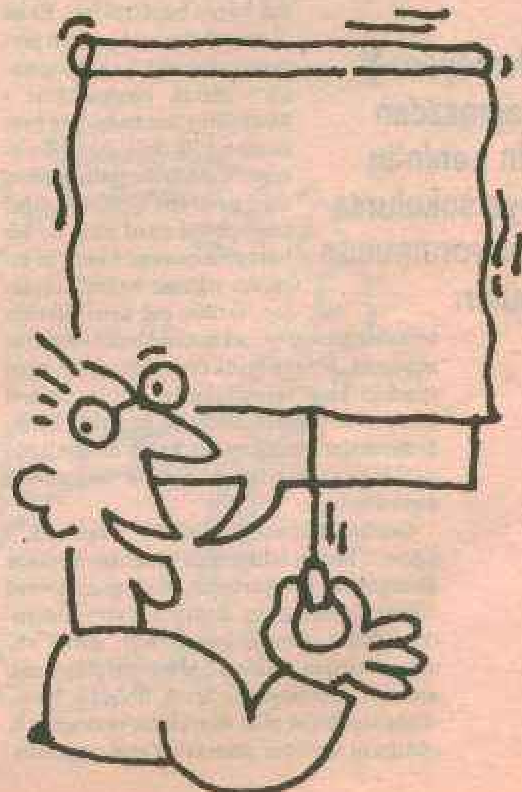
Şekilsiz bir seçmen kitlesi karşısında kolayca oy avlamanın kaypaklığı yine gündemdedir. Alışılagelmiş bu şekilsiz seçmen kitlesi yerine, seçimden beklentilerini önceden belirten demokrat, bilinçli bir kitle, 12 Eylül karşısında ana muhalefetten açık bir tutum isteyebilir ve bu konuda demokratik kitle örgütleri ve sendikalarla birlikte bir baskı grubu oluşturabilir. Bugün Türkiye'de bu konuda hiç de küçümsenmeyecek bir demokrat-ilerici birikim, bir aydın birikimi vardır ve bunlar, daha seçimden önce, ana muhalefetten, "demokrat olmanın vazgeçilmez koşulları" karşısında açık bir tutum isteyebilirler. Böylece, halkoyu, seçmen, solda şekillenmeye, sol içinde muhalefet olmaya, sosyal demokrat ana muhalefete koşulsuz olarak bağlanmamaya, kendine daha bağımsız bir yer aramaya başlayacaktır.

Bu demokrat-ilerici aydın birikimin önündeki ikinci bir sorun, bazı tek tek fakat önemli konular olup, ele alınmasında nasıl bir sıralama yapılması gerektiği, tartışılmaktadır. Bunların en önemlileri, Büyük İskender'in kılıcını indirip çözüverdiği kördüğüm, 141 ve 142. maddelerdir. TCK'nın basit maddeleri olmayıp, düzenin sigortası olan bu maddeler, yalnız emeğin partisinin değil, her anlamdaki gelişmenin, çağdaşlaşmanın, bağımsızlığın, demokrasinin önündeki en somut engellerdir. Bunların kaldırılması için açılacak geniş bir kampanya, dünya genelinde hiç kuşkusuz, destek ve sempati ile karşılanacaktır. Siyasi göçmenler, siyasi tutuklular, siyasi aflar hiç kuşkusuz, buna bağlı olarak daha kolay bir çözüme ulaşacaktır. AT'ye kendilerini şirin göstermek zorunda bulunan sayın dolar ve mark avcılarımız bu konuda herhalde eskisi kadar direnmeyeceklerdir.

Yalnız, seçim öncesi esen ve ana muhalefeti de bir hayli etkilemiş görünen gerici rüzgârlar nedeniyle, bu 141-142 kampanyasının, önümüzdeki yerel seçim sonrasına göre zamanlanması, herhalde daha doğru olacaktır. Aksi halde, karşısında sadece bilinçlenmemiş kitlelerin oy hesabından kaygılanan siyasi iktidarın partisini değil, yine "seçim öncesi yanıltıcı görüntülere yer vermek istemeyen" ana muhalefetin, kendi tabanına yapacağı baskıyı da bulabilecektir. Nasıl ki, aynı gerekçeyle parti içi sol kanat il yönetimleri düzeyinde temizlendi, cezaevlerindeki açlık grevlerinin desteklenmesi, paneller yasaklandı ise...

Elbette ki, son çözüm, demokrasinin gerçek sahibi olan emeğin partileşmesi olacak, elbette ki bu demokratik savaşım onun yolunu açmaya yönelik olacaktır.□

Alpaslan Berktay

LENİN'İN GÜNAHI

Günümüzde sosyalizm dünya çapında çalkantılı bir dönemi yaşıyor. Bu çalkantı kapitalizmle sosyalizm arasındaki global yarışmanın ortaya çıkardığı sorunlara sıkı sıkıya bağlı. Ama böyle diye hiçbir Marksist örgütlü siyasi mücadeleye reddiye çıkarmıyor.

Görüş'ün Aralık 1988 sayısında dostum Serol Teber'in ilginç bir yazısı yayınlandı. Yazının teması, komünist partilerin reddiyesi.

Yazı bana biraz aceleye getirilmiş gibi geldi. Onun için birkaç noktaya değinmek istiyorum.

Serol, Stalin'e ve Stalinizm'e atfedilen bütün kötülüklerin esasında "komünist parti-si"nden kaynaklandığını iddia ediyor ve "Stalin gökten düşmemiştir. Bu parti içinde biçimlenmiş; bunun özündeki **despotik** ve de **dogmatik** niteliği çok iyi görmüş ve yönetime geçer geçmez bu mekanizmayı işletmiştir" (Siyahlar benim.AK) diyor.

Dogmatik ve despotik bir parti ile insanoğlunun ileri yürüyüşünde çağ açıcı önemi olan Ekim Devrimi'nin gerçekleştirilemeyeceği besbelli. Bu açmazdan kurtulmak için Lenin'in kişiliği devreye sokulursa tarihin idealist yorumunun tuzağına düşülür.

Burada sözü edilen parti, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin Bolşevik kanadı ve onun devamı olan Rus Komünist Partisi (Bolşevik) olsa gerek. Lenin'in ve arkadaşlarının kurup büyüttükleri, Ekim Devrimi'ni gerçekleştiren partinin "despotik" ve "dogmatik" olarak nitelendiğine - Marksistler arasında- ben kendi adıma ilk defa şahit oluyorum. Çarlık **despotizminden** elaman diyen işçilerin, diğer emekçilerin nasıl olup da bir başka despotun, Lenin'in etrafına yığınlar halinde toplanıp, tarihin **çağ açıcı** devrimlerinden birisini gerçekleştirdiklerini kavrayamıyorum. Üstelik çeşitli örnekleri vardır, parti içindeki kimi tartışmalarda, bütün manevi otoritesine rağmen Lenin'in azınlıkta kaldığı durumlar olmuştur. En kritik durumlarda dahi ikna ve inandırma Lenin'in vazgeçilmez metoduydu.

Gelelim Bolşevik Partisi'nin "dogmatik"-liğine... Benim bildiğim dogmatizm düşünce alanının bir kategorisidir. Bir partinin nasıl dogmatik olduğunu doğrusu kavrayamıyorum. Parti, mesela **konservatif, gerici** vb. olur. Partinin olsa olsa **ideolojisi** dogmatik olabilir. Eğer böyleyse Serol, Bolşevik Partisi'nin ideolojisi olan Marksizm'in dogmatik olduğunu söylüyor demektir. Gerçi günümüzde dogmatizmin zaman zaman Marksistler arasında da vücut bulduğu tartışılıyor. Ama dogmatik bir ideoloji ile tarihin gördüğü en **ilerletici** sosyal bir devrimin gerçekleştirilebileceğini sanırım hiç kimse iddia etmez.

Serol komünist partisine ilişkin görüşüne Rosa Luxemburg'u tanık gösteriyor. Oysa benim görebildiğim kadarıyla Luxemburg da Serol'un görüşlerine pek tanıklık etmiyor. Çünkü Serol'un yaptığı alıntının tamamı şöyle:

"Tükenmez enerjiye ve sınırsız bir idealizme sahip parti liderlerinin yönettiği; [zaman zaman seçkin işçilerin, şeflerin konuşmalarını alkışlamak ve kendilerine sunulan kararları oybirliğiyle onaylamak üzere toplantılara çağrıldığı bir durum, tabii ki bir diktatörlüktür ama işçi sınıfının değil, bir avuç siyasetçinin diktatörlüğüdür;] Jakoben egemenliği anlamında ve burjuva anlayışına uyan bir diktatörlük." ... "Lenin ve yoldaşlarından bu koşullarda en iyi demokrasiyi, örnek bir işçi sınıfı diktatörlüğünü ve müreffeh bir sosyalist ekonomiyi yaratıvermelerini ummak, onlardan insanüstü bir şey istemek olurdu. Onlar, korkunç derecede güç koşullar altında örnek devrimci tavırları ve sosyalizme ödünsüz bağlılıkları ile yapılabilecek her şeyi yapmışlardır. Ancak zorunlulukları bir fazilet olarak görmeye başladıkları ve bu amansız koşulların kendilerine empoze ettiği taktikleri eksiksiz bir teorik sistem halinde dondurmaya kalktıkları zaman tehlike başlar." (R. Luxemburg, Sermaye Birikiminin Tarihsel Koşulları, K.Boratav'ın önsözü, s.18)

Serol'un yaptığı alıntı bölümünü köşeli parantez içinde verdim. Ben, alıntının tamamından Bolşevikler'in dogmatizmini ve despotizmini ifade edecek en ufak bir ipucu dahi bulamıyorum. Tabii yargı okuyucunun.

Komünist partilerini daha doğuştan "despotik ve dogmatik" olarak niteleyen Serol, 1930'lardan sonra "gerçek Marksistler"in, "demokratlar"ın, "aydınlar"ın, "bilimadamları"nın, "sanatkârlar"ın, bu "en soylu ve yetkin insanlar"ın komünist partilerin dışında kalarak "soluk alma olanakları bulabildikleri"ni, komünist partilerin, "bilgisizlerin, yeteneksizlerin ötesinde, neredeyse kriminallerin toplanma odakları konumuna" geldiklerini söylüyor.

Her ne kadar, örneğin "demokratlar"ın yerinin komünist partisi olması gerektiğini kavrayamıyorsam da Serol'un "soylu ve yetkin insanlar"dan kastının **aydınlar zümresi** olduğunu varsayabiliriz. İmdi, Serol'un iddiasına bakılırsa Lenin öncesinde aydınlar Marksizm'e daha ilgi duyarken bu ilginin Lenin'le birlikte tersine döndüğünü gözlemlememiz gerekir. Oysa hiç de böyle olmadı. Ekim Devrimi'ne kadar aydınlar Marksizm'e fazla rağbet etmediler, partilerin uzağında durdular. Aydınların Marksizm'e yakınlaşmaları Sovyet devriminden sonra gerçekleşti. Üstelik bu eğilim, Stalin'e, Stalinizm'e, Stalinizm'in yeryüzündeki gölgesi sayılan Komintern'e ve onun partilerine rağmen sürdü. Bunu görmek için sadece İspanya İç Savaşı'ndaki enternasyonal taburları hatırlamak yeter. Dahası, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra da, Stalin'e rağmen aydınlar komünist partilerine rağbet etmeye devam ettiler. Aydınlarla partiler arasındaki ilişkilerin nispeten soğuması yakın zamanların bir olgusu. Üstelik destalinizasyona rağmen! Yani aydınların partiye karşı tutumunu partinin "despotik ve dogmatik" yapısında aramak, meseleyi kavrayabilmek noktasında bizi bir adım bile ilerletmiyor. Sosyalizmin pek çok meselesi gibi, bu meseleyi de kavrayabilmek için kapitalizmden sosyalizme geçişte dünyamızın nasıl bir süreç izlediğini iyi etüd etmek gerekiyor.

Komünist partilerinin "bilgisizlerin, yeteneksizlerin" dahası "kriminallerin" toplandıkları, "onurlu insanların uzağında kalmayı yeğledikleri" partiler "konumuna geldikleri" iddiası ise, acaba bir **dil sürçmesi mi**" var diye düşündürüyor insanı. Hemen aklıma geliveren bir Eisenstein'ı, bir Gorki'yi, bir Tzara'yı, Eluard'ı, Aragon'u, bir Picasso'yu, Nazım'ı, Neruda'yı, Guttuso'yu düşünüyorum da... sonra İspanya İç Savaşı'nda ölenler, Leningrad'ı savunanlar, Rezistans'da ön safta dövüşenler, milyarı aşkın insanı emperyalizmin boyunduruğundan kurtaracak devrimlere öncülük edenler, Vietnam'da ABD'ye pes ettirenler, Salazar faşizmini devirenler, G.Afrika'yı ırkçı diktatörlükten kurtarmak için verilen mücadelede yer alanlar, bütün bunlar yanında çok mütevazi de kalsa 12 Eylül rejimine boyun eğmemek için onca işkenceyi ve hapsi göze alanlar, Serol'un bütün bu "kriminalleri" ve "onursuzlar"ı birer birer geçiyor gözümün önünden ve "evet!" diyorum, benim de yerim bu onursuzların safıdır.

Serol'un yazısının en "zayıf" yanı ise kullandığı metod. Yazının başlangıç bölümünde, cümle olumsuzlukların Stalin ile, yani kişi faktörüyle açıklanamayacağını söyleyen Serol, nedense bu dikkati kendi yorum ve çözümlemelerinde göstermiyor. Sadece şu bölüm dahi Serol'un kendi ayağıyla düştüğü tuzağı açıkça ortaya koyuyor:

"Gerçekte sorun, KP'lerin özünden gelen merkeziyetçi-antidemokratik (despotik ve dogmatik) niteliklerinden kaynaklanmaktadır. Lenin, çok olağanüstü koşullarda ve ola-

ğanüstü bir kişilikle, çok kısa bir dönem yönetimde kalabilmiş... ve ardından gelen Stalin, bu yapısal olguyu kendi mantığı uzantısında işletmeye başlamıştır."

Yukardaki tahlil, "tarihte kişinin rolü"nün Marksist çerçevesine hiç mi hiç sığmıyor. Önce nasıl olup da Lenin'in kurduğu partinin "özünde despotik ve dogmatik" olduğu sorusu boşta kalıyor. Serol'a göre Lenin'in kurduğu parti daha baştan böyleydi. O zaman ya Lenin böylesini bilerek ve isteyerek yaptı. Ve bu parti ile -şaka değil- Ekim Devrimi başarıldı. Demek ki **kişi isteyince** oluyor! Yani tarihi yapan kişilerdir! Ya da Lenin böyle bir parti istemedi ama mevcut şartlar böylesini zorunlu kılıyordu. O zaman komünist partilerinin günahı ne? Kaldı ki biliyoruz, o günün şartları hiç de "dogmatik ve despotik" bir partiyi zorunlu kılmıyordu.

Olup bitenlerin Stalin'le, yani kişi faktörüyle açıklanamayacağını -haklı olarak- söyleyen Serol, bir de bakıyoruz söylediklerinin tam tersini yapıyor ve yukardaki alıntıda görüldüğü gibi bu sefer sorunu Lenin ile, yani kişi faktörüyle açıklıyor. Serol'a göre Lenin'in partisi "özünde despotik ve dogmatik"ti ama "Lenin'in olağanüstü kişiliği" durumu kurtardı. **Dogmatik ve despotik** bir parti ile insanoğlunun **ileri** yürüyüşünde çağ açıcı önemi olan Ekim Devrimi'nin gerçekleştirilemeyeceği besbelli. Serol bu açmazdan kurtulmak için, çareyi, **Lenin'in kişiliğini** devreye sokmakta buluyor. Ama böyle yapmakla da tarihin **idealist** yorumunun en "klasik" tuzağına düşüyor.

Serol'un değinmelerinde hiç mi hakikat payı yok? Elbette var. Ama vur dendi miydi öldürmenin bir yararı yok. Serol'un yaptığı, öbür uca salınmanın tipik örneği. Oysa gerçek hayat ne bembeyaz, ne de simsiyah. Örneğin Lenin'in partisinin "despotik ve dogmatik" olduğu önvarsayımı, gerçek dışı ve haksız olduğu için, partide ortaya çıkabilecek -ve giderek çıkan- olumsuzlukların anlaşılmasını kolaylaştırmıyor, zorlaştırıyor, hatta imkânsız kılıyor. Oysa böyle yapılmayıp da, örneğin, bütününü verdiğim Luxemburg alıntısında gördüğümüz gibi, çok yönlü ve bütünsel bir yaklaşımla meseleye bakılsa olup bitenler anlaşılır olmaya başlar.

Serol yazısının sonunda komünist partilerinin "yaşam dönemlerini tamamladıkları" hükmüne varıyor. Günümüzde sosyalizm dünya çapında çalkantılı bir dönemi yaşıyor. Bu çalkantı, kapitalizmle sosyalizm arasındaki global yarışmanın ortaya çıkardığı "namütenahi" sorunlara sıkı sıkıya bağlı. Ve bu süreç kaçınılmaz olarak işçi sınıfı partilerini de etkiliyor. Ama böyle diye hiçbir Marksist, örgütlü siyasi mücadeleye reddiye çıkarmıyor. Aksine Marksizm'in yaratıcılığının, partilerin tıkanıklıklarını açma yönünde seferber edilmesi çabaları güç kazanıyor. Ülkemizde de siyasi örgütlenme sorunu Marksistler'in gündemindeki birincil önemi koruyor. Ben inanıyorum ki Serol'un da bu çorbada tuzu olacaktır. □

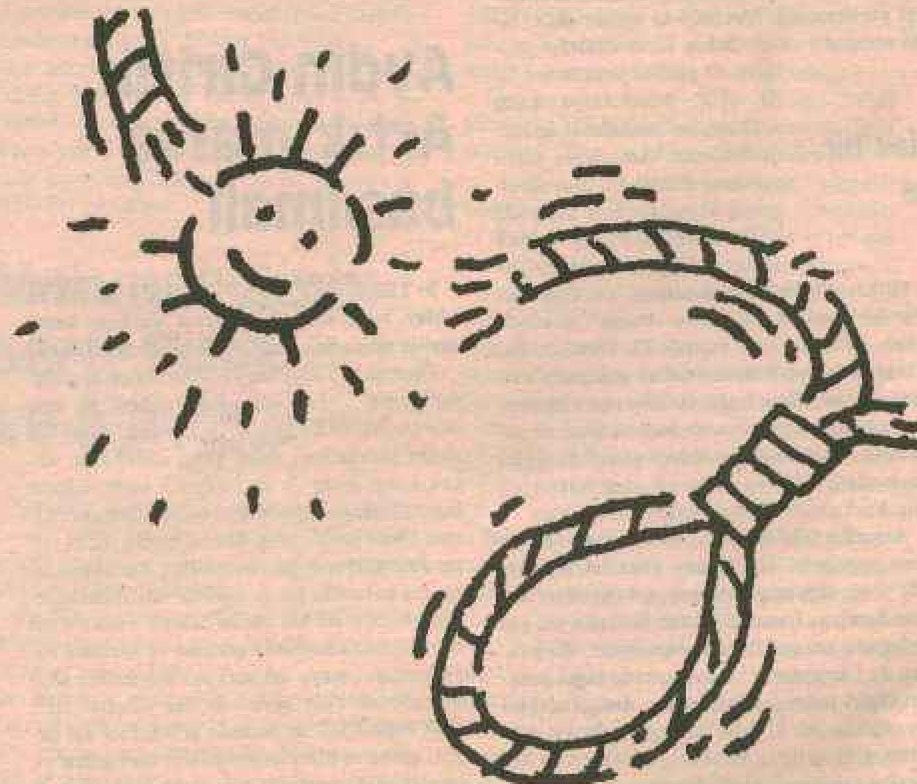
İran'da idamlar durdurulmalı

İran-Irak arasında sekiz yıldır süren savaş ardında bir milyon civarında ölü ve ağır maddi-ekonomik kayıp bırakarak sönümlenmeye başladı. Ağustos 1988'de taraflarca uygulamaya konan ateşkesle birlikte çatışmalarda belirgin bir azalma görülüyor. Savaşın yıkımı ise daha belirgin biçimde duyuluyor. İran açısından, savunma diye başlayıp "İslam devrimi ihracı"na yönelen savaşta yediyüz bin kişinin öldüğü tahmin ediliyor. İran Milli Eğitim Bakanlığı istatistiklerine göre 1987'de yaşı yirmiyi bulmamış 120 bin civarında genç okullarından alınıp savaşa gönderildi. Aynı yıl Dünya Sağlık Örgütü istatistiklerinde İran dünyada sakat nüfusun en fazla olduğu ülke olarak gösteriliyordu. Savaşın yol açtığı maddi kaybın 400 milyar doları bulduğu, üretimdeki ve petrol fiyatlarındaki düşüşün ekonomik krizi iyice derinleştirdiği kaydediliyor. Geniş kitleler derin bir sefalet içinde bulunuyor.

Şubat 1979'da Şah'ın devrilmesiyle sonuçlanan halk harekatinin zaferinden sonra, merkezi otoritenin tam olarak nasıl şekilleneceği henüz netleşmediği sırada, kimilerinde "demokrat"lık izlenimi yaratan ve işbirliği illüzyonları doğuran mollalar, çok geçmeden ilerici, demokrat ve yurtsever muhalefete karşı hücuma geçtiler. Özellikle 1982 sonrasında yoğun tutuklamalar ve idamlar yaşandı. Savaşın sürdüğü koşullarda, halk kitlelerinin savaştan duyduğu hoşnutsuzluğu bastırmak üzere yüzlerce yurtsever katledilerek gözdağı verildi.

Humeyni yönetimi gerçi anti-Amerikan sloganları sürekli tekrarlıyor ve Washington da mollalara ateş püskürüyordu, ama bu durum İrangate diye anılan skandalda ortaya çıktığı üzere ikisi arasında silah alışverişini engellemiyordu. Bu sırada İran toprakları Afganlı karşı devrimcilere Batı silahı sağlama güzergahlarından biri oldu, ayrıca Lübnan'da İran destekli para-militer gruplar kuruldu. Teokratik rejim "İslam devrimi ihracı"na yönelik bu girişimlerine karşı çıkan ve savaşın bitmesini isteyen komünist ve devrimci-demokratik muhalefet ağır saldırılara uğradı. 1988 yazında ateşkesin ardından, ağır ekonomik ve sosyal bunalımla gelen çalkalanmaya karşı bu kez siyasi muhalifler, özellikle de komünistler ve diğer devrimci kadrolar fiziksel olarak yok edilmeye başlandı. Ekim ayından Aralık sonuna kadar bine yakın devrimci ve yurtsever idam edildi. Kasım sonundan Aralık sonuna kadar geçen sürede TUDEH'ten 8'i Politbüro üyesi olmak üzere 19 Merkez Komite üyesi (ikisi MK sekreteri), 7 üst düzeyde parti yöneticisi ile aralarında işçi ve ordu birimleriyle, eyalet örgütlenme sorumlularının bulunduğu 27 parti üyesi idam edildi. Aralık ayının son haftasında ise Halkın Fedayileri (Çoğunluk) Örgütü'nün 36 mensubu aynı şekilde katledildi. Bu arada yüzlerce sendika üyesi ve yöneticisinin de idam edildiği Dünya Sendikalar Federasyonu tarafından açıklandı. Uzun yıllardır hapiste bulunan siyasi tutuklular bu insanlık dışı "ibret-i alem" gösterisine kurban edilme tehdidi ile karşı karşıya bulunuyorlar.

Bu barbarca saldırı karşısında İranlı devrimci, demokrat ve yurtseverlerle uluslararası dayanışma yükseltilmeli, idamlar bir an önce durdurulmalıdır. □

Birlik için ne dediler?

Mehmet Ali Aybar: İlk adım birlik

Türkiye'de sol hâlâ paramparça... 12 Eylül'den önceki durumdayız, bir önemli farkla: Anayasa Mahkemesi Sosyalist Parti'nin kapatılması için açılan davayı reddetti. Bunun dışında gene herkesin elinde bir başka "İncil": kimi, devrim demokrasiden geçer diyor; kimi, Leninistim diyor; kimi, Stalinciyim diyor; Ve kimi, Enver hocacı, kimi de Castro'cu... Oysa hepimiz Türkiye'nin sosyalistleriyiz. Ve Türkiye'nin Sol politikasını önce saptamak, sonra da elbirliği ile uygulamak için, zaman kaybetmeden bir araya gelmek zorundayız.

Belki anımsarsınız: **Türkiye'nin en tutucu anayasası olan 1982 Anayasası**'nın da sosyalizme açık olduğunu yazmıştım. Çünkü demiştim çağımız sosyalizm çağıdır. Ve sol birleşmelidir diye eklemiştim. Aylar, yıllar geçti, sol hâlâ bölük pörçük... Tarih hepimizi suçlayacak emin olun.

Sol, 1961-1968 yıllarında Türkiye İşçi Partisi'nde bir araya gelmiş, güçlü bir muhalefet yürütmüştü. Mecliste 15 milletvekili, bir de senatörü vardı. Etkin bir muhalefet yapmıştı. O günleri yaşayanlar bilir. TİP Amerika'ya karşı amansız bir muhalefet de sürdürüyordu: Amerikan elçisi yurduna dönerken, tüm diplomatik kuralları hiçe sayarak, içişlerimize müdahale demek olan şu sözleri söylemişti: **"Türkiye'de tek düşmanımız Türkiye İşçi Partisi; halk Amerika'nın dostu" demişti. Evet, TİP Mecliste yaptığı ilk konuşmada, Türkiye'de kaç Amerikan üssü olduğunu sormuş ve Amerikan komutanının izni olmadan ne cumhurbaşkanının, ne başbakanın, ne savunma bakanının, bu üslere giremeyeceğini söylemişti.** TİP bu gücü nereden alıyordu? Hiç kuşkunuz olmasın solun birliğinden.

İşçiler, emekçi halkımız, bizden ortak bir çizgide birleşmemizi bekliyor.

Amerika tabii seyirci kalmadı. Şeytanca bir plan uyguladı. Tahminim: **Hükümete, 141-142'yi bir süre uygulamayın, sol yayınları serbest bırakın. Gençler, silahlı ihtilalin tek yol olduğunu yazan kitapları okusunlar. Bir yandan da "komando" kamplarında sağcı gençleri silahlı mücadele için eğitin, dedi.** Tabii bu bir tahmin. Ne ki, olaylar tıpa tıp bu yazdıklarım gibi gelişti. Ve Türkiye Amerika'nın "yakın takibine" girdi. Bir süre sonra kamplarda yetiştirilen sağcı komandolar, solculara silahla saldırmaya başladılar. Ve solcular da silahlanarak karşılık verince, iki grup arasında silahlı çatışma başladı. Sam Amca köşesinde ellerini ovuşturuyordu. 12 Mart oldu. Ama genel aftan sonra silahlı çatışmalar gene gündeme geldi. Ve 12 Eylül 1980'de Silahlı Kuvvetler adına, kuvvet komutanları devlete el koydular. Bu rejim hâlâ devam ediyor; başka bir görünüm vererek...

Evet sol önce "fraksiyon"lara ayrıldı, parçalandı; sonra da darbeler geldi... Nice evladımız çatışmalarda ve darağacında can verdi. Nice evladımız zindanlarda. Ve sol darmadağın... Bu böyle sürüp gidecek mi?

Gitmemeli, gitmeyecektir. Sol mutlaka birleşmelidir. Bunun tek yolu, hepimizin bir masa etrafında toplanıp, bugünün Türkiyesi'nde ne yapılabileceğini tartışarak ortak bir çizgide birleşmektir. İşçiler, emekçi halkımız, emin olun bizden bunu bekliyor. Bunu yapmalıyız, yapacağız. Hem de hemen, daha çok vakit kaybetmeden. Yoksa Türkiye'nin emekçi halkı bizi hiç affetmiyecektir. Evet, birleşeceğiz ve Kurtuluş Savaşı Mustafa Kemal'inin deyimi ile: **"Bizi mahvetmek isteyen emperyalizme ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı"** bu kez, mutlaka zafere ulaşacağız. Haydi, Sol'un Birliğine ve Kurtuluşa doğru, İLERİ... □

Aydın Giritli: Artık marşa basılmalı

▶ TBKP (TİP - TKP) ile TSİP'in başlattıkları birleşme çalışmalarını Marksist solun birliği açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?

Öncelikle TBKP ile TSİP'in birleşme çalışmalarının "Marksist solun birliği" ile tam olarak örtüşmediğini söylemeliyim. Marksist solun sınırlarının daha geniş olduğunu, ancak hangi grup ya da bireyleri kapsadığının henüz belirginleşmediğini düşünüyorum. Kimin "Marksist" olup olmadığının, öznel adlandırmaların ötesinde tarihsel kanıtlamalara, bu anlamda bir nesnelliğe dayanması gerekiyor. Bu ise bir bütün olarak Türkiye sol hareketinin önündeki gelişme ve ayrışma süreçlerinde ortaya çıkacaktır. Bugünden söylenebilecek olan şeyler de var elbette. İlki; TBKP ile TSİP'in dışında geleneksel sol örgüt, çevre ve bireyler kesinlikle mevcuttur ve bunların iki partinin ayrılığına tepki duyup "açıkta" kaldıklarını söylemek hakaret değilse bilgisizliktir. İkincisi, bir süre öncesine dek gönül rahatlığıyla devrimci demokrat denilebilen kimi çevrelerin yaşadıkları gelişmeler, kategorileri zorlamaktadır. Aynı şekilde dünün geleneksel solundan yeni sola, devrimci demokratizme ve legal Marksizme doğru kaymalar da tabloyu karmaşıklaştıran bir diğer etkendir. Özellikle TBKP'de legal Marksist yönelimlerin giderek açığa çıkması, bu partinin taraf olduğu birleşme çalışmalarının "Marksist solun birliği" olarak anılmasını olanaksızlaştırmaktadır.

Kimi kategorileri, kabalaştırmak pahasına formüle etmek, sanırım yukarıdaki değerlendirmelere net bir çerçeve sağlayacak: "Marksist sol" kategorisine ben geniş sınırlar atfediyorum; "geleneksel sol" ile bunun bir altkümesini kastediyorum; geleneksel sol içerisinde de ayrı bir "devrimci Marksizm" bölmesinin şekillenmekte olduğunu düşünüyorum.

İlk soruya ilişkin sonuç olarak şunu söyleyebilirim: TBKP-TSİP birleşmesi, bu oluşumların kendi tanımlarından gelen sınırlar dahilinde kaldığı sürece, yani iki (ya da üç) örgütün birleşmesinden ibaret oldukça, tek bir olumluluk taşıyacaktır: Tablonun yalınlaşması... Bu "olumluluk" TSİP'in TBKP'den farklı vurgularının törpülenmesi anlamına gelirse kalıcılık kazanacaktır. Yok eğer birleşme, peşisıra daha karmaşık kopmalara zemin hazırlayacak olursa, tablonun bugün için yalınlaşmasının avantajı da kısa sürede yitip gidecektir. Ben birleşme çalışmalarına bunun dışında bir anlam atfedemiyorum. Bu noktaya ikinci sorunuzu cevaplandırırken bir kayıt ekleyeceğim.

▶ Söz konusu partiler "yasallaşma ve yasal parti sorununda en geniş Marksist çevreler tarafından yürütülecek çalışmanın desteklenmesi"ni ifade ediyorlar. Yasallaşma ve yasal parti konularını sosyalist solun birliği açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?

Önce iki parantez açmak istiyorum. Marksist sol-sosyalist sol ayrımını yukarıda ifade etmeyi denediğim gerekçelerle anlamlı bulmuyorum, bu bir. İkincisi, öteden beri yasadışı konumda olan ya da bu duruma 12 Eylül ile itilen sosyalist partilerin yasallaşmasını her solcunun desteklemesi doğaldır; bunu vurgulamak gerekir. Parantezleri kapatıp kaldığım yerden sürdürüyorum. Yukarıda söz ettiğim "belirginleşme" farklı süreçlerden geçerek yaşanabilir. Farklılık olabilmesi kendiliğinden işleyişin değil, değişik siyasal öznelerin müdahalelerinin bir ürünüdür. Yasallaşma-yasal parti tartışması bu belirginleşme (ya da olgunlaşma-netleşme) için mümkün olan en uygun ve olumlu ortamın yaratılması açısından ele alınmalıdır.

Türkiye solunun belirli bir süreyi daha, çeşitli eğilimlerin birbirlerini etkileyecek denli yakın mesafelerde geçirmesinin gerekli olduğunu düşünüyorum. Devrimci Marksist bir odak açısından prematüre doğumda sakat kalma riski bugün için yüksektir. Türkiye'de sosyalizmin sağlıklı bir geleceğe sahip olabilmesi, "kopuşlar"ın, yeterli olgunluk düzeyine ulaşıldığında yaşanmasını gerektiriyor. Legal sol parti bu noktada, topluma global düzeyde kazandıracaklarının ötesinde, farklı eğilimlerdeki sosyalistlerin birlikte bir ol-

gunlaşma geçirmeleri açısından da hayati görünüyor. İşte, iki partinin birleşme çalışmaları, bir yan ürün olarak legal sol partinin oluşum sürecine hız katmaları halinde olumluluk taşıyacaktır. Legal sol partiden TBKP'nin yasallaşmasından bütünüyle farklı bir oluşumu kastettiğim de, sanırım açık...

Legal sol partinin, bileşenlerinin zenginliği ve çeşitliliği ölçüsünde solun olgunlaşma sürecine olumlu bir ortam sunacağını söyledim. Bunun dışında bir olasılık, 80 öncesi "partili geleneksel sol - partisiz gruplar" tablosunun tekrar çizilmesi olabilir. 80 öncesinde partisiz radikal kesimlerin de meşru bir zeminleri bulunuyordu. 1989'un başlarında olduğumuz şu günlerde henüz böyle bir meşruluk sağlayacak bir toplumsal hareketlilik, altüst oluş vb. gündemde değil. Bu durumda aynı tablo, bu kez radikalizmi "polisiye vak'a" düzeyine indirgeyerek tekrarlanabilir. Türkiye solunun temsil imtiyazını ve "havucu" reformizme, "sopa"yı devrimci kesimlere sunan böylesi bir senaryo engellenmelidir.

Bir diğer olasılık, bir yandan bu senaryo provaları, bir yandan legal Marksizmin diğer kesimlerin dışında bağımsız bir kimlik ve vücud kazanma girişimleri yaşanırken, devrimci Marksizmin sürecin önüne geçecek bir atılımı gerçekleştirmesidir. Bu en iyimser olasılığın kısa dönemde zayıflığı karşısında, devrimci Marksistlerin titizlikle yapmaları gereken hesap, solu derinlemesine ve nihai anlamda bölecek bir kopuşun optimal zamanlaması üzerinde yoğunlaşmalıdır. Ancak tekrar edeyim, bir uçta legal Marksizmin netleşmesi diğer uçta da netleşmeyi ve çizgilerin kalınlaşmasını zorlamaktadır. Bu yönelişin geri dönülmez bir noktaya yaklaşması radikal kesimlere hızlı olgunlaşma sorumluluğunu yükleyecektir, yüklemektedir.

İkinci sorunun cevabının sonunu, açık ifadelerle getirmek istiyorum. Yasal partinin solun bugünkü olgunlaşma düzeyinde bir ara uğrağın ötesine geçebileceğini düşünmek ciddi bir hatadır. Bu hatanın uzanımlarını bir başka değinmede dile getirmeye çalışmıştım, tekrarlamıyorum. Bir de, partileşmenin neyin ara uğrağı olduğu, sorulabilir. Cevap, Türkiye solunun bir bolşevizasyon sürecinden geçmesi gerektiği perspektifinden kalkılarak verilebilir. Bu ise, yalnızca belirli bir örgüt ve sosyalizme geçiş teorisine hâlâ sadakat duyanlara anlamlı gelecektir.

▶ Solun mümkün olan geniş kesimini kucaklayacak bir partinin hem birliği sağlayabilmesi hem de ülkemizin siyasal yaşamında etkili bir rol oynayarak güçler dengesinde emekçiler lehine değişiklik yaratabilmesi için hangi programatik hedefler, hangi temel politikalar benimsenmelidir?

Böyle bir legal partinin programatik hedefleri ve temel politikaları yine "ara uğrak" niteliğiyle birlikte düşünülmelidir. Kimileri aradaki ilişkiyi, sosyalist dönüşümlerin uzağında olunduğundan kalkarak bir demokrasi programı önermekle kurabilir. Ben tam tersini söyleyeceğim. Legal sol parti sosyalist hareketimizin kimlik kazanma, bağımsızlaşma ve kendi sınıfsal dinamiklerine oturma ihtiyaçlarına hizmet edecekse, tüm faaliyetleriyle sosyalizm alternatifinin güncelliğini kanıtlamaya yönelmek zorundadır. Geri hedefler, istenenin tam tersi doğrultuda, kimlik kazanmayı değil, otolikidasyonu hızlandıracaktır. Açıkçası böyle bir partide legal Marksist eğilimin varolması, partiye bunun damga vurmasına dönüşmemelidir. Ayrıca sosyalizmi hedef gösteren program ve faaliyet, günümüz Türkiyesi'nde sosyalistlerin ayakları havada bir fantezisi de değildir. Türkiye kapitalizmi her hücresinde sosyalizm alternatifini hedef göstermeyi olanaklı kılan bir bunalım ve yozlaşma yaşamaktadır. Bir de, heterojen bir oluşumda, bileşenlerin kesişme noktasında ortaya sosyalist bir programın çıkmasının güç olduğu düşünülebilir. Ama zorlukları düşünüp bayrağı yarıya indirmek yerine, partileşme öncesi ortak çalışma talimlerine girişmek ve zorluk derecesini bizzat görmek herhalde daha akılcı bir yoldur.

▶ Böyle bir partiyi özleyen, isteyen ve içinde yer alabilecek olan herkesin bu oluşuma azami katkısını ve etkin katılımını mümkün kılabilmek için ne gibi çalışmaları ve hangi yöntemleri benimsemek gerektiğini düşünüyorsunuz?

Bu soruya kimi yönleriyle yukarıda cevap getirdiğimi sanıyorum. Son birkaç ekleme yapabilirim: Hiçbir tartışma yıllar boyu aynı canlılıkta süremez; adım atılmayan tartışmalar eninde sonunda tükenir. Üç-dört yıllık tartışmanın ve birikimin heba edilmemesi gerekiyor. Bu anlamda, 141-142'nin kalkması türü hukuki düzenlemeler, TBKP'nin sonu henüz belirsiz yasallaşma girişimleri, ne zaman sonuç alınacağı kestirilemeyen TBKP-TSİP birleşmesi, sol içi diğer ayrışmaların netleşmesi, aydınların partileşme sürecini benimsemesi vb. daha fazla zaman kaybetmenin gerekçeleri olmamalıdır.

Şu ana kadar, değil legal sol partiyi "bekleyen" ve ihtiyacını duyan toplumsal kesimler, devrimci kadrolar bile somut bir hedef etrafında dinamize edilmiş değildir. Etkin katılımı mümkün kılabilmek için önce konu dergi sayfaları ve tartışma masalarının ötesinde gündeme alınmalı, "marşa basılmalı"dır. Bu basit adımın atılabilmesinin çok basit olmadığının farkındayım. Hiçbir çevre kendi potansiyellerine dayanarak yükün altına girmediğine göre, öncelikle öngörü ve niyette en fazla yakınlaşanların enerjilerini biraraya getirmeleri gerekiyor. □

Mehmet Emin Sert: Birlik ve ayrışma

Sorulara toplu bir cevap vermemin, görüşlerimin anlaşılmasını daha kolaylaştıracağını düşünüyorum. Bu nedenle 4 sorunun da cevabını ortak veriyorum.

Öncelikle şunu vurgulamak isterim. Türkiye'de mevcut siyasal örgüt ve eğilimlerin çokluğunun suni olduğu gerçektir. Ama bunların hepsinin, kendisine "komünistim", "sosyalistim" diyen bütün örgüt ve eğilimlerin tek bir yapıda bütünleşmelerinin mümkün ve doğru olmadığı da ayrı bir gerçektir.

Türkiye'de birlik süreci tek yönlü bir süreç değildir. "Birlik ve Ayrışma" Türkiye sosyalist hareketinde tek bir süreç olarak yaşanmaktadır, yaşanacaktır. Bu süreç sonunda Türkiye sosyalist hareketi birkaç ana eğilimi netleştirecek ve büyük ölçüde 1950 sonrası TKP'nin likidasyonunun neden olduğu bu görünüm giderilerek, bütün dünyada olduğu gibi sosyalizmi yorumlayışlara göre bir yapılanma çıkacaktır.

Bu çerçevede, durumun netleştirilmesi doğrultusunda atılmış ve atılacak her adımı sürecin iç evrimindeki hızlanmalar olarak olumlu göreceğimiz açıktır. Bir zamanların pek kullanılan tabiri ile "aynıların aynı yerde buluşması" kendi açılarından olduğu kadar, netleşmeye hizmet edeceği için de sosyalist hareketin geneli açısından ilerleme yönünde bir adımdır. Ama bu adım, Marksizm temelinde atılmış bir adım mıdır? Bu soruya verdiğimiz cevap ise olumsuzdur. TKP-TİP-TSİP birleşmesinde, her adımda Marksizm-Leninizm'den daha da uzaklaşma diye bir gelişme söz konusu olmaktadır.

TKP-TİP birliği, TKP ve TİP'in varolabilen en geri noktalarında ve giderek bunların da aşılarak tamamen reformist ve uzlamacı bir temelde birleşmesi olarak ortaya çıkmıştır. Çeşitli yerlerde de ifade ettiğimiz gibi, TBKP'nin hem programatik hem de politik ve taktik yaklaşımlarıyla komünist partisi kabul edilmesi mümkün değildir.

TBKP ile TSİP'in birleşmesine gelince; ne yazık ki, yine aynı işleyiş geçerli olacaktır. Birleşmede ileri ve olumlu yönlerin budanması esas alınacaktır. Şunu söylemek durumundayım: TSİP'in programı - komünist bir parti programı yönünden eksikler içerse de - TKP ve TİP'in önceki programlarından çok daha ileridir. Mevcut TBKP programatiği ile kıyaslanması bile, TSİP'e haksızlık olur. Ama TBKP-TSİP birliğinde bu noktaların geliştirilmesinin değil giderilmesinin temel alınacağı da çok açıktır.

Önerdiğimiz yasal devrimci parti, düzenin bir eklentisi ve parçası olmak yerine, ondan kopuşmanın bir aracı olacaktır.

Öte yandan TBKP-TSİP birliği, Legal Marksizmin birliğinin somutlaşmasını ifade edecektir. Her ne kadar TKP yıllardır, TİP ve TSİP ise 12 Eylül'den bu yana "illegal" konumdaysalar da, illegal olmaları "proletarya diktatörlüğü", "devrimci zor", "devrimci mücadele biçimlerinin hepsini reddetmeme" vb. durumlarından değildir. Veya diğer bir deyişle Marksist-Leninistler'in "aysberg" örneğiyle ortaya koydukları devrimci bir parti anlayışından ötürü değildir. Mevcut yasallığın sınırları dışına düşürülmelerindendir. Bu açıdan da TSİP'in programatik görece ileriliğine rağmen böyle birleşmenin maddi zemini vardır. İşte bu maddi zemin legal Marksizmdir.

Buradan "yasallaşma ve yasal parti" sorununa geçersek, bu konuda da Türkiye'de somut bir ayrışmanın yaşandığını söyleyerek konuya girmek mümkün. Proletarya partilerinin en temel özelliklerinden birinin "özgür" oluşları olduğunu ve onu sınıf mücadelesinin ihtiyaçları dışında sınırlayacak şartlara tabi bırakacak bir yasallık anlayışının, Leninist örgütlenmenin özüne aykırı olduğunu düşünüyorum. Proletarya partileri için sorunun "meşruiyet" olarak getirilmesinin doğru olacağını, bu meşruiyetin sonucu olarak yasal- ▶▶

lığın kazanılabileceğini ve dünya deneylerinin de bunu doğruladığına inanıyorum. Bu açıdan TBKP'nin Marksizm'den her türlü tavizi vererek yasallaşma çabalarının, icazet aramaya dönüştüğü açıktır.

Öte yandan Yasal Devrimci Parti'nin devrimci mücadelede önemli bir rol üstlenebileceğini düşündüğüm ve savunduğum biliniyor. Yasal Devrimci Parti'nin yalnız "legal olanaklardan yararlanmak" için değil, aynı zamanda meşruiyet mücadelesi açısından da önemli bir misyon üstleneceği açıktır. Bu konuda ilk olarak şunu belirtelim ki; önerdiğimiz ve kurulması için çaba gösterdiğimiz yasal devrimci parti, düzenin bir eklentisi ve parçası olmak yerine, ondan kopuşmanın bir aracı olacaktır. Böyle bir örgütlenme kendisini proletaryanın partisi yerine koymak yerine, sosyalizmin legal alandaki temsilcisi olma konumuna yükselmeyi hedef edinmelidir. Yine böyle bir parti, legal alanda burjuva alternatifler karşısında proletaryanın devrimci alternatifi olma ve mevcut düzene karşı sosyalizm alternatifinin ortaya çıkarıldığı bir odak olmalıdır. Emperyalizme, tekelci kapitalizme ve faşizme karşı mücadelenin yaygınlaşması, genişlemesi, işçi sınıfının bağımsız politikasının güçlenmesi temel hedefleri olmalıdır. Yasal Devrimci Parti, iktidar için mücadele eden tek gücün kendisi olmadığının da bilinciyle kendini, kendi dışındaki sosyalist örgütlenmelere rakip görmemeli ve mücadelenin diğer biçimlerini savcı mantığıyla karalar duruma düşmemelidir.

Böyle bir devrimci parti, sosyalizmin temel ilkelerinde birleşen, sosyalist sisteme düşmanca bakmayan, işçi sınıfının bağımsız politikasını temel alan sosyalistlerin ortak eseri olmalıdır. Şunu da belirtmek gerekir ki; sosyalist hareket içinde devrimci ve reformist hareket artık tamamıyla bir ayrışmaya girmiştir. Özellikle TBKP adımıyla reformizm, programatik düzeyde kendini tamamen Marksist-Leninist bir teorik çerçevenin dışına çıkarmıştır. Reformizmin bu derece açık ve net bir gelişme göstermesi, kendi zıttının gelişimi doğrultusunda daha olanaklı bir ortamı da doğurmaktadır. Bu açıdan yasal devrimci parti böyle bir zemin üzerine oturmalıdır. Yani devrimci blok, kendini yasal devrimci bir partiyle de somutlayabilmelidir. Yasal devrimci parti, reformizmin legalizminin kırılması için daha da zorunlu bir ihtiyaç haline gelmektedir. Böyle bir adımın gerçekleştirilememesi, geniş kitleler gözünde sosyalizmi yalnızca reformizmin temsil ettiği gibi bir izlenimin ve yanılsamanın da doğmasına yol verebilir.

Türkiye sosyalist hareketinin gelişiminin esas olarak işçi sınıfının bağımsız politikasının hayata geçirilmesiyle olacağına inandığımızdan, "solun" geniş kesimini kucaklayacak bir partinin hem temel ihtiyaç, hem de olanaklı olmadığını düşünüyorum. Bugün Türkiye'de "sol"un en geri noktalarında sağlanabilecek bir birliğin uzun vadeli olarak sosyalist mücadelenin gelişimine hizmet etmesi zordur. Tersine tüm burjuva çizgilerden arınarak gelişen, sınıf temeline dayalı, iktidar için mücadele ruhuyla donanmış, mevcut düzenin tamamen reddiyesi ve yeni bir toplumun yaratılması hedefiyle donanmış devrimci bir sosyalist yapının geleceği belirleyeceğine inanıyorum. Bu yaklaşım "sol"un tümünün bir araya gelmesini yadsımıyor, ama birliklerin hedeflerinin ve birleşme yapılarının ve biçimlerinin farklı olduğu anlamına geliyor. Şöyle bir örneği vermek isterim: "Mücadelenin temel ve acil hedefinin, Türkiye'de burjuva demokrasisini gerçekleştirmek" olduğunu düşünen "sol"la, ortak bir yasal parti oluşturarak, Türkiye devrimci mücadelesinin ilerletilmesinin mümkün olmadığı ve Türkiye'de sorunların çözümünün tek yolunun toplumsal bir devrim olduğunu savunan bizlerin bu görüş sahipleri ile aynı partide ortak politika ve taktikler üretemeyeceğimiz kanısındayım.

Emperyalizme, faşizme, şovenizme karşı geniş birliktelikler oluşturulması, bunların kalıcılaştırılması ve örgütsel biçimlere bürünmesini de savunduğumuz bilinmektedir. Ama 1989'lar Türkiyesi'nde bunun bir parti biçiminde olmasının mümkün ve gerçekçi olmadığını bir kere daha vurgulayalım. □

Munzur Pekgüleç: Burjuva sosyalistleri birleşiyor

▶TBKP (TİP - TKP) ile TSİP'in başlattıkları birleşme çalışmalarını Marksist solun birliği açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?

Özellikle 60'lı yıllardan sonra hızla yaygınlaşan ve kısa zamanda geniş yığınlarla tanışan Marksist düşünce, yığınlarla tanıştığı ölçüde onların farklı sınıfsal eğilimleriyle çeşitlilik kazandı. Bu çeşitliliğin suni olan sayısal çokluğu bir yana bırakılırsa, nesnel olarak Türkiye Marksist solunun 3-4 ana çizgi etrafında toplandığı görülmekteydi.

Her sınıf ve tabakanın kendi cephesinden Marksizmi algılaması ve bu anlamda devrim sürecine uygun strateji ve taktikler üretmesi ile ayrımlaşan Türkiye Marksist solunun, ana hatlarından birini de, TKP, TİP, TSİP oluşturuyordu.

Ayrılıkları aynı politik hattın farklı nüanslarında olmalarından kaynaklanan bu eğilimlerin, bugün biraraya gelip Marksist solun ayrımlarını gidererek birleşmesini, Marksist solun birleşmesi anlamında değil ama, Marksist solun önemli bir kanadının birleşmesi olarak değerlendiriyorum. Başka bir deyişle, TKP, TİP ve TSİP'in birleşme çalışmalarının Marksist solun tümünü ya da büyük bir çoğunluğunu kapsayacak şekilde gelişeceğini düşünmüyorum.

Sonuç olarak, TKP, TİP, TSİP'in birleşme çalışmalarını, 12 Eylül yenilgisi sonrasında farklı çizgilerin ve buna uygun mücadele anlayışlarının billurlaştığı günümüz Türkiyesi'nde, devrimci mücadeleyi uzlaşma zemininde sürdüren burjuva sosyalist eğilimlerin birleşmesi olarak düşünüyorum.

▶ Söz konusu partiler "yasallaşma ve yasal parti sorununda en geniş Marksist çevreler tarafından yürütülecek çalışmanın desteklenmesi"ni ifade ediyorlar. Yasallaşma ve yasal parti konularını sosyalist solun birliği açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?

Öncelikle Marksist (ve Leninist) düşüncenin yasallaşma ve yasal parti sorununa bakış tarzını ortaya koymak gerekiyor.

Birincisi; yasal parti mücadelenin belirli bir aşamasında güçler dengesinin Marksistler lehine dönüştüğü koşullarda, başka bir deyişle devrimci mücadelenin egemen sınıfları kısmen gerilettiği ve belirli mevzileri elde etme gücüne sahip olduğu koşullarda gündeme gelebilir. Tek bir cümleyle özetlendiğinde, yasal parti devrimci açılımlar sağlayabilecek bir alandır.

İkincisi; ve önemlisi yasal parti mücadelenin belirli bir konjonktüründe gündeme gelebilecek ya da hiç gelmeyebilecek bir taktik sorundur.

Bu kısa özetlemenin ışığında soruyu yanıtlarsak, TKP, TİP ve TSİP'in yasal parti çalışmalarını, devrimci hareketin özgücünün tamamen dışında, Türkiye finans-kapitalinin AT'la bütünleşmesi koşullarında verilmesi gereken bir hak olarak algılaması ve yasal partiyi taktik zeminden çıkartıp, stratejik bir hedef olarak görmesi; Marksizm'in (Leninizm) çok dışında, onu reddeden bir eğilimi açık bir şekilde ortaya çıkarmasını içeriyor.

TKP, TİP ve TSİP'in bu anlayış temelinde ele aldıkları yasal parti çalışmasının, Marksist solun devrimci mücadeleye güç katacak birliğine katkısı olmayacağını düşünüyorum.

Ama Türkiye solunun arasındaki sınır çizgilerinin belirginleşmesi anlamında da bir olumluluk değerlendiriyorum.

▶ Solun mümkün olan geniş kesimini kucaklayacak bir partinin hem birliği sağlayabilmesi hem de ülkemizin siyasal yaşamında etkili bir rol oynayarak güçler dengesinde emekçiler lehine değişiklik yaratabilmesi için hangi programatik hedefler, hangi temel politikalar benimsenmelidir?

Günümüz Türkiyesi'nde devrimci mücadeleye ivme kazandıracak yasal parti koşullarının oluşmadığını düşünüyorum.

Eğer gerçekleşirse, tamamen egemen sınıfın icazeti ile oluşacak böyle bir partinin emekçiler lehine önemli değişiklikler sağlamak bir yana, taşıdığı potansiyeli çok olumsuz bir zeminde çürüteceğine inanıyorum.

▶ Böyle bir partiyi özleyen, isteyen ve içinde yer alabilecek olan herkesin bu oluşuma azami katkısını ve etkin katılımını mümkün kılabilmek için ne gibi çalışmaları ve hangi yöntemleri benimsemek gerektiğini düşünüyorsunuz?

TKP, TİP ve TSİP'in savunduğu anlayış çerçevesindeki bir partiyi onaylamadığım için, yer alabilecek insanların katkısının neler olabileceğini düşünmeyi gerekli görmüyorum.

Son bir söz söylemek gerekirse, Türkiye devrimci hareketinin emekçiler lehine sonuçlanması, istediğimiz bu mücadeleye en büyük katkısı, direniş çizgisindeki bir mücadele anlayışını benimsemeleri olacaktır.

Direniş zeminindeki mücadele anlayışının kullanacağı yöntemler ve politikalar ise dünya devrimci hareketinin pratikleri içerisinde yeterince vardır. □

Kıbrıs CTP Genel Başkanı Özker Özgür:

"GERÇEK ERKİN KİMİN ELİNDE OLDUĞUNU DÜNYA BİLİYOR"

İki taraftaki fanatik ve ırkçı öğelere karşın, dünyadaki silahsızlanma ve yumuşamanın Kıbrıs'a da yansıması kaçınılmaz.

Henüz yeterli olmamasına karşın, son yıllarda dünyamızda, silahsızlanma, yumuşama ve barışa yönelik umut verici adımlar atılıyor. Nitekim İran-Irak, Ortadoğu, Afganistan, Angola, Nikaragua vb. sıcak savaş rüzgârlarının estiği bölgelerde bile, savaşın sona erdirilip, sorunların görüşmeler yoluyla çözümlenmesi için olumlu gelişmeler kaydediliyor. Akdeniz'in güvenliğini tehlikeye düşüren ve Türk-Yunan ilişkilerinde önemli bir çıban başı olan Kıbrıs'ın da bu gelişmelerden etkilenmesi kaçınılmazdır. Ama bunun bir itici güç olmasına karşın, adada barışı sağlayacak ve yaşatacak olan Türk ve Rum halklarıdır kuşkusuz.

Bu doğrultuda yaptığımız görüşmelerde, iktidardaki Ulusal Birlik Partisi Başkanı ve Başbakanı Derviş Eroğlu, Türk tarafının istekleri kabul edilmediği takdirde -ki bu istekler, varolan konumdan pek bir farklılık taşımadığı için Rumlar'ın da dile getirdiği gibi, kabul etmeleri olanaksız- mevcut konumu "çözüm" olarak değerlendirirken; anamuhalefet, Cumhuriyetçi Türk Partisi Genel Başkanı Özker Özgür olaya daha farklı yaklaşıyor.

▶ Bugüne dek yapılan görüşmelere ilişkin kısa bir değerlendirme yapar mısınız?

Şu ana kadar taraflar, bizim anladığımız kadarıyla, kendi konumlarını ortaya koydular. Bir başka deyişle, karşılıklı sondaj niteliğindeydi bu güne kadar yapılan görüşmeler. Ama Denktaş'ın Kasım sonunda Vasiliu'ya sunduğu öneriler, Türk tarafı açısından, bulunduğu konumdan birazcık da olsa ileriye gitme biçiminde yorumlanabilir. Nitekim, iç özgürlükler, asker ve garantiler konusunda karşı tarafa bir takım öneriler sunulmuştur. Şimdi beklenen, Vasiliu'nun da bu önerilere karşı öneriler sunarak, bir anlayış sürecinin başlamasıdır.

▶ Çözüm konusunda iktidar partisinden farklı düşündüğünüz biliniyor. Bu farklılıklar nelerdir, ortak olduğunuz yönler de var mıdır?

İktidar partisiyle bizim ortak olduğumuz bir yön yok. Çünkü iktidar partisi şimdiki durumu "çözüm" olarak görüyor. Ama bu düşünce, Denktaş'ın federasyon için yürüttüğü görüşmelere tam ters bir düşüncedir. Ayrıca biz, doruk anlaşmalarının öngördüğü çerçevede federasyon istiyoruz.

▶ Peki Denktaş ile iktidar partisi arasında bir ayrılık var mıdır sizce?

Denktaş ile iktidar partisi arasında bir ayrılık var mıdır, yok mudur, bilemiyoruz. Bildiğim tek şey, Denktaş federasyona ilişkin görüşmeleri yürütürken, iktidar bunu bozmaya çalışıyor.

▶ Bunu özellikle şunun için sordum: Gördüğüm kadarıyla Denktaş ile iktidar partisi arasında ideolojik bir görüş ayrılığı yok. Ayrıca Denktaş'ın hükümet üzerindeki ağırlığı da biliniyor. Dolayısıyla, iktidarın, Denktaş'ı kısıtlayacak, ya da karşı çıkacak bir tavır takınması olanaksız gibi geliyor bana.

Evet, dünya görüşü açısından Denktaş ile iktidar partisi arasında bir ayrılık yoktur. Fakat, Makarios ve Kipriyanu ile yapılan doruk anlaşmalarının altında Denktaş'ın imzası var. Ayrıca Türkiye'nin garanti haklarından doğan sorumlulukları var. Dolayısıyla bütün bunlar Denktaş'ı görüşme yapmak zorunda kılıyor. Bu durum nereye kadar gider bilemem. Ama onun, bir yerde Ankara'nın zoruyla görüşmeleri sürdürdüğü izlenimi var bizde; yani isteyerek görüşmediği gibi bir tavır seziliyor; gördüğümüz budur.

▶ Uzun zamandır liderler arasındaki görüşmeler sürmesine karşın, henüz önemli adımlar atılmış değil. Sizce konuyu hızlandırmak için, yeni ne gibi adımlar atılmalıdır?

Liderler arasında şu an yapılan görüşmeler, toplumlar arası görüşmeler olarak tanımlanıyor. Oysaki toplumlar arası görüşmeler değildir bunlar; liderler arası görüşmelerdir. Çünkü Vasiliu, Ulusal Konsey aracılığıyla, görüşmeleri kendi toplumuna maletmeye çalışıyor; yani Ulusal Konsey'de tartıştıktan sonra görüşmelere katılıyor. Bizde ise -tabii mecliste birkaç kez kapalı oturum yapıldı, herkes görüşünü söyledi ama- Denktaş New York'a giderken, bir öneri sunacağını ve de önerilerinin neler olduğuna ilişkin bir şey söylemedi bize. Tabii bunu hükümete de söylediğini sanmıyorum. Anladığımız kadarıyla bu öneriler Ankara'da hazırlandı... Öte yandan hükümet ise, "ben federasyona ne kadar karşı çıkarsam, Türk tarafı görüşme masasında o kadar güçlü olur" düşüncesiyle hareket edip, karşı tarafa şantaj yapmaya çalışıyor, ya da şantaj yaptığını sanıyor. Tabii bu düşünce çok saçma ve mantıksızdır bizce. Çünkü Türk tarafının haklı bir tezi varsa -ki vardır bizce- bunu savunur orada ve bu tezlerle pazarlık gücünü artırabilir ancak. Yoksa hükümetin ve Başbakan Derviş Eroğlu'nun, Denktaş orada görüşürken, biz istemiyoruz, karşıyız falan gibi gülünç senaryolar yazmasıyla olmaz bu iş. Çünkü bu memlekette gerçek erkin kimin elinde olduğunu dünya biliyor. Bugünkü hükümet Kıbrıs Türkünün değil, Türkiye'den gelen göçmenlerin temsilcilerinin desteğiyle ayakta duruyor.

▲ *Özgür. "Bugünkü hükümet Kıbrıs Türkünün değil, Türkiye'den gelen göçmenlerin temsilcilerinin desteğiyle ayakta duruyor."*

▶ Peki çözümü çabuklaştırmak için neler yapılmalıdır sizce?

Sizin de söylediğiniz gibi, sorun önce Kıbrıs halkının sorunu. Çünkü bu topraklar bizim ve yeniden bir yurt yaratmaya çalışıyoruz burada. Dolayısıyla liderlerin yanı sıra, siyasi partiler, sendikalar, işadamları, kısaca Kıbrıs halkının yavaş yavaş temasta bulunmaları, bir araya gelmeleri gerekir; buna olanak sağlanmalıdır. Yoksa tepede salt iki liderin görüşmesiyle mümkün değildir bu.

▶ Son yıllarda dünyadaki silahsızlanma ve yumuşamanın da Kıbrıs sorunun çözümüne önemli bir katkısı olur sanırız.

Evet tabii. İki taraftaki fanatik ve ırkçı öğelere karşın, bu olumlu gelişmelerin bize de yansıması kaçınılmazdır. Nitekim her iki taraf da eskisi gibi katı bir tutum içinde değil artık; daha yumuşak ve daha yapıcı; bir yerde de öyle olmak zorundalar zaten.

▶ Görüşmeler başladığında Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Peres de Cuellar'ın, Haziran 89'a kadar görüşmelerin bir somutluk kazanması doğrultusunda isteği vardı. Önümüzde beş ay gibi kısa bir zaman kaldığına göre, bu istekler ne ölçüde gerçekleşebilir sizce?

89'un Haziran'ına kadar Kıbrıs sorununun çözümlenmesini beklemek aşırı iyimserlik olur kanısındayım. Bu daha çok bir uyarı tarihi olarak belirlendi. Anladığım kadarıyla, elinizi çabuk tutun, bu işi daha fazla geciktirmeyin denmek istendi, 25 yıllık bir sorunun bir çırpıda sonuçlanması kolay değil tabii. Ama yinede kararlılık ve karşılıklı iyi niyet olsaydı, bu da mümkün olabilirdi. Çünkü liderler arasında ilkeler saptandı, çerçeve çizildi ve hedef belirlendi... Öyle anlaşılıyor ki, Kıbrıs'ta barış biraz daha zaman alacak ama umutsuz değilim. □

HİNT-AVRUPALILAR ANADOLULU MUYDU?

İnsanın uzak geçmişindeki köklerine dayanarak bugünle ilgili sonuçlar çıkarmak gereksiz. Her ulus öncelikle bugünüyle değerlendirilmeli.

Kalküta yüksek mahkemesinde görevli İngiliz yargıç Sir William Jones 1786 yılında Hindistan'ın bilinen en eski yazın metinlerinin yazıldığı dil olan Sanskrit'in, Latince ve Yunanca'ya, şaşılacak ölçüde benzediğini belirledi. Yüksek mahkeme yargıcının bu buluşu, dil konusunda yeni araştırmaların başlamasına neden oldu. Bu araştırmalar sonunda, başlıca Avrupa dilleriyle Sanskrit ve Farsça'nın, birbirleriyle akraba oldukları ve hatta aynı kökten kaynaklandıkları kabul edildi. Bu diller, Hint-Avrupa dil ailesini oluşturdu. (Arapça ve İbranice, Sami; Türkçe, Ural-Altay dil aileleri içinde bulunurlar.)

Hint Avrupa dil ailesinin belirlenmesiyle birlikte, Hint-Avrupalılar'ın kökeni sorunu ortaya atıldı. Hint-Avrupa dillerini konuşan halkların en eski mitlerinin pek çoğunda, göçer savaşçı atalardan söz ediliyordu. Öyleyse, Hint-Avrupalılar'ın ilk ataları, göçer ve savaşçı bir kavim olmalıydı. Bu atalar, savaşta at arabaları kullanıyorlardı. Fizik ve zeka üstünlüklerine ve atı ehlileştirmiş olmalarından aldıkları güce dayanarak, göç ettikleri toprakları işgal etmiş ve Batı uygarlığının ilk tohumlarını atmış olmalıydılar.

Hint-Avrupalılar'ın kökeni sorunu, 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında, özellikle ırkçı eğilimli Alman bilimadamlarının ilgisini çekti.

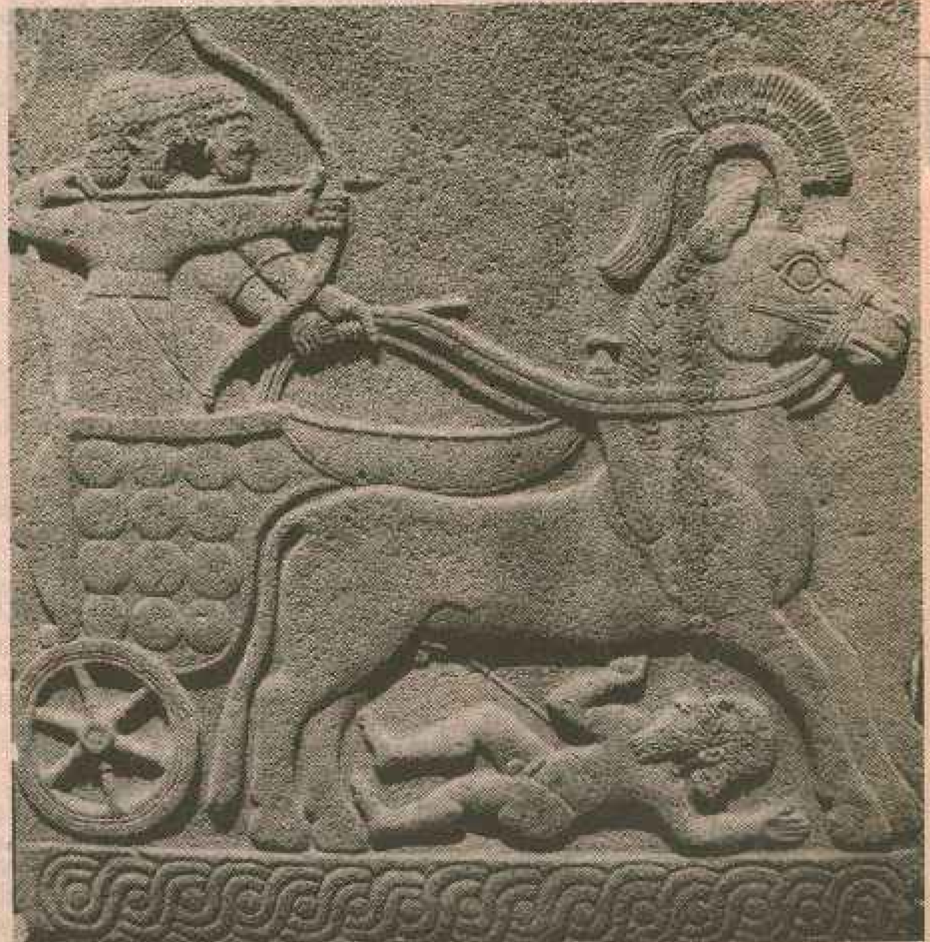
Hint-Avrupalılar'ın kökeni sorunu, 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında, özellikle ırkçı eğilimli Alman bilimadamlarının ilgisini çekti. İlk Hint-Avrupalı kavme **Urvolk**, Hint-Avrupalılar'ın ilk vatanına, **Urheimat**, deniliyordu. **Urheimat**'ın yerini belirlemek amacıyla pek çok çalışma yapıldı. İskandinavya'dan Orta Avrupa'ya ve hatta kuzey Hindistan'a dek pek çok yörenin, Hint-Avrupalılar'ın ilk vatanı olabileceği ileri sürüldü. Günümüzde, konuyla ilgilenen bilimadamlarının çoğu, Hint-Avrupalılar'ın ilk vatanının Güney Rusya stepleri olduğu konusunda uyuşurlar. Hint-Avrupalılar'ın bu **Urheimat**'dan, İ.Ö. ikinci binin başlarında göç ederek dünyaya dağıldıkları kabul edilir.

Eleştiri

Cambridge Üniversitesi arkeologlarından Profesör Colin Renfrew, **Archaeology and Language (Arkeoloji ve Dil** - Jonathan Cape, Londra, 1987) adlı yapıtında, Hint-Avrupalılar konusundaki yerleşik görüşlerin, kapsamlı eleştirisini getiriyor. Renfrew'a göre, Hint-Avrupalılar'ın büyük göçünün başladığı kabul edilen İ.Ö. ikinci binin başlarında, böyle bir göçe neden olabilecek demografik baskılar ya da iklim değişiklikleri söz konusu değildi. Hint-Avrupalı göçünün kanıtı olarak kabul edilen belirli çömlek türlerinin **(corded ware)** ve mezar tiplerinin **(kurgan)**, Avrupa ve Asya'ya yayılmaları, göçler yerine, kavimler arası ticaretle ve kültür ve alışverişleriyle de açıklanabilir.

Renfrew'a göre, İ.Ö. ikinci binin başlarında, kavimlerin büyük çapta göçünü olası kılacak maddi koşullar oluşmamıştı. Evet, Hint-Avrupalılar'ın ataları, atları ehlileştirmiş olabilirler. Ama, eldeki bilgiler (mitler), onların atları yalnız savaş arabalarında kullandıklarını gösterir. Oysa, göçer kavimlerin ata binmiş olarak hareket etmelerini sağlayan üzengi ve mahmuz, Hint-Avrupalılar'ın göç ettiği ikinci binin başlarında değil, sonlarında bulunmuştu.

Renfrew, değişik ülkelerdeki göçerler üzerinde yaptığı incelemelere dayanarak, göçer

▲ ***Bir Hitit savaş arabası.*** *Bir teze göre Hint-Avrupalılar atı ehlileştirdiler ama sadece savaş arabalarında kullandılar.*

topluluklarının varolabilmesi için, önce yerleşik tarım topluluklarının varolmaları gerektiğini ileri sürüyor. Yerleşik toplulukların ürettikleri tarım ürünleri, göçerlerin tükettikleri besinlerin önemli bölümünü oluşturur. Göçerler, çobanlık yaparlar. Çobanlığın başlayabilmesi için önce hayvanların, yerleşik topluluklarca evcilleştirilmesi gerekir.

Urheimat Anadolu mu?

Bilimadamları, tarımın önce Anadolu'da başladığına inanıyorlar. Çünkü, eldeki verilere göre, buğday, arpa, darı gibi temel ürünlerin ve koyun, keçi, domuz gibi evcil hayvanların anavatanı, Anadolu. (Bu konudaki bilgiler, Dr. Joan Renfrew'ın **Palaeonethnobotany** adlı yazısında derlenmiş. Methuen, Londra, 1973) Yukarda belirttiğimiz gibi, İ.Ö. ikinci binin başlarında, Güney Rusya steplerinde yaşayanların, göç etmeleri için gerekli nedenler ve göçü olası kılacak maddi koşullar yoktu. Ancak İ.Ö. yaklaşık yedi bin yıllarında tarım yapılmaya başlanan Anadolu'da her yeni nesil, yeni tarım alanlarının peşinde, atalarının yaşadıkları toprakların 20-30 kilometre ilerisine göç etmiş olabilir. Nesilden nesile süren kısa mesafeli göçler sonunda tarım, arkeolojik verilerin gösterdiği gibi, İ.Ö. altıncı binde Kuzey Yunanistan'a, İ.Ö. 3000 yıllarında Orkney adalarına dek ulaşmış olabilir.

Renfrew, **Archaeology and Language**'de, Anadolu'da ilk tarımı gerçekleştiren kavimlerin, Hint-Avrupalı olduğunu; dolayısıyla, Anadolu'nun Hint-Avrupalılar'ın **Urheimat**'ını oluşturduğunu ve Hint-Avrupalı kavimlerle bu kavimlerin dillerinin, nesilden nesile sürdürülen kısa mesafeli göçler aracılığıyla (Anadolu'dan) dünyaya yayıldığını ileri sürüyor. Tarımı ilk gerçekleştiren toplulukların, bu becerilerini, nesilden nesile göçlerle dünyaya yaymış olmaları, akla yakın görünen bir sav. Ancak, bu kavimlerin Hint-Avrupalı olmaları, o denli inandırıcı değil.

Renfrew, bu konudaki savını, Anadolu'da tarihini bildiğimiz en eski kavimlerden biri olan Hititler'in, Hint-Avrupalı olmalarına dayandırıyor. Bir de, bazı Rus dilbilimcilerinin, Hint-Avrupa dillerinin İ.Ö. dört bin yıllarında, Doğu Anadolu dolaylarında oluştuğunu ileri süren görüşleri var.

Ama, yine Renfrew'ın kitabından öğrendiğimize göre, Hititler döneminde Anadolu'da konuşulan sekiz dilin yalnız dördü Hint-Avrupa dil ailesindendi. Anadolu yakınlarında tarımla uğraşan, dili bilinen en eski ulus olan Sümerler, Hint-Avrupa dili konuşmuyorlardı. Anadolu'da Hititler'den önce varolan Hurriler de öyle. Babil'de bulunan metinlerde görünen Gutil diliyle, Orta Asya'da konuşulan eski bir Hint-Avrupa dili olan Tocharian, akraba olabilirler. Hint-Avrupa dilleriyle Altay dillerinin akrabalığından da söz edilebilir.

Avrupalılar'ın soyluluğu

Dil ailelerinin gerçekten varolup olmadığını dilbilimciler bugün tartışıyorlar. Dillerle belirli kavimler ya da ırklar ve bunların göçleri arasında ilişki kurulması, daha da tartışmalı bir konu. Dolayısıyla Renfrew'in kitabı, Avrupalı bilimadamlarının, Hint-Avrupa dillerini konuşan halkların, uygarlığı ilk başlatan kavimlerle akrabalıklarını kanıtlamak amacıyla geliştirdikleri kuramlardan biri olarak görülebilir.

Anadolu'da yabancılarla birlikte gezenler, özellikle Avrupalılar'ın, geçmiş uygarlıkların kalıntılarına nasıl sahip çıktıklarına tanık olabilirler. Bir yıkıntının önünde, yıkıntının üzerindeki eski Yunanca ya da Latince yazıları, gururla yanındakilere çeviren bir Yunanlı'ya ya da bir başka ulustan Avrupalı'ya rastlamak her zaman olası. Bu durumda, orada bulunan Türkler, ister istemez yabancılık duygusuna kapılabilirler. Uygarlığımızın Ortaasya - İslam kökenli olduğu yolundaki savlar, topraklarımızda kurulmuş eski uygarlıklara karşı duyduğumuz bağlılığın zayıflamasına ve bu tür yabancılık duygularının pekişmesine neden olabilir.

Ortaasya-İslam kökenli uygarlık görüşüne karşı, Halikarnas Balıkçısı ve arkadaşları, Batı uygarlığının Anadolu kökenli olduğu ve Anadolu'da bugün yaşayanların, uygarlığı ilk kuranların mirasçısı olduğu görüşünü geliştirdiler. Balıkçı'nın görüşleri, çok eleştirildi. Yukarda kısaca özetlediğimiz Renfrew'ün görüşleri, Balıkçı'ya dolaylı bir biçimde destek veriyor.

Fransa'da yayımlanan **Avrupa'da Türkler** adlı yapıtında Başbakan Turgat Özal, Balıkçı'nın görüşlerini yine gündeme getirmiş. Kitap, bu yüzden eleştirildi. Örneğin Metin Toker, kitabı bütünüyle eleştirdi **Milliyet** gazetesinde yayımlanan yazısında, kitapta yeralan "Çanakkale saldırısı bize Truva'yı hatırlatmıştır", sözlerini ele alarak, "sanki Mustafa Kemal Yunan'a karşı Truva'yı savunmaktadır. Ne yorum! Ne kafa!" diyor.

Anadolu'ya, 11. yüzyılda, Ortaasya kökenli Müslüman Oğuzlar'ın göç ettiği kesin. Ancak, kültürel kalıtımızın yalnız Müslüman Oğuzlar'dan kaynaklandığı ileri sürülemez. Bir ülkede yaşayan halk tümüyle kılıçtan geçirilmedikçe, yeni gelen halklar, eskileriyle kaynaşarak ortaklaşa bir uygarlık kurarlar. Bunu yadsımak, anlamsız. Nasıl Güney Amerika kültürü Latin ve Kızılderili kültürlerinin senteziyse, Anadolu kültürü de, burada onbinlerce yıl yaşamış değişik halkların kültürlerinin sentezi. (1988 yılında TRT'nin 23 Nisan şenliklerine katılan Kanadalı çocuklar, Kızılderili giysileri giyip, Kızılderili oyunları oynadılar.)

Atatürk'ün Truva'yı anımsamasına gelince: Truva savaşı, tıpkı Çanakkale savaşı gibi, Anadolu halklarının, Batı'dan gelen istilacılara karşı savaşıdır. **İlyada**'da olay, böyle yansıtılır. Bu yüzden Mustafa Kemal'in Truva savaşını anımlaması, doğru olabilir; olmasa bile, yerinde bir yakıştırmadır. Truva'yı Mustafa Kemal anımsamamış bile olsa, Çanakkale'ye saldıran müttefikler anımsamış olmalı ki, savaş gemilerine "Aşil", "Agamemnon", "Ajax" gibi, Truva savaşındaki Akalı (saldırgan) kahramanların adlarını vermişlerdi.

Turgut Özal'ın söz konusu kitabında ileri sürdüğü tarih görüşlerinin asıl eleştirilecek yönü, kendisinin bu görüşleri Türkiye'de, İslamcı-Türkçü görüşte olanlara karşı açıkça savunamıyor olması. Bu yüzden Özal'ın, Halikarnas Balıkçısı'nınkileri anımsatan tezleri, sırf Avrupalılar'a hoş görünebilmek amacıyla, AT'ye girebilmek çabasında kullanılacak bir koz olarak derlediği düşünebilir.

▲ ***Hint-Avrupalılar'ın ninelerinden mi?*** *Kargamış'ta bulunan Tanrı kadın Kupaba kabartması. Geç Hitit geleneksel stili. Ankara, Anadolu Medeniyetleri Müzesi.*

Kanımızca, Avrupalı olmak, önemli bir ayrıcalık ya da üstünlük oluşturmuyor. Avrupa'nın geçmişinde ve bugününde, pek çok acı, işkence, savaş ve kan var. Çağdaş uygarlığı, barışı, demokrasiyi savunanlar yalnız Avrupa'da değil, yurdumuzda ve tüm kıtaların ülkelerinde var ve onlar coğrafya ve ırk ayrımlarını aşarak, karşıtlarına karşı birlik içindeler.

Ayrıca, insanın uzak geçmişindeki köklerine dayanarak, bugünle ilgili sonuçlar çıkarmak gereksiz. Her ulus, öncelikle bugünüyle değerlendirilmeli. Tersini düşünmek, bizi temelsiz bir soyluluk inancına götürür. Uygarlık, hiçbir ulus ya da halkın değil, tüm insanlığın kalıtı.

Bir ülkede yaşayan halk tümüyle kılıçtan geçirilmedikçe yeni gelen halklar eskileriyle kaynaşarak ortaklaşa bir uygarlık kurarlar. Bunu yadsımak, anlamsız.

Ancak, Türkler'in Avrupalı olmaları ya da olmamaları konusunu, belki Türkiye'yi kendi ulusal çıkarları doğrultusunda Avrupa'dan soyutlamak amacıyla kullanan Avrupalılar var. Bunlar hiç beklenmedik kişiler olabiliyor. Örneğin **Z** romanının yazarı Yunanlı Vassilikos, bir konuşmasında, Türkiye'nin Avrupalı olmadığını, Trakya'nın Yunanistan'ın uzantısı sayılması gerektiğini ve Avrupa'nın kültürel açıdan her şeyi eski Yunan'a borçlu olduğunu ileri sürmüş (**Milliyet**, 6/7/1988). Vassilikos gibilerine, bu tür konularla fazla uğraşmamaları gerektiği, çünkü bu konularda sonuca ulaşmanın güç olduğu, söylenebilir. Ayrıca, ille bu konularla uğraşılırsa, varılabilecek sonuçlar, Vassilikos gibi düşünenler için olumsuz olabilir. Çünkü, Renfrew'in yukarda özetlediğimiz görüşlerine göre, uygarlığı Hint-Avrupalılar, Yunanistan'da değil, Türkiye'de başlattılar ve bugün Anadolu'da yaşayanlar, uygarlığı ilk başlatan Hint-Avrupa kavimlerin, bir takım karmaşık kuramlar uyarınca akrabaları değil, doğrudan torunları. □

SANAYİDE TEKELLEŞME

1987'de 500 büyük sanayi kuruluşu içinde üretimden satışlar itibariyle en büyük yüzde 5'i, bu 500 kuruluşun toplam üretimden satışlarının yüzde 42,9'una sahip.

Bu yazının amacı Türkiye'de 1981-1987 yılları arasında sanayi kesiminde tekelleşme derecesinin değişim eğilimini saptamaktır. Bu saptama yapılırken İstanbul Sanayi Odası'nın (İSO) her yıl yayınladığı 500 büyük sanayi kuruluşu ile ilgili sıralama ve veriler ile Devlet İstatistik Enstitüsü'nün yayınladığı Milli Gelir İstatistikleri'nden yararlanılmıştır. Şunu da belirtelim ki, İSO tarafından yayınlanmasına rağmen, 500 büyük sanayi kuruluşu, yalnız İSO'ya bağlı kuruluşları değil, Türkiye'nin bütün büyük sanayi kuruluşlarını içermektedir.

Tekel sözcüğünü geniş anlamda kullanıyoruz. Bu yazıdaki kapsamı içinde tekel, yalnız belli bir malı ya da mallar grubunu üreten tek satıcı olarak değil, bu mal ya da mallar grubunun fiyatını etkileyebilecek büyüklükte firma olarak ele alınmıştır. Teknik terimle, ''tekelci rekabet'' de çalışmanın kapsamına girmektedir. Firma büyüklüğünü TL. olarak ''üretimden satışlar'' belirlemektedir. 1987 yılında 500 sanayi kuruluşu içine giren en fazla firmanın, sanayi kesiminin ''Madeni Eşya, Makinalar, İlmi ve Mesleki Aletler Sanayii'' alt dalında toplandığı ve bu alt dala giren firma sayısının 80 olduğu gözönüne alınırsa, bu kadar yaygın bir alanda her firmanın ürettiği malın satış fiyatını etkileyecek büyüklükte olduğu kolayca kabul edilebilir. ''Tekelleşme derecesi'', üretimin ne kadar az elde toplandığını göstermektedir. Zaman içinde üretimin daha büyük kısmı giderek daha az firmada toplanıyorsa, ''tekelleşme derecesi'' o kadar artıyor demektir.

Elimizdeki veriler itibariyle, sanayi kesiminde üretimde bulunan firmaları iki büyük grupta toplayabiliriz: 1) İSO sıralamasına giren 500 firma. Sırf terminoloji kolaylığı sağlamak için bu 500 firmaya ''tekeller'', ilk 25 sıraya giren tekellere ''süper tekeller'' diyeceğiz. 2) Sanayi kesiminde üretimde bulunduğu halde 500 kuruluş içine giremeyen firmalar. Sırf terminoloji kolaylığı sağlamak için bu firmalara ''küçük firmalar'' diyeceğiz. Bu terimleri kullanırken, kamu kuruluşları ile özel kuruluşlar arasında bir ayırım yapmayacağız. Çünkü özellikle son yıllarda kamu tekelleri, fiyatlama ilkeleri bakımından özel tekellere tamamen paralel bir uygulama içine girdi. İnceleme boyunca cari fiyatlarla değerlerden faydalanılacaktır, çünkü sonuçlara varırken mutlak rakamlardan değil, aynı zaman noktasındaki oranlardan yararlanacağız.

Eğer sanayide 500 tekelin üretim içindeki nisbi payı zaman içinde giderek artıyorsa, tekelleşme derecesi giderek artıyor demektir. Tekellerin üretim değerinin toplam sınai üre-

TABLO 1

KATMA DEĞERLER: 500 TEKEL-SANAYİ KESİMİ (Milyar TL)

Yıllar	500 tekelin Katma Değeri (1)	Sanayi Kesimi Katma Değeri (2)	Tekelleşme Derecesi (1)/(2)
1981	806	1.637	0,492
1982	933	2.459	0,379
1983	1.071	3.419	0,313
1984	1.879	5.533	0,340
1985	2.991	8.753	0,342
1986	5.569	12.769	0,435
1987	9.079	18.754	0,484

TABLO 2

ÜRETİMDEN SATIŞLAR: BÜYÜK TEKELLER-BÜTÜN TEKELLER (Milyar TL)

Yıllar	25 Süper Tekel (1)	500 Tekel (2)	Pay (1)/(2)
1981	1.026	2.110	0,486
1982	1.563	3.142	0,497
1983	2.324	4.821	0,482
1984	3.583	7.769	0,461
1985	5.865	12.190	0,481
1986	7.778	17.403	0,446
1987	11.601	26.994	0,429

TABLO 3

ÜRETİMDEN SATIŞLAR: BÜYÜK TEKELLER-KÜÇÜK TEKELLER (Milyar TL)

Yıllar	25 Süper Tekel (1)	25 Küçük Tekel (2)	Katsayı (1)/(2)
1981	1.026	12,6	81,1
1982	1.563	23,2	67,4
1983	2.324	38,7	60,1
1984	3.583	64,4	55,6
1985	5.865	97,0	60,4
1986	7.778	163,5	47,5
1987	11.601	255,1	45,5

tim içindeki payına "tekelleşme derecesi" diyebiliriz. Tam tekelleşmeyi gösteren katsayı 1'dir ve sanayide küçük firmaların üretimi sıfır olduğu zaman ortaya çıkar. Tekelleşme katsayısı zaman içinde 1'e ne kadar yaklaşıyorsa, tekelleşme o kadar artıyor demektir. Tablo 1, 1981-1987 yılları arasında sanayi kesiminde tekelleşme derecesini göstermektedir.

Tablo 1'den görülebileceği gibi, sanayide tekelleşme derecesi 1981-1983 yılları arasında düşmekte, 1984-1987 yılları arasında yükselmektedir. 1987'de varılan tekelleşme derecesi (0,484), 1981'de tekelleşme derecesinden (0,492) biraz daha düşüktür.

500 tekeli biraz daha yakından incelemek için süper tekellerin, tekeller içindeki nisbi payının zaman içinde nasıl bir değişim gösterdiğini görmeliyiz. Tablo 2, 500 büyük sanayi kuruluşu içinde üretimden satışlar itibariyle en büyük 25'inin (yüzde 5'inin), 500 büyük sanayi kuruluşunun toplam üretimden satışları içindeki payını göstermektedir.

Tablo 2'den görüldüğü gibi, 500 tekelin üretimden satışları içinde en büyük 25 tekelin payı 1981'de yüzde 48,6'dan 1987'de yüzde 42,9'a kadar gerilemiştir. Bunun anlamı, 500 büyük sanayi kuruluşu içinde tekelleşme derecesinin düşmesidir. Bu sonucun doğruluk derecesini 25 süper tekelin üretimden satışlarını, en küçük 25 tekelin üretimden satışlarına bölmek suretiyle ortaya çıkan katsayının değerini zaman içinde inceleyerek teste tabi tutabiliriz. Tablo 3 bu amaçla hazırlanmıştır.

Tablo 3, 25 süper tekelin toplam üretimden satışlarını en küçük 25 tekelin toplam üretimden satışlarına bölmek suretiyle elde edilen katsayının giderek küçüldüğünü göstermektedir. Nitekim bu katsayı 1981'de 81,1'den 1987'de 45,5'e gerilemiştir. Bunun anlamı, 1981-1987 yılları arasında küçük tekellerin, büyük tekellerden daha hızlı büyüdüğüdür. Gerek 25 süper tekel içinde, gerek 25 küçük tekel içinde, üretimden satışların büyüklük sırasına göre özel tekeller ve kamu tekelleri karışık olarak yer almaktadır. Bu durumda küçük tekellerin süper tekellerden daha hızlı büyüdüğü sonucunun, özel süper tekelleri ve kamu süper tekellerini kapsayacak kadar geniş olup olmadığını teste tabi tutmak gerekir. Çünkü öyle olabilir ki, örneğin özel süper tekeller küçük tekellerden daha hızlı büyüdüğü halde, kamu süper tekelleri küçük tekellerden o kadar yavaş büyüyebilir ki, sonuç olarak, küçük tekeller, bir arada ele alındığı zaman süper tekellerden daha hızlı büyümüş olabilir. İşe kamu süper tekellerinden başlayabiliriz ve en büyük 25 kamu tekelinin üretimden satışlarını, en küçük 25 tekelin üretimden satışlarına bölmek suretiyle elde edilecek katsayıların zaman içindeki seyrini inceleyebiliriz. Tablo 4 bu amaçla hazırlanmıştır.

Tablo 4'ten görüldüğü gibi, 25 kamu süper tekelinin üretimden satışlarını, en küçük 25 tekelin üretimden satışlarına bölmek suretiyle bulduğumuz katsayı zaman içinde giderek küçülmektedir. Nitekim bu katsayı 1981'de 75,4'den 1987'de 39,1'e gerilemiştir. Bundan, 1981-1987 döneminde küçük tekellerin büyük kamu tekellerine oranla daha hızlı büyüdüğü sonucuna varabiliriz. Aynı sonucun özel kesim için de geçerli olup olmadığını anlamak için en büyük 25 özel tekelin üretimden satışlarını, en küçük 25 tekelin üretimden satışlarına bölmek suretiyle elde edilecek katsayıların zaman içindeki seyrini inceleyebiliriz. Tablo 5 bu amaçla hazırlanmıştır.

Zaman içinde, üretimin daha büyük kısmı giderek daha az firmada toplanıyorsa, "tekelleşme derecesi" o kadar artıyor demektir.

Tablo 5'ten görüldüğü gibi, 25 özel süper tekelin üretimden satışlarını, en küçük 25 tekelin üretimden satışlarına bölmek suretiyle bulduğumuz katsayı zaman içinde giderek küçülmektedir. Nitekim bu katsayı 1981'de 22,2'den 1987'de 16,2'ye gerilemiştir. Bundan, 1981-1987 döneminde küçük tekellerin büyük özel tekellere oranla daha hızlı büyüdüğü sonucuna varabiliriz. Demek ki, 1981-1987 döneminde küçük tekellerin, gerek kamu süper tekellerine, gerek özel süper tekellere oranla daha hızlı büyüdüğünü söyleyebiliriz. Büyüme ölçütü, İSO'nun kabul ettiği gibi üretimden satışlardır.

Kamu süper tekellerinin mi, yoksa özel süper tekellerin mi daha hızlı büyüdüğünü bulmak için en büyük 25 özel tekelin üretimden satışlarını, en büyük 25 kamu tekelinin üretimden satışlarına bölmek suretiyle elde edeceğimiz oranın zaman içindeki seyrini inceleyebiliriz. Tablo 6 bu amaçla hazırlanmıştır.

Tablo 6'dan da görüldüğü gibi, en büyük 25 özel sanayi kuruluşunun üretimden satışlarını, en büyük 25 kamu sanayi kuruluşunun üretimden satışlarına bölmek suretiyle bulunan oran zaman içinde giderek büyümektedir. Nitekim bu oran 1981'de 0,294'ten 1987'de 0,415'e yükselmiştir. Bundan, 1981-1987 döneminde büyük özel tekellerin, büyük kamu tekellerine oranla daha hızlı büyüdüğü sonucuna varabiliriz.

Şimdiye kadar vardığımız sonuçları şöyle özetleyebiliriz: 1) İSO'nun 500 büyük sanayi kuruluşu sıralamasına giren firmalar, bu sıralamaya giremeyen firmalara oranla daha fazla tekel gücüne sahip olduğuna göre, 1984-1987 döneminde bu tekellerin üretimi, sanayi kesiminde bu sıralamaya giremeyen kuruluşlarınkinden daha hızlı arttığı için, tekelleşme derecesinin arttığını söyleyebiliriz. 2) İSO'nun sıralamasına giren küçük tekeller, 1981-1987 döneminde gerek kamu, gerek özel büyük tekellerden daha hızlı büyümüşlerdir. Bir başka deyişle, 500 büyük sanayi kuruluşu içinde tekelleşme derecesi düşmüştür. 3) 1981-1987 döneminde özel büyük tekeller, büyük kamu tekellerinden daha hızlı büyümüştür. □

TABLO 4

ÜRETİMDEN SATIŞLAR: KAMU SÜPER TEKELLER-KÜÇÜK TEKELLER (Milyar TL)

Yıllar	25 Kamu Süper Tekeli (1)	En Küçük 25 Tekel (2)	Katsayı (1)/(2)
1981	953	12,6	75,4
1982	1.423	23,2	61,4
1983	2.115	38,7	54,6
1984	3.292	64,4	51,1
1985	5.325	97,0	54,9
1986	6.821	163,5	41,7
1987	9.976	255,1	39,1

TABLO 5

ÜRETİMDEN SATIŞLAR: ÖZEL SÜPER TEKELLER-KÜÇÜK TEKELLER (Milyar TL)

Yıllar	25 Özel Süper Tekel (1)	En Küçük 25 Tekel (2)	Katsayı (1)/(2)
1981	280	12,6	22,2
1982	401	23,2	17,3
1983	604	38,7	15,6
1984	1.039	64,4	16,1
1985	1.641	97,0	16,9
1986	2.584	163,5	15,8
1987	4.146	255,1	16,2

TABLO 6

ÜRETİMDEN SATIŞLAR: ÖZEL SÜPER TEKELLER-KAMU SÜPER TEKELLERİ (Milyar TL)

Yıllar	25 Özel Süper Tekel (1)	25 Kamu Süper Tekel (2)	Oran (1)/(2)
1981	280	953	0,294
1982	401	1.423	0,282
1983	604	2.115	0,285
1984	1.039	3.292	0,316
1985	1.641	5.325	0,308
1986	2.584	6.821	0,379
1987	4.146	9.976	0,415

İzzettin Önder
İ.Ü.İktisat Fakültesi

EKONOMİDE ARTIK "GÜN" KURTARILAMIYOR

Ekonominin rayına oturtulabilmesi için gerekli yapısal değişimin bir takvim çerçevesine oturtulması yerine, kısa vadeli ve "günü kurtarma" havasındaki politikalar geçerli oldu.

Türkiye'de 1970'lerin sonu, ekonominin sıkıştığı ve kendisine acil çözümler aradığı bir dönemi ifade eder. Söz konusu sıkışıklık hem dış ticaret açığından, hem de iç piyasaların daralmasından kaynaklanıyordu. Böylece, ekonomideki tüm kesimlerde kaynaklara yönelik çok şiddetli bir mücadele yaşanıyordu. Hiç kuşkusuz, ekonomik kaynaklar üzerinde sürdürülen bu yoğun mücadele, toplumsal ve politik mücadele ve hatta çatışmaları da beraberinde gündeme getiriyordu. Büyük kısmı itibariyle ekonomik kriz ve çatışmaların ortaya çıkarttığı sosyal ve politik çalkantılı görüntüler, bir yandan uzun vadeli ve genel nitelikli bir operasyonun ilk hedeflerini oluştururken, diğer yandan da, operasyon aysberginin alt bölmesinde amaçlanan derin müdahaleleri de kısmen gölgeleme ya da kamu vicdanında meşru gösterme işlevi yükleniyordu. Bu gidiş içinde, ekonominin tıkanma noktalarının ne tür reçetelerle giderilmeye çalışılacağı da açıklık kazanmış oluyordu!

Vergi sisteminin şekillenmesinde sadece sınırlı güçlerin hakim olması, yalnız sosyal adalet ilkelerine ters gelişmelere yol açmakla kalmamakta, fakat devletin bol gelir sağlayamaması ve bunun sonucunda da temel toplumsal hizmetlerin aksaması sonucunu doğurmaktadır.

Dünya konjonktürü bağlamında, Türk ekonomisinin yaşamış olduğu deneyimler ve içinde bulunduğu durum çerçevesinde, yaşanılan krizden muhtemel çıkış yolları çok da belirsiz sayılamazdı. Nitekim, gelişme de böyle bir doğrultuda gerçekleşti; bir yandan sosyal çalkantı kontrol altına alınırken, diğer yandan da ekonomik yapının sorunlarına çözümler aranıyor görüntüsü ile bazı önlemler geliştirildi.

Uzun yıllar ithal ikameci politikaların korunması altında gelişmiş ve dış kaynak transferine dayanma eğilimi içinde bulunan ekonomideki iç güçler ile Türk ekonomisinin gelişmesi ile yakından ilgili olan dış çevreler, krizden çıkış politikalarının şekillendiği politik arenada hakim konuma geçtiler. Böylece, politik arenanın hakim dokusunun oluşumu iki ciddi sonucu, toplumsal kader olarak oluşturdu. Bunlardan birincisi, toplumun depolitize edilmesi ve böylece demokratik hak ve işleyişlerin askıya alınması oldu. Ekonomik kaynaklar üzerindeki yoğun mücadelede bir grubun ağırlık kazanması, doğal olarak politik ve ekonomik kararların diğer gruplar aleyhine gelişmesine yol açtı.

Toplumun depolitize edilmesi, beraberinde ikinci sonucu gündeme getirdi; ekonominin uzun vadeli yürüyüş rayına oturtulabilmesi için gerekli yapısal değişimin belirli bir takvim çerçevesinde oluşturulması yerine, kısa vadeli ve "günü kurtarma" havası içinde, elverişsiz politikaların uygulanması geçerli oldu. Bu uygulama çerçevesinde, korumanın bir takvim ile tedrici olarak kaldırılarak, dengeli bir sanayileşme hamlesine girişilmesi; iç tüketimin adil bir model çerçevesinde frenlenerek, yurtiçi tasarrufun artırılması; uzun vadeli planlama ile özellikle beşeri sermaye ve alt-yapı yatırımlarının oluşturulmaya başlanması yerine, ağırlık merkezinin daha çok günlük ayarlama ve düzenlemelerin oluşturduğu, palyatif politikalar uygulanmaya başlandı. Nazik bir sosyal dönemi izleyen yönetimin de desteğinde ve yoğun toplumsal ışınlama altında yürütülen politikalar, özünde döviz girdisini artırmak ve sermaye üzerindeki yükleri hafifletmek şeklinde hatlandırılabilir. Kur ayarlamaları, ücret politikaları, vergi politikaları hep bu yürüyüş içinde izlenmiş politikalar bütününün birer parçalarıdır. Bu politikanın açıklanan temel amacı, sermaye üzerindeki maliyet elemanlarını azaltarak, ihracatı ve yatırımları artırmak olarak belirlenmektedir.

İşte, 1980 sonrası izlenen vergi politikasını böyle bir açıdan ele almak ve sonuçları da belirlenen amaca ulaşılma derecesine göre değerlendirmek gerekmektedir. İzlenen vergi politikasında temel değişim, vergi yapısı içinde dolaylı vergilerin ağırlığının artmış olmasıdır. Son on yıllık dönemi esas alarak, dolaylı-dolaysız verilerin paylarına baktığımızda, konsolide bütçe bazında % 45-% 55 oranının ters dönmüş olduğunu, fonları da dikkate aldığımızda ise, dolaylı vergilerin gelir sistemi içindeki payının % 60'ın da üzerine çıktığını görürüz. 1985 yılında Katma Değer Vergisi'ne geçilerek, dolaylı vergiler, ufak bazı istisnalar dışında, tümü ile tüketiciler üzerine yansıtılan vergiler haline sokulmuş bulunmaktadır.

Dolaylı vergilerin tümü ile zaruri mallar üzerine oturması söz konusu olmadığı, ithal ve lüks mallar üzerinde de dolaylı vergilerin bulunduğu gerçeği, bu vergilerin sosyal adalet ilkesine ters düştüğü gerçeğini temelinden değiştirmek.

Dolaysız vergiler sahasında yapılan ayarlamaların arkasındaki mantık, dolaysız vergilerde, vergi yükünü Kurumlar Vergisi'ne doğru kaydırmak olmuştur. Bunu gerçekleştirirken, bir yandan bu verginin Gelir Vergisi'ne göre daha kolay yansıtılabilir nitelikli olması, diğer yandan da getirilen çok geniş istisna hükümleri, muhtemel politik tepkileri önlemiş bulunmaktadır. Türkiye'de Kurumlar Vergisi yükü üzerine yapılmış detaylı bir araştırma olmamakla beraber, çeşitli çevrelerce ileri sürülen iddialara göre, kurumlaşmış sermaye üzerindeki genel vergi yükü % 12-15 dolaylarında bulunmaktadır.

Ana dolaysız vergi olan Gelir Vergisi'ne baktığımızda, 1980'den sonra yapılan, gerek oran, gerek sair hükümlerdeki düzenlemeler ile, vergi yükünü yine orta ve düşük gelir grupları üzerine kaydırmak, yüksek gelir gruplarını ise, göreli olarak daha müsamahalı bir muameleye tabi tutmak amacının güdüldüğü görülür.

Ana hatları ile özetlemeye çalışılan vergilerle ilgili bu değişiklik paketi, hiçbir sosyal adalet muhafazasına yer verilmeksizin, acaba sistemle tutarlı bir gelişme sergilemiş midir! Diğer bir deyişle, biran için sistemlerin nihai amaçlarının özünde insana hizmet olması gerektiği şeklindeki hümaniter görüşü bir tarafa bırakarak, salt mekanistik-mühendis mantığı ile yaklaşım yaparak, bu önlemlere, kalkınmayı amaçlayan bir ekonomide sistem dinamikleri ile tutarlı bir gelişme sergilemiş midir diye bakarsak, acaba ne gibi bulgular saptarız!

Eğer sistem çalışmış olsa idi, yüksek gelir gruplarının yüksek tasarruf oranları sonucunda iç tasarruflar artarak, yatırımlar artmış olacaktı; vergi gelirleri artacak ve kamu hizmetleri daha rahat ve kaliteli biçimde gerçekleştirilecekti. Oysa elimizdeki veriler sonuçların böyle gerçekleşmediğini kanıtlamaktadır. Bir defa, özel tasarruflar öngörüldüğü düzeye çıkamamıştır. Diğer taraftan, vergi sisteminin gelir sağlama esnekliği çok zayıflatıldığı için (son on yıl ortalaması, "bir" değeri dolaylarındadır), yüksek enflasyona rağmen öngörülen vergi geliri sağlanamamıştır. Sosyal güvenlik ödentileri ve yerel idare ver-

gilerinin de dahil olduğu toplam vergi gelirlerinin gayrisafi milli hasıla içindeki payının 1978 ile 1988'de aynı düzeyde, % 23 dolayında kalması, uygulanan politikanın başarısızlığının açık kanıtıdır.

Bu temel gelişmeler, başka olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. Bir defa, kamu gelir sistemi içinde vergiler yerini kamu borçlanmasına bırakma eğilimi içine girmiştir. Artan bütçe açıkları bir yandan, çok çeşitli başka sebeplerle birlikte, enflasyonu körüklerken, diğer yandan da çığ gibi yükselen borç servis yükümlülüğü reel kamu hizmetlerini sıkıştırmaya başlamıştır. Konsolide Bütçe'de borç faiz ödemeleri dışında kalan tüm harcamalar toplamının gayrisafi milli hasıla içindeki payı, 1980'lerin başında % 20'nin üzerinde iken, bu oran, 1988 yılı için % 15,2 değerine gerilemiştir.

Son vergi önlemleri bu konuda çözüm getirmediği gibi, siyasal kadroların sosyal tabanı itibariyle böyle bir adım atma durumunda olamayacağını da açıkça sergilemektedir. Son önlemler, vergi sistemindeki etkinsizlikleri telafiye yönelik, özellikle Kurumlar Vergisi'nde olmak üzere, tüm vergi sistemindeki istisna ve muafiyetler üzerinde ciddi bir operasyon yapmadan, mevcut uygulamada oran ve/veya maktu miktar artırımları (ya da bu konuda yetkiler) ile yetinmiştir. Yüksek enflasyon karşısında son önlemler de kısa sürede eridikçe, yeni önlemlere yönelmek kaçınılmaz olacaktır.

Vergi sistemi, kamusal maliyetlerin toplumа dağıtım biçimini belirlediği için, toplumdaki hakim güçlerin bu şekillenmede yansız kalmaları düşünülemez. Vergi sisteminin şekillenmesinde sadece sınırlı güçlerin hakim olması, yanlız sosyal adalet ilkelerine ters gelişmelere yol açmakla kalmamakta, fakat devletin bol gelir sağlayamaması ve bunun sonucunda da temel toplumsal hizmetlerin aksaması sonucunu doğurmaktadır. Özellikle ekonomik kriz dönemlerinde görülen bu kısmi hakimiyet yoğunluğu, sadece özel kesim-kamu kesimi denge çatışması şeklinde yorumlanamaz. Nitekim, yukarıda yapılan kısa açıklama ile, büyüyen ekonomi içinde kamu kesiminin statik boyutunu koruması, buna karşılık özel kesimin kendinden beklenenleri yerine getirmemesi, bu konuda farklı bir yorumu gerekli kılmaktadır. O da, potansiyel vergi kapasitesi yüksek etkin çevreler, kendi tercihlerini toplumsal ihtiyaçlarla, bazı çevrelerin oldukça özel bireysel ihtiyaçları karşılaştırılmış ve hiç kuşkusuz, ikincisinin ağırlık kazanmış olmasıdır! Bu şekilde oluşan sözde toplumsal tercihleri, toplumu olumlu yönde etkileyecek gerçek toplumsal tercihler haline dönüştürebilmek için, tüm sosyal grupların gerçek anlamda ağırlığı ile temsil edilebileceği demokratik durumlar kaçınılmaz görülmelidir. □

Kimyasal silahlar yasaklanmalı

Paris'te 7-11 Ocak 1989 günlerinde toplanan ve 149 ülkeden devlet temsilcilerinin yer aldığı uluslararası konferansta kimyasal silahların yasaklanması ve tümüyle yok edilmesi için ortak çağrıda bulunuldu. Katılan tüm ülkelerin kabul ettiği sonuç bildirgesinde kimyasal silahların kullanımını yasaklayan 1925 tarihli Cenevre protokolünün geçerliğini koruduğu vurgulanarak, protokolü henüz imzalamamış olan ülkeler imzaya çağrıldı. Ayrıca, kimyasal silahların geliştirilmesini, imalini, depolanmasını, kullanımını yasaklamaya ve varolanların imhasına ilişkin yeni bir konvansiyonun kısa sürede hazırlanarak kabul edilmesi istendi.

▲ *Kurbanlar. Irak'ın kullandığı kimyasal silahlar bir Kürt anne ve bebeğine ölümün acı soluğunu getirmişti.*

Savaşlarda kimyevi yol ve araçlardan istifade etmenin tarihi çok eskilere uzanmakla birlikte, insan ve doğa üzerinde doğrudan fizyolojik ve yapısal etkiler yaratan kimyasal silahlar ilk kez Birinci Dünya Savaşı'nda geniş çaplı kullanıldı. 22 Nisan 1915'te Alman ordusu Ypras cephesinde Fransız birliklerine karşı klor gazı kullandı. Birinci Dünya Savaşı'nda toplam 1,3 milyon insan kimyasal saldırıya hedef oldu, bunlardan 100 binden fazlası öldü. Savaşın ardından, bugüne kadar 112 ülkenin imza koyduğu 17 Haziran 1925 tarihli Cenevre Protokolü Milletler Cemiyeti'nin gözetiminde hazırlandı. "Boğucu, zehirleyici ya da benzeri etkisi olan gazlarla bakteriyolojik araçların savaşta kullanımını yasaklayan" protokolü Sovyetler Birliği 1928'de imzaladı. Buna karşılık ABD protokole ancak 1975'de taraf oldu. O sırada Vietnam savaşında Amerikan ordusu tarafından kullanılan Agent Orange'ın insanlar ve doğa üzerindeki korkunç yıkımı sergilenip, tüm dünyada büyük protestolara yol açmıştı. Haşarata karşı kullanılan ve son derece zehirli bir bileşimi olan Agent Orange'dan Vietnam'a en az 50 milyon litre püskürtüldü, doğal yapıda ağır hasara ve sonraki kuşaklarda organ bozukluklarına, onarılmaz tahribata yol açtı. Tepkiler üzerine 1969'da Nixon yönetimi sırasında kimyasal silahlarla ilgili olarak ilan edilen moratoryum, Reagan döneminde kaldırıldı. ABD, 17 yıllık bir süreden sonra 1980'li yılların başından itibaren yeni teknoloji kullanımıyla kimyasal silah yapımına hız verdi.

1925 Cenevre Protokolü kimyasal silahların kullanımını yasaklıyordu, ama kimyasal silah yapımı sürdü. Sinir zehirleri, psiko-kimyasal silahlar, kan gazları vb. ve nihayet şimdilerde ABD'de üretilen biner silahlar, kamuoyu açısından nükleer ve konvansiyonel silahlanmanın gölgesinde, ama kitlesel tahrip gücü olanlardan hiç de aşağı kalmayacak biçimde geliştirildi. Dahası ihraç edilmeye başlandı. Kimyasal silahların "fakirin nükleer silahları" diye anılması rastlantı değil. Son olarak İran-Irak savaşında ve Irak'ta Kürtler'e karşı kullanılan kimyasal silahların yolaçtığı dehşet verici sonuçlar belleklerde taptaze.

Bugün varılan aşamada, kimyasal silah kullanımının yalnızca yasaklanmasını değil, varolanların tümden imhasını ve bir daha asla yeniden üretime geçilmemesini sağlamak söz konusu. Paris Konferansı ortak bir bildirgeyle sonuçlanmasına rağmen, sürekli bir denetim mekanizması da sağlayacak bir konvansiyonun kabulü için yoğun tartışmalar söz konusu olacak. Konferansın en yankı uyandıran açıklaması Sovyet Dışişleri Bakanı Şevardnadze tarafından yapıldı. Şevardnadze ülkesinin mevcut kimyasal silah stoklarını, bir anlaşma imzalanmasını beklemeden tek yanlı olarak imha etmeye başlayacağını açıkladı. Bilindiği gibi sosyalist ülkeler 1972'den bu yana Cenevre silahsızlanma görüşmelerinde kimyasal silahların yokedilmesi yönünde bir anlaşma sağlanmasını öneriyorlar. Bu silahların üretimini durdurmuş olan Sovyetler Birliği stoklarını tek yanlı olarak açıklamış ve bugüne kadar kimyasal silah kullanmadığını, kimseye kimyasal silah sağlamadığını ve ülke sınırları dışında depolama yapmadığını resmen beyan etmiş bulunuyor. ABD Dışişleri Bakanı Shultz ise "herhangi bir değişiklik görülene" ya da bir yasaklama anlaşması imzalanana kadar ülkesinin kimyasal silah üretmeye devam edeceğini konferansta tekrarladı.

Öte yandan Mayıs 1986'da Federal Alman basınında yer alan haberlerde ABD'nin 1988'den itibaren Batı Avrupa'ya 760 bin gaz bombası ve 155 mm çapında topların taşıyacağı 28 bin kimyasal bomba yerleştireceği, bunların da büyük çoğunluğunun ilk planda Türkiye ve F.Almanya'ya yerleştirileceği kaydedilmişti. Yine, Irak'ın 1988 yılı içerisinde Kürtler'e karşı giriştiği kimyasal saldırı sırasında da, bu ölüm ticaretinin Türkiye üzerinden yapıldığı yerli basında da yer aldı. Bu koşullarda, uluslararası kamuoyunun bu barbarlık silahlarından kurtulma yönündeki taleplerine Türkiye'deki demokratik ve barış yanlısı güçlerin de etkili biçimde katılmaları daha çok gerekiyor. □

Ayşe Sarı

Veysi Seviğ

FAİZ OYUNCAĞI

Faizle para toplama alışkanlığı sadece bankalara ait değil. İşin başını devlet çekiyor, çünkü devlet bütçesi toplanamayan vergi gelirleri nedeniyle devamlı açık veriyor.

Türkiye'de 24 Ocak 1980'den sonra enflasyonu aşağı çekmek için kullanılan araçların başında "faiz" gelmektedir. "İstikrar Tedbirleri" olarak adlandırılan 24 Ocak kararlarının en etkin aracı olarak kabul edilen faiz oranları 9 yıldır ülkemizde devamlı değişmekte, her faiz oranı değişikliği "bir başarının kaçınılmaz sonucu" olarak açıklanmaktadır.

1989 yılı başından itibaren bankalar mevduat faizlerini her iki günde bir puan indirmeye, yani düşürmeye başlamışlardır. Yetkililerin basında, televizyonda ve radyolarda yaptığı açıklamalardan anlaşılacağı üzere 1989 yılı başından itibaren enflasyon hızında düşme vardır. Bu düşüş nedeniyle bankalar faiz oranlarını düşürmektedirler.

Faiz, sözlük anlamıyla paranın kirasıdır. Sermaye sahibi ile müteşebbis arasındaki ilişkiyi kuran faiz olgusudur. Sermaye sahibi parasını müteşebbise verirken daha doğrusu kiralarken en az enflasyon hızına eşit oranda faiz geliri elde etmeyi düşünür.

Faiz, üretilen mal maliyetine girer. Örneğin eğer bir mal üretilirken hammaddesi ve diğer girdileri kredi ile alınırsa bu takdirde kredi için ödenen faiz söz konusu malın maliyetine dahil edilir. Böylece malın maliyeti içindeki faiz payı kadar artar. Bu nedenle faiz oranları yükseldikçe mal maliyeti dolayısıyla fiyatların artması kaçınılmazdır.

1988 yılı Ekim ve Kasım aylarında bankalar kendi aralarında girmiş bulundukları mevduat toplama yarışı sonucunda faiz oranlarını yüzde 85'e kadar çıkartmışlardır. Mevduata yani para sahibine sağlanan bu olanak oldukça caziptir. Faiz oranlarının yüzde 85'e çıkartılması ile alt ve orta gelir gruplarında bulunan bir bölüm yurttaş elinde bulunan gayrimenkul ve kıymetli madenleri satarak bankaya faiz gelirinden yararlanma amacına yönelik olarak yatırmayı tercih etmişlerdir. Bu arada elinde toplu ve kaynağı belli olmayan para bulunanlar da, faiz oranlarının geçici yükselişinden yararlanmak için ellerindeki paraları bankalara kullanılmak üzere yatırmışlardır.

1989 yılının ilk aylarında bankalarda oluşan mevduat miktarı 28 trilyon lira civarındadır. Bu paranın paçal yani karma maliyetinin 13-14 trilyon lira civarında olacağı tahmin edilmektedir. Paçal maliyet hesaplanırken vadeli mevduata verilen yüzde 85 oranındaki faizle, vadesiz mevduata verilen daha düşük oranlı faiz ortalaması alınmak suretiyle yapılan bu hesaplama sonucunda ortaya çıkan mevduat faiz yükü aynı zamanda üretim maliyet yükü olarak kabul edilebilir. Eğer 1989 yılında bankalar üzerindeki bu faiz yükü maliyetlerin içersine giremeyecek olursa birkaç bankanın çökmesi, buna karşılık çöken banka mevduatına ait faiz yükünü hazinenin yüklenmesi gerekecektir ki bu defa yük bütçeye yansıyacaktır.

Türkiye'de 1989 yılında kişi başına düşen faiz ödeme yükü yaklaşık 700.000 liradır. Bu yük satın alınan bir ekmek içersinde veya bir kutu ilacın maliyeti olarak her an her vakit karşımızdadır.

▶ *Cevher Özden. Faizle para topladı, kaçtı, borcunu devlet ödedi. Bu sefer de bankaların faiz vererek topladığı paraları kredi olarak alıyor ama yine borcunu ödeyemeyecek durumda.*

Eğer bankaya mevduat olarak yatıracağımız bir paramız yoksa, biz faiz gelirinden yararlanamıyorsak, bu takdirde payımıza düşen faizi ödeyen buna karşılık bu gelirden yararlanamayan bir kesimde yaşıyoruz demektir.

Ülkemizde bankaya mevduat olarak para teslim edenlerin içersinde alt ve orta gelir gruplarında yer alanların sayısı ve yatırdıkları para miktarı oransal olarak düşüktür. Dolayısıyla bankada mevduatı bulunan alt ve orta gelir gruplarında yer alan mevduat sahipleri ancak fiyat yolu ile ödedikleri faizi geri alabilecek durumdadırlar.

Bankalar yüksek miktarda para yatıranlara daha farklı davranmaktadırlar. Çünkü büyük miktarlı paralar bankaların daha rahat hareket etmelerine neden olmaktadır.

Mevduat olarak toplanan paraların kredi olarak piyasaya çıkışında uygulanan faiz üçer aylık dönemler olarak hesaplanmaktadır. Bu nedenle yıl içersinde bankacılık sisteminde faizin de faizi hesaplanmak suretiyle ortalama kredi maliyetleri yüzde 110-120 arasında değişmektedir. Eğer ortalama kredi maliyetleri dikkate alınarak bir hesaplama yapılırsa tüketici başına düşen faiz yükü yaklaşık yılda 1.400.000 liradır ki bu rakam ortalama olarak kişi başına ayda 116.666 liradır.

Dünyanın hiçbir ülkesinde kişi başına düşen kredi faiz yükü asgari ücretin üzerinde değildir. Asgari ücretin net olarak ödenen miktarı ülkemizde 82.431 lira, buna karşılık kişi başına düşen kredi faiz miktarı 116.666 liradır.

Ülkemizde faizle para toplama alışkanlığı sadece bankalara ait değildir. Faizle para toplama yarışının başını devlet çekmektedir. Çünkü devlet bütçesi toplanamayan vergi gelirleri nedeniyle devamlı açık vermektedir. Gerçekte son yıllarda vergi yasalarında yapılan değişikliklerle, vergilendirilme alanları daraltılmış, bu nedenle ister istemez vergi gelirleri azalmıştır.

Faiz geliri elde eden rantiye sınıf, bir başka anlatımla sadece parasının getirisi ile yaşayanlar açısından paranın değerlendirilmesi ayrı bir ihtisas ve uğraş işi haline gelmiştir. Bilindiği üzere ülkemizde bazı faiz gelirleri vergiden bağışıktır. Banka mevduatına ödenen faizler de yüzde on oranında gelir vergisine tabi tutulmaktadır. Böylece faiz gelirleri en düşük vergilendirme oranı olan yüzde 25'den daha düşük bir oranda vergilendirilmektedir.

Faiz oranlarında düşme olduğu zamanlar bankalara giden para miktarı azalmakta, buna karşılık elinde atıl yani herhangi bir şekilde değerlendirilmeyen parası bulunanlar bu

paralarını gayrimenkule ve kıymetli madenlere veya yabancı paraya bağlamaktadırlar. Mevduat faizlerinin yükselmesi ile beraber gayrimenkuller, diğer paraya çevrilmesi kolay olan değerlerin satışında bir durgunluk olmaktadır.

Faiz oranları, dolayısıyla kredi maliyetlerindeki artış doğrudan fiyatları etkileyen bir olgu olduğundan, bu oranların yüksekliği ile fiyat artış hızı birbirine bağlıdır.

Bankalar ve diğer finansman kuruluşları faiz oranlarında ortaya çıkan bir kaç puanlık düşüşü kredi maliyetlerine yansıtmada son derece tutucu davrandıklarından, kredi maliyetlerinde bir düşme olması çok zordur. Dolayısıyla bankacılık sektörü tarafından piyasaya enjekte edilen kredi maliyetlerinde bu ortamda bir düşme bekleme olanağı yoktur.

Ülkemizde müteşebbis durumunda olan yatırımcı ülke koşullarına göre bilinçlenmiştir. Bu nedenle hiç bir yatırımcı kredi özkaynaklarını belli bir oran dışında yatırıma katmamaktadır. Çünkü yatırımın kredi ile gerçekleşmesi üretimin de kredi ile finansmanı halinde maliyete katılan finansman giderlerinin fiyat yoluyla tüketiciden geri alınması mümkündür.

Bugün ülkemizde 100 lira satış fiyatı olan bir mal içersinde finansman gideri miktarını belirleyen istatistiki bir çalışma yok gibidir. Bu konuda Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ilaç fiyatlarına izin verirken böyle bir çalışmayı istememektedir. Günümüzde ilaç fiyatları içersinde finansman giderleri payının yaklaşık işçi maliyetine eşit olduğu söylenmektedir.

Müteşebbis kendi özkaynaklarını devamlı olarak gizli tutma eğilimindedir. Bunun nedeni ileride kendi iş kolunda ortaya çıkacak bir tıkanıklık nedeniyle piyasadan çekilmesi söz konusu olursa bu takdirde kendisine yeterli olabilecek mali kaynağı sağlayabilme düşüncesidir.

Basına yansıyan iflas olaylarında, iflas eden işadamlarına ait şirketler piyasada el değiştirirken ve hatta bazıları konkordatoya giderken bu şirketlerin idare meclisi başkanları ve yönetim kurulu üyeleri yurt içinde veya dışında renkli yaşantılarını devam ettirebilmektedirler. Bu olgu bize müteşebbislerin özkaynakları ile çalışmaya önem vermediklerini ve hatta bunu bilinçli olarak yaptıklarını göstermektedir.

Faiz oranlarının yüksekliği ekonomide enflasyonu canlandıran bir olgudur. Enflasyonun en belirgin özelliği servet açısından güçlü olanların enflasyon kavgasından kazançlı çıkmalarıdır. Bu olgu tüm enflasyonist yaşantılarda karşımıza çıkmıştır.

Enflasyondan zarar görecek ve etkilenecek olan kesim serveti olmayan ve emek gücü ile geçimini sağlayan kesimdir. Bu kesim enflasyon hızını düşürmek için faiz oranları ile oynayanlara pay ödeyen kesimdir.

Faiz oranlarının artmasından geçici olarak yararlananlar, bilahare faiz oranlarının düşmesi nedeniyle paralarını yeniden başka alanlarda değerlendirebilme bilincinden yoksun bulunuyorlarsa, sonuçta onlar da faize yenik düşeceklerdir. □

"Ben Allah'tan başka kimseye hesap vermem"

Başbakan Turgut Özal, 10 Ocak 1989 günü ANAP grup toplantısında yaptığı konuşmada böyle demiş (11.1.1989 tarihli gazeteler). Bu sözler, yalnızca tanrıya karşı sorumlu olan Osmanlı padişahlarını anımsatıyor. Teokratik bir mutlak monarşi olan Osmanlı İmparatorluğu'nda, padişah gerçekten de mutlak yetkilere sahipti ve sorumluluğu da yalnızca tanrıya karşıydı. Padişahın bu mutlak yetkisi, meşrutiyet hareketiyle sınırlanmaya çalışıldı.

Şimdi, cumhuriyetin ilanından 66 yıl sonra, bir başbakan kalkıp "ben Allah'tan başka kimseye hesap vermem" diyebiliyor. Bu sözleri de muhalefetçe verilen bir araştırma önergesinin Meclis'te görüşülmesi öncesinde yaptığı grup toplantısında söylüyor.

Bu ifade, bazılarını çok şaşırtabilir. Öyle ya, Türkiye'nin demokratikleşmesi yolunda, özellikle 1983 seçimlerinden sonra çok yol alınmadı mı? 12 Eylül'ün ardından, seçimi, üstelik 12 Eylül önderinin "oy vermeyiniz" dediği bir parti kazanmadı mı? Hem 12 Eylül'ün önderi hem de başbakan Türkiye'de komünist partinin kurulabileceğini söylemedi mi? Ne kalmıştı şunun şurasında rejimin tam demokratikleşmesine?

Oysa işin aslı hiç de öyle değil. Dışarıya verilmeye çalışılan tüm demokratikleşme imajına karşın, ülke yönetimindeki 12 Eylül zihniyetinde değişiklik yok. Tüm antidemokratik uygulamalar, baskılar, işkence sürüyor. Keyfilik diz boyu. 12 Eylül'den sonra beş kişinin aldığı kararlar "hukuk kuralı" olmuş sayılıyordu. Şimdi yalnızca sayı değişti. Beş kişinin yerini 290 kişi aldı. Hanedan kararları alıyor, Meclis çoğunluğu onaylıyor. Han da, yalnızca Allah'a hesap veririm, diyor.

Bugün böyle olabilir bu işler. Yarının ne getireceği ise aslında hiç de belirsiz değil.

Çok eleştirdiğimiz, yenilenmesini istediğimiz 1982 Anayasası bile bir padişahlık değil, bir parlamenter sistem kurmuştur. Bu sistemde hükümet parlamentoya karşı sorumludur. Bu sorumluluk hem tek tek başbakan ve bakanları hem de kurul olarak hükümeti ilgilendiren bir sorumluluktur. Anayasaya göre, hükümet hem siyasal sorumluluğa sahiptir hem de hükümet üyelerinin herbirinin hukuki ve cezai sorumluluğu söz konusudur. Meclisin hükümeti ve hükümet üyelerini denetlemek için sahip olduğu çeşitli araçlar vardır: Soru gibi, genel görüşme, meclis araştırması, meclis soruşturması, gensoru gibi. Bu araçlar, bugün yetersiz kalabilir. Hanedanı gözü kapalı destekleyen Meclis çoğunluğunun duvarından dönebilir. Ama bunun hep böyle süreceği söylenemez. Oynanan oyunlar kamuoyunun gözleri önünde oynanmaktadır. Uygulanan yöntemler artık ANAP üyelerini bile rahatsız eder duruma gelmiştir. Başbakanın kader arkadaşı başbakan yardımcısı, başbakanın hükümet etme yöntemini onaylamadığı için istifa etme noktasına gelmiştir. Yolsuzluk, partizanlık, kayırmacılık artık başbakanla Tanrı arasında kalma özelliğini çoktan yitirmiştir.

Böyle olunca da, artık başbakanın anayasaya göre millete hesap vermek zorunda olduğunu anımsatacak günler yaklaşmaktadır. Evet, başbakan Allah'a değil, milletin temsilcilerine, sonra da milletin kendisine hesap vermek zorundadır.

Zamanı geldiğinde verecektir de. □

 Gönül Dinçer

ZOR İŞ DOGMATİZMDEN KURTULMAK!

Başlıca işlevi Marksistlere özgürce tartışma, düşünme ve soru sorma ortamı yaratmak olacak bir partiye acilen gereksinimimiz olduğu kanısındayım.

Bir zamanlar, işçi sınıfımızı Marksizm'le, daha doğrusu, Marksist öğreti ile tanıştırmak üzere "eğitim" verirdim. Bir gün çay arası verildiğinde, köyünden üç-beş sene önce şehre gelip bir fabrikada işçi olarak çalışmaya başlayan gür bıyıklı, Anadolu köylüsü görünüşlü bir "öğrencim" yanıma yaklaşıp, "imanın tamam mı hocam?" deyiverdi. Hiç düşünmeden, bu sorunun benim Marksizme olan "imanımı" sorgulamak üzere yöneltildiğini varsaydım. "Vallahi, var sanıyorum, ancak her zaman söylediğimiz gibi davranmak kolay olmuyor. Gayret ediyoruz iyi bir Marksist olmaya" diye mütevazi olmaya çalışan bir yanıt verdim. "Yok hocam, ben onu sormadım. Tanrıya, kurana imanın var mı diye sormuştum" demesin mi pos bıyıklı işçi kardeşim. Kıpkırmızı olduğumu hatırlıyorum. Ve de bu olayı hiç unutamadım. Tanrısına, dinine bağlı bir işçiye onunkine hiç de benzemeyen görüşlerimi dürüstçe söylemenin zorluğundan değil yalnızca. Bu olay bana birden bire, Marksizme bir din gibi "imanla" bağlı olabileceğim gerçeğini düşündürdü durdu.

Bugün, dogmatizmden kurtulmaya çalışarak "nasıl bir çağdaş Marksist parti?" sorusuna yanıt arayacaksak, Marksist-Leninist parti ilkelerinin de geçerli olup olmadığını tartışmamız gerekiyor.

Ama her şeye karşın o dönemler daha huzurlu ve rahattık! Her soruya bir yanıtımız vardı veya en azından olduğuna inanırdık. İmanımız vardı ve de tamdı. Dogmalarımız vardı, onları öğrenmek Marksist bilinçlenme, onları öğretmek ise "bilinç vermekti". Aklımıza, sormaya korksak da, düşünmeden edemediğimiz kimi sorular takılıverince de yine bir kolayını bulup kaçmayı başarırdık.

"İdeolojik mücadele, politik mücadeleye tabi olduğuna göre" günün politik görevleriyle ilgili olmayan bu soruları tartışmanın günü değildir. Sosyalist devrimden sonra -bu soru ve sorunlar gündeme gelecek" diyerek, yanıtsız sorularımızı unutmasak bile erteleme- yi başarırdık.

Zor iş dogmatizmden kurtulmak, kurtulmaya çalışmak. Eski huzurumuz kalmadı. Dünyaya ve Marksizme dogmalarımızın gözlüğünü çıkarıp bakmaya çalıştıkça, yanıtları geçerliliğini çoktan yitirmiş bir dizi eski soruya ek olarak hiç sorulmamış bir dizi soru üşüşüveriyor insanın kafasına. Geçenlerde bir dost sohbetinde böyle bir-iki soru ortaya atınca eski dostlarımdan "sen iyice savrulmaya başladın!", "ne kaldı o zaman Marksizmden geriye!" benzeri tepkiler aldım. Ürkmedim diyemem. Marksizme artık "imanla" bağlı olmamak gerektiğini biliyorum ve "imanımı kaybetmiş olmaktan" artık ürkmüyorum sanırım. Ama ya, dogmatizmden kurtuluyorum derken, Marksizmin de tümüyle dışına düşersem korkusuna kapılıverdim, yine de.

Anti-Marksistler'in yıllardır savunageldiği gibi, "Marksizm-dogmatizm" değilse, dogmatik olmayan Marksist olmanın ölçütü nedir? Bana kalırsa, dogmatizmden ne anladığımızı da yeniden tartışmalı ve tanımlamalıyız. Çünkü biz, dün de "sapına kadar" dogmatikken bile "dogmatik olmadığımızı" sanırdık. Şöyle derdik: Marx-Engels ve Lenin'in yazdıkları ve yaptıkları her şeyi her zaman ve her ülkede geçerli saymak dogmatikliktir. Bunların içinde yer ve zaman boyutunda genel ve geçer olanı, evrensel, genel yasallık olanı yani ilkesel olanı ayırmasını bilmektir dogmatik olmamak. Bu anlayışla, örneğin Lenin'in Rus Devrimi koşullarında oluşturduğu partiyi "model" alarak tekrarlamaya çalışmak, dün de bize göre dogmatiklikti. Ancak, Lenin'in yüzyılın başında geliştirdiği M-L parti ilkelerine bağlılık, tüm zamanların ve tüm ülkelerin Marksistleri için olmazsa-olmaz bir koşuldu. Yıllarca "Marksist-Leninist Parti Teorisi" diye de adlandırdığımız bu ilkelerin, aslında yüzyılın başında Avrupa çapında devrimler beklenen bir **tarihsel dönem** tanımına dayalı, bir saptama olduğunu görmezlikten geldik. Hem de, Komünist Manifeston'dan başlayarak, Rus Bolşevik partisinin kuruluşuna kadar geçen sürede Marksizm içinde üç ayrı parti anlayışına geçilebilmişken.

Hızla değişen bir dünyada, dünyayı değiştirmeye kalkanların, bunu başarmak için gerekli örgüt ilkelerinin değişmezliğini savunmaları nasıl mümkün olabildi?

Marksist-Leninist hareket, belirli bir tarihsel dönem için geçerli olabilecek kimi ilkeleri değişmez doğrular, yasallıklar kabul ederken, bunu 1917 devriminden bu yana esas itibariyle değişmeden kalan bir tarihsel dönem tanımına dayandırdı. Bu, "Çağımızın karakteri" denilerek, kendine M-L diyen her örgütün program ve tüzüklerinin girişinde tartışmasız yer verdiği tanımdı: "Büyük Sosyalist Ekim Devrimi'yle başlayan içinde yaşadığımız çağ (bunu tarihsel dönem olarak anlamak gerek) dünya çapında kapitalizmden sosyalizme geçiş çağıdır. Çağımızdaki temel çelişki kapitalizmle sosyalizm arasındadır. Evrensel gelişmenin ana yönünü dünya sosyalist sistemi belirliyor."

Ufak-tefek ifade değişiklikleriyle yukardaki gibi yapılan, "çağ" ya da tarihsel dönem tanımı, dünya çapında devrimci sürecin hızla gelişeceği, dünya çapında sosyalizme yol açacak devrimlerin "reel olasılık" olduğu saptamasını yapıyordu. Bu saptama ise ekonomik yarışmada sosyalizmin kapitalizmi kısa sürede geride bırakacağı, emperyalist aşamaya giren kapitalizmin hızla çürüyüp çökeceği beklentisine dayanıyordu.

Böylesi bir tarihsel dönemde Marksist hareketin ve partilerin politik stratejisi esas itibariyle bu "reel olasılığı" hızla realiteye dönüştürme stratejisi olabilirdi. Önüne doğrudan iktidar politik hedefi koyan Marksist partiler, ideolojik, politik ve örgütlü eylem birliğini temel alan M-L parti ilkelerine bağlı kalmayı sürdürecekti. Öyle de oldu.

Bugün, dogmatizmden kurtulmaya çalışarak "nasıl bir çağdaş Marksist parti?" sorusuna yanıt arayacaksak, Marksist-Leninist parti ilkelerinin de geçerli olup olmadığını tartışmamız gerekiyor. Bu ilkelerin, (ilkesel kabul ettiğimiz pek çok başka şey gibi) terkedilmesinin ve yerini nitelikçe farklı olanlara bırakmasının gerekli olup olmadığı tartışmasına ise önce "Çağın karakterinden" başlamamız gerekiyor.

"Çağımızın karakterinin" eskisi gibi tanımlanması gerektiğini savunanların, kuşkusuz eskisinden nitelikçe farklı bir politik strateji ve parti ilkeleri arayışı içinde olmaları beklenemez. Onlar olsa olsa, kimi nicel, köklü olmayan değişiklik ve düzeltmeler ile yollarına devam etmek durumundadırlar.

Çağımızın karakterine ilişkin "geleneksel" görüşün köklü bir değişikliğine gereksinim olup olmadığını tartışacaksak, her şeyden önce temel aldığı beklentilerin, 1917 devriminden bu yana ne ölçüde gerçekleşmiş olduğu, günümüzde ne kadar gerçeklik taşıdığı sorusunu yanıtlamaya çalışmalıyız.

Emperyalist aşamaya giren kapitalizm, beklendiği gibi hızla çökmüş müdür, kaynaklarını tüketmiş midir?

Evrensel gelişmenin ana yönünü sosyalist sistemin ya da dünya sosyalizminin belirlediği ne ölçüde doğrudur, doğrulanmıştır? Sosyalizm, toplumsal ilerlemenin insanı temel alan ölçütleri açısından dünyamızda ne ölçüde kurulabilmiştir?

Çağımızdaki temel çelişki kapitalizmle sosyalizm arasındadır görüşü, bu çelişkinin karakterindeki değişiklikleri yansıtmaktan uzak, eksik, tarihsel ve diyalektik olmayan şematik bir yaklaşımı yansıtmıyor mu? Kapitalizmle sosyalizm arasındaki çelişkinin karakteri, içinde oluştuğu ve geliştiği ortamın etkisi altında, çelişkinin gelişmesinin diyalektik mantığı gereği son 70 küsur yılda nasıl bir değişim göstermiştir? Kapitalizm ile sosyalizm arasındaki çelişkinin **gelişmesi, olgunlaşması**

bu çelişkinin sürekli **keskinleşmesini** getirmek zorunda mıdır? Çelişkilerin diyalektiği böyle midir? Kapitalizmle sosyalizm, emekle sermaye arasındaki çelişkinin **olgunlaşma, gelişme** sürecinden çelişkinin tarafları nasıl etkilenmiştir ve etkilenebilecektir? Emek ve sermaye cephesindeki gelişmeler, her iki tarafa da artan bir homojenlik mi, yoksa heterojenleşme mi getirmiştir, getirmektedir? Bunun toplumsal yenilenmenin öznesi ve karşıtlarının yapısı, bileşimi, örgütlenmesi ve karşılıklı mücadelesi açısından sonuçları olması gerekmiyor mu?

Yine dogmatizmden şemalara bağlı kalarak düşünmekten kurtularak, Marksizmin bilimsel ve hümanist özüne bağlı kalarak şu soruları sorup, yanıt aramamız doğal değil mi?

İnsanlığın sosyalist-komünist formasyona geçerek yenileşeceği görüşüne bağlı olmamız, bunun tek yol ve biçiminin (eskiden düşündüğümüz gibi) ulusal devrimci katılmalar olduğunu kabul etmemizi zorunlu mu kılıyor?

Tek-tek ülkelerde ve dünya çapında sosyalizme geçilmedikçe, toplumsal ilerleme olanakları tümüyle tıkanmış, insanın ve insanlığın gelişmesi bütünüyle olanaksızlaşmış mıdır?

Tıkanmış ise, insanın yeniden üretimi krize girmişse, öznesi ve nesnesi insan olan sosyalist toplumsal yenilenme nasıl, kimler tarafından gerçekleştirilecektir?

İnsanlığın eskiden düşündüğümüzden daha uzun sürede de olsa, çok çeşitli yol ve biçimlerle de olsa sosyalist toplumsal yenilenmesinden umudu kesmeyeceksek eğer, insanın ve insan topluluklarının ilerleme olanaklarının tümüyle tıkanmadığını, sosyalist toplumsal yenilenmeyi henüz başarmamışken bile kendini şu veya bu olguda yeniden geliştirerek üretebileceğini kabul etmek, bunun yollarını araştırmak zorunda değil miyiz?

Çağımızın (içinde bulunulan tarihsel dönemin) karakteri üzerine yapılan eski tanımlamanın temel aldığı saptamaları ve gelişim "şemalarını" sorgulayan ve tarihsel dönemin yeni karakteristiklerini anlamaya çalışan bu ve benzeri sorular farklı biçimlerde formüle edilebilir. Ancak her durumda, yürütülmesi gereken ve ucundan kenarından da olsa başladığımız tartışma teorik-ideolojik düzeyde bir tartışmadır. İçinde yaşadığımız dönemin karakteri üzerine, "geleneksel" Marksist görüşten nitelikçe farklı "çağdaş" Marksist bir tanımın, elbette Marksist hareketin politik stratejisi, örgüt ilke ve anlayışına kadar uzanan sonuçları olacaktır.

Bu nedenle, "çağımızın karakteri" ve politik strateji alanında "yeniyi" savunurken, M-L parti ilkelerine bağlı kalmak ne kadar olanaksız ve tutarsızsa tersi de aynı ölçüde olanaksız ve tutarsızlık olur. Çağın karakteristiğinin, dolayısıyla da politik stratejinin değişmediğini savunurken, M-L parti ilkelerinden nitelikçe farklı çağdaş Marksist bir parti arayışı içinde olmamız tutarsızlıktır. Türkiye Marksist solu, teorik-ideolojik düzeydeki köklü bir tartışma içinde dogmalarından ve dogmatizmden arınmadan legallik kazansa bile toplumsal meşruiyet, etkinlik ve birliğini sağlayamaz. Oysa halen böyle bir tartışmaya girilebilmiş değildir. Her örgüt kendi içinde ve kendi gazetesinde tartışmayı yeğler görünüyor. Bu çıkar yol mudur? Bu örgütlerin hepsi, ideolojik, politik ve örgütlü eylem birliği ilkeleri temelinde kurulmuştur. İdeolojik düzeydeki böylesi bir tartışmanın söz konusu partiler içinde yürütülmesi onların bizatihi kuruluş ilkelerinin, varlık nedenlerinin tartışılması demektir. Böylesi köklü bir tartışma içindeyken söz konusu örgütlerin politik birliklerini ve örgütlü eylem birliklerini sürdürmesi çok zordur. Bu durumda, ya tartışmayı "demokrasinin sınırları olduğu gerekçesiyle" sınırlamaya, dolayısıyla da köklü bir tartışma yürütmek isteyenleri dışlamaya yönelecekler; ya da o çok korkulan, eylemsiz "tartışma kulübü" olmayı içlerine sindireceklerdir. O zaman da, neden böylesi köklü bir tartışmada yer alabilecek ve alması gereken diğer Marksist grup, çevre ve kişilerin de katıldığı "daha geniş bir Marksist tartışma kulübünde" birleşilmediği sorusu ortada duracaktır.

Evet, dogmatizmden kurtulmak zor iş... Anlaşılan o ki, dogmalarımızdan birer-birer kurtulmak, birini terkederken kalanlara sarılarak bu işin içinden çıkmak zor. Ya dogmatik kalacağız ya da içinde bulunduğumuz dönemde devrimci cesaretimizi, özveri ve alçak gönüllülüğümüzü bu alana seferber ederek gerçek ve çağdaş Marksistler olmayı başaracağız.

Bu anlayışla, eskiden çok farklı görüşleri savunmuş olduğumu unutmadan, parti sorusuna yanıt aradığımıza inanarak "Nasıl bir çağdaş Marksist parti?" sorusuna yanıt aradığımıza inanarak şu soru ve görüşleri tartışmayı öneriyorum:

Marksist hareketin dünyada ve ülkemizde teorik-ideolojik düzeyde köklü bir tartışma içinde bulunduğu şu dönemde, Türkiye Marksist solu topluma "alternatif" sunabilecek durumda mıdır? Böyle bir "alternatif" sunabilmek için gereken asgari teorik-ideolojik birlik var mıdır? İçinde bulunduğumuz köklü tartışma döneminde Türkiye Marksist solu genç kuşaklara hangi Marksist görüşleri, nasıl bir sosyalizm anlayışını götürecektir?

Bugün her şeyden önce bizlerin, Marksist solun, dogmatizmden kurtularak, teorik-ideolojik bir yenilenmeye gereksinimimiz yok mu? Halka "alternatif sunmak", "yol göstermek", "öncülük etmek" gibi, şimdiye kadar kendine Marksist diyen her örgütün kendisine "otomatik" ve "verili" hak ve görev bildiği rol ve işlevlerin nereden kaynaklandığını sorgulamaya, ne anlama geldiğini kavramaya çalışarak, kimi komplekslerimizden kurtulmaya, daha doğrusu bir "toplumsal-psikolojik terapiye" öncelikle biz Marksistlerin gereksinimi yok mu?

Bana öyle geliyor ki, eğer Marksistlere halkımızın gereksinimi varsa ve de Marksistlerin faaliyetlerinin halkımıza bir yararı olacaksa, her şeyden önce böylesi bir "tedaviden" geçmek zorundayız.

Bu nedenle, başlıca işlevi Marksistlere özgürce tartışma, düşünce ve soru sorma ortamı yaratmak olacak bir partiye acilen gereksinimimiz olduğu kanısındayım. Bu partiye, teorik-ideolojik yenilenmeye, dogmatizmden arınmaya gereksinim duyan, "toplumsal-psikolojik grup terapisine" gereksinimi olduğunu düşünen tüm Marksistler girebilmelidir.

Teorik-ideolojik düzeyde tartışmaların yapılacağı böyle bir partide ideolojik birliğin aranmayacağı, olmayacağı apaçık ortadadır. İdeolojik birliğin aranmadığı ve olmadığı bir örgütte, politik birlik ve bu doğrultuda çoğunluğun aldığı eylem kararlarına tüm üyelerin katılma zorunluluğunu getiren bir eylem birliği ilkesi elbette olmayacaktır.

Böylesi bir parti anlayışı, "dünyayı yalnız anlamaya değil değiştirmeye yönelmiş olması gereken Marksistleri" eylemsiz tartışmacılar durumuna getiren Marksizm dışı bir öneri midir? Dünyayı yeterince anlamaya gerek duymadan, şemalara uygun olarak değiştirme alışkanlıklarımıza ters düşse de, bu öneri Marksizm dışı değildir bence.

Eğer, dünyayı değiştirme mücadelesini "tek bir yumruk gibi" yapılan ve "iktidar" hedefleyen eylemlerle sınırlamayacaksak; politik mücadeleyi politik iktidarı ele geçirmek, paylaşmak, parlamentoda yer kapmak gibi hedeflerle daraltmıyorsak, partinin Marksist üyeleri eylemsiz kalmaya, parti etkisiz kalmaya mahkûm olmayacaktır.

Parti içinde Marksizmin, dünyamızın ve ülkemizin sorunlarını tartışarak sürekli gelişen, erginleşen Marksist bireyler, barış, kadın, sendika, çevre, gençlik vb. demokratik hareketler içinde aktif yer alarak insanlığın ve halkın yakıcı sorunlarının çözümüne de, insanlığın toplumsal yenilenmeye doğru ilerlemesine de Marksistçe katkıda bulunma olanağı bulacaklardır. Parti üyeleri yer aldıkları hareketlere önceden kararlaştırılanı "öğretmeye" değil de, onlardan öğrenmeye ağırlık verdiği ölçüde, parti içinde yeni soruların ve sorunların gündeme gelip tartışılması mümkün olacak, böylece hem partinin düşünsel öncülük düzeyi hem de üyelerinin eylemi yoluyla etkisi yükselecektir.

Kuşkusuz yukardaki görüşler M-L parti ilkeleriyle tanımlanan "geleneksel" parti anlayışından nitelikçe farklı bir Marksist parti arayışına yöneliyor. Bilimsel, hümanist, gerçek anlamda demokratik, sürekli araştıran, soru soran, yanıtları kendisi bulma iddiasında olmayan, yığınlar ve diğer demokratik hareketlerle birlikte arayan, gerçeğin çoğunluğun oyuyla saptanamayacağını bilerek, bağlayıcı eylem kararları almak yerine, üyelerinin düşündüklerini denemelerine hak ve olanak tanıyan, çağdaş Marksist bir parti özlemini yansıtıyor. Dolayısıyla, yalnız içinde bulunduğumuz köklü yenilenme ve teorik-ideolojik yoğun tartışma dönemine özgü, geçici dönem partisi için bir öneri olarak değil, ritmi ve karmaşıklığı artan dünyamızın ve içinde bulunduğumuz tarihsel dönemin gerektirdiği bir parti anlayışı olarak tartışabileceğimizi sanıyorum.

Önerdiğim partiye teorik-ideolojik yenilenmeye, dogmatizmden arınmaya gereksinim duyan, "toplumsal-psikolojik" grup terapisine gereksinimi olan tüm Marksistler girebilmelidir.

Zor iş gerçekten dogmatiklikten kurtulmak. Her şey bir yana, insanın özeleştiri yapmasını gerektiriyor. Yukardaki satırların yazarı olarak çok değil 2-3 sene önce Marksist parti tartışmalarında, bugün benim öne sürdüğüm benzer kimi görüşleri savundukları için Sayın M.Ali Aybar'ı ve U.Cankoçak'ı sertçe eleştirmiştim. M-L parti ilkelerini savunmuştum. Marksistlerin sosyal demokratlardan farksız duruma düşeceklerini savunmuştum. Geçenlerde, bir dost sohbetinde bu yazımdaki görüşleri dile getirmeye kalkınca, benzeri eleştiriler ve uyarılarla bu kez ben karşılaştım. Boşuna "Etme, bulursun" dememişler. Ne yapalım, her özeleştirinin elbet bir bedeli olmalı. □

Prof.Dr.Zafer Üskül

TRENDE İLAN EDİLEN SIKIYÖNETİM DE VAR

Başbakan Adnan Menderes, kendisini bakanlar kurulu yerine koyarak, anayasaya aykırı bir biçimde, sıkıyönetim ilan ediyor.

Yerli Rumlar'a gözdağı vermek üzere girişilen saldırı, yakıp yıkma ve yağma olayları 6/7 Eylül Olayları olarak anılıyor. 6 Eylül 1955 günü Selanik'te Mustafa Kemal'in doğduğu evin ve Türkiye'nin Selanik konsolosluğunun bombalandığı haberinin radyonun 13.00 haber bülteninde yayınlanması ve **İstanbul Ekspres** gazetesinin ikinci baskısında akşam üzeri duyurulması üzerine, İstanbul ve İzmir'de olaylar başlıyor. Özellikle 6 Eylül'ü 7 Eylül'e bağlayan gece, İstanbul'un hemen her semtinde, Rumlar'ın evleri, işyerleri, kiliseleri saldırıya uğruyor. Benzer olaylar İzmir'de de yaşanıyor. Ertesi gün de devam eden olayları bastırmak için sıkıyönetim ilan ediliyor. Bu yazıda, olayların ayrıntısına girmeden[1], 6/7 Eylül sıkıyönetimi üzerinde duracağım.

"Arkadaşlar, bizi en fazla üzen... memleketin emniyet teşkilatıdır. ...Emniyet teşkilatı maalesef gafil avlanmış, maalesef uyumuş ve belki de ... bazı hadiselere göz yummuştur."

Sıkıyönetim nasıl ilan edildi?

1924 Anayasası'na göre, "Harb halinde veya harbi gerektirecek bir durum başgösterdikte veya ayaklanma olduğunda veya vatan ve cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma olduğunu gösterir kesin belirtiler görüldükte Bakanlar Kurulu, süresi bir ayı aşmamak üzere yurdun bir kesiminde veya her yerinde sıkıyönetim ilan edebilir..." (md.86).

6/7 Eylül olayları da "ayaklanma" ya da "vatan ve cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma" sayılmış olmalı ki 7 Eylül sabahı yayınlanan gazetelerde sıkıyönetim ilan edildiği haberi okunuyor.

Ancak, sıkıyönetim ilanı konusunda biraz tuhaflık var. Tuhaflık, olayların gelişimi izlenince farkediliyor:

6 Eylül akşamı, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile Başbakan Adnan Menderes, Ankara'ya gitmek üzere İstanbul'dan trenle hareket etmişlerdir. Olayların vehametinden trende haberdar olan Bayar ve Menderes, 7 Eylül sabahı saat 2.00'de Sapanca'dan İstanbul'a dönüyorlar. Sıkıyönetim ilanı haberi, İstanbul'a gece ulaşıyor. O geceyi anlatan Metin Toker şunları yazıyor: "...Ankara yolunda olan Başbakan Adnan Menderes'ten sıkıyönetimin ilan edildiği haberi ben vilayetteyken geldi" Anlaşılan o ki, Bülent Tanör'ün de saptadığı gibi[2], sıkıyönetim trende başbakan tarafından ilan edilmiştir. Başbakanca ilan edilen sıkıyönetim, İstanbul ve İzmir için söz konusudur.

Görüldüğü gibi, başbakan, kendisini bakanlar kurulu yerine koyarak, anayasaya aykırı bir biçimde, sıkıyönetim ilan ediyor. Bu sırada, başbakan ile birkaç bakanın İstanbul'da, önemli sayıda bakanın Ankara'da olduğu anlaşılıyor.

7 Eylül gecesi sıkıyönetim ilanının ardından, aynı gün içinde yayınlanan bir hükümet bildirisinde şu satırlar okunuyor: "Hadiselerin cereyanı sırasında en acil bir tedbir olmak üzere İstanbul ve İzmir'de fevkalade halin mevcudiyeti ilan edilmiş ve fakat, hükümet ve kuvvetlerinin vaziyete hakim olmaları üzerine kaldırılmıştır" (saat 8.00).

Bu hükümet bildirisinin hükümetin yayınlamadığı açıktır. Cumhuriyet gazetesinin 8 Eylül 1955 tarihli sayısında, Ankara'da bulunan bakanların 7 Eylül saat 14.00'de İstanbul'a geldikleri ve saat 16.00'da cumhurbaşkanının başkanlığında bakanlar kurulunun vilayet toplantı salonunda toplandığı bildiriliyor.

Toplantının ardından yayınlanan başbakanlık tebliğinde şunlar yer alıyor:

"6 Eylül'de İzmir'de ve bilhassa İstanbul'da geç saatlere kadar devam eden nümayişler sebebiyle buralarda fevkalade halin mevcudiyeti ilan edilmişse de 7 Eylül 1955 tarihinde neşredilen hükümet beyannamesinde bu vaziyetin değiştiği bildirilmişti.

"Bu beyannamenin neşrinden sonraki hadiselerin amme huzur ve asayişini yeniden ihlal edecek bir istidat göstermesi muvacehesinde vaziyeti etraflı tetkik eden Vekiller Heyeti memleketin yüksek menfaatlerini korumak için, İstanbul, İzmir ve Ankara'da örfi idare ilanına müttefikan karar vermiştir" (**Cumhuriyet**, 8.9.1955).

Sonunda, sıkıyönetim ilanı konusunda bakanlar kurulu karar vermiş oluyor. Ama eksik bir biçimde. Kararda, sıkıyönetimin ne kadar süreyle ilan edildiği belirtilmiyor. Anayasaya göre, bakanlar kurulu en fazla bir ay süreyle sıkıyönetim ilan edebilir. Meclis bu süreyi uzatabilir, kısaltabilir. Ama, bakanlar kurulunun, ilan ettiği sıkıyönetimin süresini (on gün mü, yirmi gün mü, bir ay mı) belirtmesi gerekir. Bakanlar kurulu bu gerekliliğe uymamıştır.

Ancak, sıkıyönetim ilanına ilişkin tuhaflık burada son bulmuyor. Çünkü, olağan olarak, bu kararın hemen aynı gün mümkün değilse ertesi gün Resmi Gazete'de ilanı gerekir. Oysa, bakanlar kurulunun sıkıyönetim ilanı kararı Resmi Gazete'nin 12 Eylül 1955 tarihli 9101. sayısında yayınlanıyor. Sıkıyönetimin ilanından 5 gün sonra. Ayrıca, anayasaya göre sıkıyönetim ilanı kararının **hemen** Meclis'in onamasına sunulması gerekirken, tatilde bulunan Meclis, cumhurbaşkanınca 12 Eylül günü toplantıya çağrılıyor. Çağrı ise 7 Eylül günü yapılıyor.

Bu durumda, 7 Eylül ile 12 Eylül günleri arasında yapılan sıkıyönetim uygulamalarının hukukiliği kuşkusuz tartışma konusudur. Bu tarihler arasında sıkıyönetim komutanı atanmış (7.9.1955), sıkıyönetim askerî mahkemeleri kurulmuş (9.9.1955), binlerce kişi gözaltına alınmış, tutuklanmıştır. Sıkıyönetimin Resmi Gazete'de yayınlandığı ve TBMM'nin sıkıyönetimi görüşmek üzere toplandığı 12 Eylül günü ise artık olaylar çoktan yatışmıştır. Bu arada, 2 korgeneral ile 1 tümgenerale işten el çektirildiğini (9.9.1955), İçişleri Bakanı Dr.Namık Gedik'in istifa ettiğini (10.9.1955) ve bazı kamu yöneticilerinin görevden alındığını ya da görev yerlerinin değiştirildiğini belirtelim.

Mecliste sıkıyönetim görüşmeleri

3 saat 10 dakika süren görüşmelerin tutanakları, TBMM Zabıt Ceridesi'nde 25 sayfa yer tutuyor. Bu bakımdan, görüşmelerin ana konularını birkaç başlık altında özetlemek gerekiyor.

Görüşmelerin sonunda ulaşılan bir ortak nokta, 6/7 Eylül günlerinde yaşanan olaylardan duyulan üzüntü, olayların ağırlığı ve uluslararası düzeyde ülkenin itibarının sarsıldığı konularındadır.

Muhalefetin üzerinde birleştiği bir konu, güvenlik güçlerinin olayları önlemek görevini ihmal ettikleri ve sorumluların bulunarak cezalandırılması gerektiği düşüncesidir. Olayların gelişmesini anlattıktan sonra, Cumhuriyetçi Millet Partisi Kırşehir milletvekili Ahmet Bilgin, "bu netice de gösteriyor ki Türk

zabıtası izahı mümkün olmayan bir atalet (durgunluk) içinde kalmıştır" diyor. İstanbul bağımsız milletvekili Ali Fuat Cebesoy, "idari ve siyasi teşkilattaki beceriksizlik ve kusurları da tarafsız olarak meydana çıkarabilmek için" meclisin karar almasını milletin beklediğini belirtmektedir. CMP Kırşehir milletvekili Osman Alişiroğlu da olayda hükümeti kusurlu ve sorumlu bulmakta ve hükümetin istifasını istemektedir. Diyarbakır bağımsız milletvekili İhsan Hamid Tiğrel, sıkıyönetim ilanına gerek var mı sorusunu sorduktan sonra şunları söylüyor: "İdare cihazının ve emniyet teşkilatımızın Eshabı Kehif gibi uykuya daldığı bir zamanda memleketin mukadderatını bunlara bırakmak hususunda bir teklifte bulunmak benim vicdanımın kabul etmeyeceği bir şeydir." CHP grubu adına konuşan İsmet İnönü ise, olayların bastırılması konusunda hükümetin ve güvenlik güçlerinin yetersizliği konusunda yukarıda anılan milletvekilleri kadar kesin bir düşünceye sahip görünmüyor. Bu konudaki kuşkularını biraz dolaylı biçimde anlatıyor.

Ancak, güvenlik güçlerinin yetersizliği konusunda iktidar partisi DP milletvekillerinin de, hatta İnönü'den daha kesin suçlamaları var. DP Burdur milletvekili Mehmet Özbey, sorumluların cezalandırılmasını rica ediyor. DP İstanbul milletvekili Aleksandros Hacopulos daha açık: "Arkadaşlar, bizi en fazla üzen, maalesef itiraf mecburiyetindeyim, memleketin emniyet teşkilatıdır. Bunu itirafta hepimiz müttefikiz. Emniyet teşkilatı maalesef gafil avlanmış, maalesef uyumuş ve belki de; dilim söylemeye varmıyor; bazı hadiselere göz yummuştur." DP Antalya milletvekili Burhanettin Onat ise, "gariptir hakikaten; o benim fedakâr, cefakâr, havadan sudan nem kapan polisim nerede? Nerede benim teşkilatım" diyerek hayretlerini ifade ediyor. Hükümet sözcüsü Fuad Köprülü ve Başbakan Adnan Menderes ise güvenlik güçlerinin

◀ *7 Eylül 1955 sabahı. Cumhurbaşkanı Celal Bayar akşam trende sıkıyönetim ilan ettikten sonra sabah olay mahallini "yerinde" izlemişti.*

toptan suçlanamayacağını belirtirken görevi ihmal olaylarının ancak tekil davranışlar olduğunu söylüyorlar.

Öyle anlaşılıyor ki, olayların önlenmesinde yönetimin, güvenlik güçlerinin yetersizliği konusunda milletvekilleri neredeyse görüş birliği içindeler. Bu ise, olayların bir tertip olup olmadığı sorusunu akla getiriyor. Milletvekillerinin de kafasında canlanan bu soru, yanıtını daha sonra kısmen bulacak.[3]

"Tertip" düşüncesi iktidar kanadında da var ama tertipçi farklı: İktidara göre tertipçi "kızıl komünistler"dir. Hükümet sözcüsü Fuad Köprülü'nün bu doğrultudaki iddiaları Mehmet Özbey ve Sinan Tekelioğlu (DP-Seyhan) tarafından da paylaşılıyor. Mehmet Özbey "komünistler"i şiddetle suçladıktan sonra bunların "söndürdükleri yuvaların, yaktıkları mabetlerin, yıktıkları mağazaların önünde hemen asılmalarıyla" kamu vicdanının huzura kavuşacağını, hak ve adaletin yerini bulacağını söylüyor. Sinan Tekelioğlu da aynı görüşte. Ancak o, idam sehpalarını meclisin önüne kurmaktan yana.

İktidar partisi, dikkatleri solun üzerine çekerken sıkıyönetim idaresine de yol göstermiş oluyor: Solcuları yakalayın. Adnan Menderes ve sıkıyönetim komutanı korgeneral Nurettin Aknoz'un yetkililere bu doğrultuda talimat verdiği, daha sonra ortaya çıkacak. Bu arada yakalanan, gözaltına alınan, aylarca gözaltında ya da tutukevinde tutulan "komünistler"in ise 6/7 Eylül olaylarıyla ilgilerinin bulunmadığı mahkeme kararlarıyla saptanacak.[4]

Meclise dönersek, milletvekillerini ilgilendiren bir başka önemli konunun, doğal olarak, sıkıyönetimin onayı ya da reddi, süresi olduğu görülüyor.

Muhalefet, sıkıyönetimi gerektiren olayların yatıştığını ileri sürüyor ve hiç olmazsa kısa bir süre sıkıyönetim istiyor. CHP sıkıyönetimin Ankara'dan kalkmasından yanadır. Hükümet ise üç ilde sıkıyönetimin 6 ay sürdürülmesini öneriyor. Meclisin kararı: Sıkıyönetim onaylanmakta ve Ankara, İstanbul ve İzmir'de 6 ay sürmesi kararlaştırılmaktadır.

Sıkıyönetim ne kadar sürdü?

İstanbul, Ankara ve İzmir'de 6 ay süreyle ilan edilen sıkıyönetim, İstanbul dışında bu süre dolmadan kaldırıldı. Bakanlar kurulu, sıkıyönetimin ilanından 3 ay 10 gün sonra aldığı bir kararla Ankara ve İzmir'de sıkıyönetimi kaldırdı.

Bakanlar kurulunun bu kararı, TBMM'nin 19.12.1955 tarihinde yaptığı toplantıda görüşülmüş ve üzerinde tartışma yapılmadan onaylanmıştır.

İstanbul'da ise sıkıyönetim 6 aylık sürenin bitiminden sonra da uzatılmış ve 7 Haziran 1955'de sona ermiştir. Sıkıyönetimin uzatılması, TBMM'de tartışmalara sahne olmuştur. CHP, hükümetin sıkıyönetimi bir iç politika aracı olarak kullanmak istediğini düşünüyor ve uzatılmasına karşı çıkıyor. CHP grubu adına konuşan Nüvit Yetkin, güvenlik güçlerinin görev yapması halinde sıkıyönetime hiç gerek kalmayacağını belirtip "Örfi İdare Kumandanı da altı ayda vazife yapmamıştır" diyor. İsmet İnönü de, hükümeti, basını ve o sırada İstanbul'da görev yapan Meclis Soruşturma Komisyonu'nda ifade verecek yurttaşları susturmak istemekle suçluyor.

Hükümetin sıkıyönetimi uzatma gerekçesi şudur: *"Devlet Vekili Cemil Bengü (Ordu)- ...Bu temdit talebimizin hakiki ve hemen hemen başlıca mucip sebebi, devam etmekte olan tahkikatın hitamını ve salim bir şekilde intacını temin etmek olmuştur."*

▶▶

10 yaşında bir çocuğun anıları...

Nakkaş Haydar sokağının çocukları, Bobo, Maki, Efça, Yılmaz, Erdinç, Fatma ayrı ayrı oyunlar kurmazlardı. Ya Nakkaş Haydar'ı kesen At Geçmez'deki arsada **top, kuka, dakmen**'le geçirirlerdi vakitlerini, ya kapı önlerinde gazoz kapağı değiş tokuşu yaparlar ya da akşam karanlığında anneleri pencerelerden sarkıp kendilerini çağırıncaya kadar saklambaç oynarlardı. Takım oyunlarında Rum veya Türk olmaya bağlı bir ayırım akla gelmezdi, Bobo ile Erdinç, Maki ile Yılmaz beraber saf tutarlardı. Paskalya'da çörek ve boyalı yumurta, kandillerde, Ramazan'da helva, simit gönderirdi aileler birbirlerine. Kandil günleri Müslüman çocukları "yağlı kapı, ballı kapı" diyerek kapı kapı dolaştıklarında Rum teyzelerine de uğrarlar onların pencereden mendile sararak attıkları para ve şekerleri torbalarına indirirlerdi.

6-7 Eylül günlerinde İstanbul'un birçok sokağında esen felaket Nakkaş Haydar'da da esti. Kalabalık, Çarşamba tarafından yokuş aşağı geldi. Sokağın tüm evleri, çapulu daha önce haber aldıklarından tedbir olarak bayrak asmıştı. Ama çapulcular kapıları çalıp kontrol ediyorlardı evin "ırksal" hüviyetini. Yine de birçok Rum evine dokunamadılar. Çocuklar sayesinde oldu bu. Yılmazlar, Erdinçler ve diğerleri birer ikişer Rum evlerinin merdivenlerinde oturup gözü dönmüş kalabalığa, "Amca burası Türk evi" dediler. Bazı evlerin önüne çocuk nöbetçi dikilememişti. Yılmaz oturduğu evin basamaklarından, aşağı köşedeki büyük Rum evini görebiliyordu. Koca bir buzdolabının, soğutmak için şişe verdikleri, buz aldıkları Agavni teyzelerin üçüncü kattaki penceresinden aşağıya atıldığını hüzünle seyrediyordu.

Fırtına geçtikten sonra çocuklar günlerce moloz yığınlarını karıştırdılar. Radyo parçaları, buzdolabı motorları ortak oyuncakları oldu Rum ve Türk çocuklarının.

Bu beraberlik fazla uzun süremedi ama. Yunan vatandaşı olan Rumlar ülkelerine, olmayanlar Kurtuluş'a, Çengelköy'e taşındı. Mahalle ıssızlaştı. "Bobo pas ver, pas ver!" çığlıkları duyulmaz oldu.

Başka bir yerlerde "büyükler" karar vermişler, yine başka mahallelerin "büyükleri" buna uygulamışlar ve Nakkaş Haydar sokağındaki çocuk beraberliğini öldürmüşlerdi.

Bir süre sonra ortak kültürün izleri de yavaş yavaş silinecekti.

İstanbul Türkler tarafından tamamen fethedilmişti artık... □

Çağatay Anadol

Bu gerekçe, DP Manisa milletvekili Muammer Alakant'ı da doyurmuyor. Muammer Alakant, olaya hukuksal açıdan yaklaşıyor: "İdarei Örfiye'nin ilânından hemen hemen 15-20 gün geçtikten sonra artık İdarei Örfiye'nin devamını istilzam ettirecek hadiseler ortadan kalktı". Anayasaya göre sıkıyönetimin ilanını gerektiren dört nedenden hiçbirinin var olmadığı belirten Alakant, "Anayasada İdarei Örfiyenin devam sebepleri sarih olarak yazılmaktadır. Tahkikatın başladığı ellerde neticelenmesi hükmü mevcut değildir" diyerek, sıkıyönetimi uzatmanın anayasaya aykırı olacağını vurguluyor.

Ancak, DP çoğunluğu TBMM'nin 28.2.1956 tarihinde yaptığı toplantıda, hükümetin isteği doğrultusunda, sıkıyönetimi İstanbul'da 3 ay uzatma kararı veriyor.

Sıkıyönetim uygulamaları

TBMM'de yapılan görüşmeleri inceledikten sonra, sıkıyönetim uygulamalarına da kısaca göz atmakta yarar var.

Sıkıyönetim bir hukuk rejimidir, keyfi bir yönetim biçimi değildir. Sıkıyönetim komutanlığının yetkilerinin sıkıyönetime gerekçe oluşturan nedenlerin ortadan kaldırılmasıyla sınırlı olması gerekir.

6/7 Eylül olaylarını "komünistler"in ve Kıbrıs Türktür Cemiyeti'nin üzerine yıkmaya baştan kararlı olan hükümet ve sıkıyönetim komutanının emirleri doğrultusunda, sıkıyönetimin yaptığı iş, yağmacıların yanında, asıl olarak "komünist" olarak bilinenlerle Kıbrıs Türktür Cemiyeti yöneticilerini gözaltına almak oldu. Bu kişilerin, sonradan mahkeme kararıyla aklandıklarına daha önce değinmiştim.

Burada kısaca üzerinde durmak istediğim, sıkıyönetimin genellikle olduğu gibi, sıkıyönetim ilanıyla hiç ilgisi bulunmayan konularda da kendisini yetkili görmesi ve uygulamalar yapmasıdır.

Bilindiği gibi, sıkıyönetim bir hukuk rejimidir, keyfi bir yönetim biçimi değildir. Sıkıyönetim komutanlığının yetkilerinin, sıkıyönetime gerekçe oluşturan nedenlerin ortadan kaldırılmasıyla sınırlı olması gerekir. Onun dışındaki alanlarda olağan olarak görevli merciler yetkilidir.

Oysa, sıkıyönetim komutanlıkları önce bol miktarda sıkıyönetim yasağı üretmekte, sonra da bu yasaklara uymayanlarla uğraşmaktadırlar. Örneğin, Ankara'da bir yurttaşın ruhsatsız düğün yapmasının 6/7 Eylül olaylarıyla bir ilgisi olmasa gerektir. Ama, Ankara Sıkıyönetim Mahkemesi'nin ilk kararı, ruhsatsız düğün yapmaktan sanık Ali Başvur'un 30 gün hapis cezasına çarptırılmasıyla ilgilidir (Cumhuriyet, 17.9.1955).

İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'nın 21 Eylül 1955'de yayınladığı tebliğ de bu açıdan ibret vericidir: "... Sayın halkımızdan bazıları yaya kaldırımın dışında yol üzerinde yürümektedir... yaya kaldırımlarının dışına çıkmamalarını sayın halkımızdan rica ederim. Örfi İdare Kumandanı, Korg.Nurettin Aknoz."

Sıkıyönetimin acı hatıralarını unutabilmek için ne yapmalı? □

*1) 6/7 Eylül olaylarıyla ilgili geniş bir araştırma, **Tarih ve Toplum** dergisinin Eylül 1986'da yayınlanan 33. sayısında yer almaktadır.*

*2) Bülent Tanör, "Sıkıyönetim", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.4, s.947.*

*3) Bkz.: **Tarih ve Toplum**, Eylül 1956, s.33.*

*4) Bkz.: **Tarih ve Toplum**, Eylül 1986, s.33*

"Eyvah, dedim, başımıza gelecek var"

Görüş okurları Hasan Asmaoğlu'nu, nam-ı diğer Komsomol Hasan'ı iyi tanırlar. Sayfalarımızın onur konuklarından Komsomol Hasan'la bu kez de 6-7 Eylül 1955 olayları üzerine söyleştik.

▶ Olaylardan ne zaman, nasıl haberdar oldunuz?

Ben o dönemde Nuruosmaniye'de bir trikotaj atelyesi işletiyordum. Sabıkalılara hiçbir yerde iş verilmediği için, ben de atelye kurmak mecburiyetinde kalmıştım.

Bir ara çarşıya gitmem icap etti. Yolda bir de baktım ki, serseri kılıklı biri bir papaza küfrediyor. Bir de Atatürk'ün Selanik'teki evine bomba atmışlar. Eyvah dedim, başımıza gelecek var.

▶ O günlerde başınıza gelenleri bize kısaca anlatır mısınız?

Eskiden beri bir adet vardır. Sıkıyönetim ilan edilir edilmez sabıkalılar tecrit edilirler. İstanbul hudutları dışına atılırlar. Onun için belki ben de yakalanırım diye, saklanmak üzere bir yer ayarladım. Tam öğlene doğru dendi ki, sıkıyönetim kalkmış. Akşam eve erken gittim. Yalnızdım. Saat dokuzu geçiyordu herhalde. Polisler geldi, beni aldılar. Akşam altıbuçukta tekrar sıkıyönetim ilan edilmiş, beni götürecekler. Üzerimdeki bütün parayı masanın üzerine bir de pusula yazarak bıraktım, kalktım onlarla beraber doğru Alemdar Karakoluna. Orada komiser çattı. Oradan Eminönü Emniyet Amirliği'ne. Orada bizzat Emniyet Amiri çattı. Ana avrat küfürle. Ben haberimiz olmadığını söyledim.

Beni alan siyasi polis daha sonra Aziz Nesin'i almaya gitti. Baktım, içerde Hulusi Dosdoğru'yu gördüm. Onun kaydını yapıyorlar. Arkasından Boratav'lar geldiler, İsmet Selimoğlu vs. Yaz günü gömlekle geldiler. Ben tecrübeli olduğum için yastık ve battaniye almıştım yanıma. Serdim, üzerine karşılıklı yattık.

Gece, artık kaçtı bilmiyorum, bizi belediye otobüslerine bindirdiler. Harbiye'ye götürdüler. Bundan evvel 51 tevkifatında Behice Boran'ların da kapatıldığı yere. Eskiden garajdı orası. Tuttular bizi oraya götürdüler. Baktık, jandarma, askerler falan bizi karşıladı. Biz daha evvel de hapishaneci olduğumuz için tanınıyoruz. Bu defa da bir yüzbaşı ben seni tanıyorum dedi. Siz dedi, şu namussuzlardansınız. Halbuki -yüzbaşının adı Muzaffer'di- o da bir akşam evvel o çapula karışanlardan. İtiş kakış, ikişer ikişer hücrelere kapatıldık.

Ertesi gün baktık diğer arkadaşlar geldiler. Aziz Nesin'ler vs. Listeyi kontrol ederken o yüzbaşı Sebati Selimoğlu diye okuyor. Onlar orada Sebati'nin olduğunu sanıyorlar. Yok dedik, böyle kimse yok. İsmet Selimoğlu var, onun oğlu. O sırada Sebati de arada kaynadı.

Daha sonra öğrendik ki, Tahsin Güzelfilibe'nin evine gidiyorlar. Karısı kapıyı açıyor. Ne istiyorsunuz? Böyle böyle, Tahsin'i alacağız. Diyor ne yapacaksınız onu? Diyorlar, dün akşam o da varmış. O, yok diyor, böyle bir şey yok. Hayır ısrar ediyorlar, görenler var, şahitler vs. Ayol diyor, Tahsin öleli ikibuçuk ay oldu, nerden gördünüz?

Bakkal Celal Benneci'nin de dükkanına gidiyorlar. Nişantaşı'nda. Orada soruyorlar Benneci'yi. Fakat o sırada benneci dükkanda yok. Daha sonra Benneci gelince, karısı ona arandığını söylüyor. Benneci 51 tevkifatında alınanlardan, şak diye düşüp ölüyor kalpten.

▶ "Yakalanan" komünistler ve ilericilerle birlikte daha sonra, siz de serbest bırakıldınız. Bunun da öyküsünü kısaca anlatır mısınız?

Bize yüklenmek istenen bütün iddia, tahrik ve teşvik. Bu yüzden bir gün savcılık bizi çağırdı. İfade alınacak. Diğer arkadaşların hepsi "alakamız yok" diye ifade vermişler. Sıra bana geldi. Savcı genç bir çocuk, dedi, o akşam neredeydiniz? Ben ifade vermeyeceğim dedim. Neden dedi, nasıl olur? Nasıl olursa olsun dedim. Bugüne kadarki tecrübelerimize, bilgilerimize göre, ne malûm benim ifadelerime göre bana suç isnât edilmeyeceği? Ne münasebet, nasıl olurmuş? Tarihte bunun vakâları vardır dedim. Onun için siz bana delil, şahit gösterin kim nerede görmüş? Ben yerimi ispat edebilirim dedim. Evrak kapandıktan sonra kimlerle beraber olduğumu söyledim. Suç bulamadılar.

Birkaç gün sonraydı. Baktım süt geldi. O ana kadar küfrediliyordu. Kendi hısım akrabamızın getirdiği ile idare ediyorduk. Fakat o sabah süt geldi. Ama biz içmedik. Daha sonra sorduk ve gazetelerden de okuduk, Amerikan Life mecmuası, olayları zavallı 66 komünist değil, askerler, polisler, bahriyeliler, serseriler yaptı, diyor. Resimleri de var. Zaten askerler de bize bunu söylüyorlardı. Ve bir gün baktık, Meclis'te İsmet Paşa açıkladı. Ondan sonra bizim oradaki durumumuz iyice tavsadı. Ziyaretçilerimizle bir-iki saat görüşür duruma geldik. Daha sonra da bizi üçer-beşer bırakmaya başladılar. En sonunda Yassıada Mahkemesi'nde gerçek ortaya çıktı fakat bizi oraya kimse çağırmadı.

6-7 Eylül'ün nedenine gelince, tertip olduğu belli. O güne kadar Türkiye ticaret piyasasına Rumlar, gayrımüslimler hakimdi. Aslında bu iç ticarete bilhassa Türkler'in hakim olması için yapıldı. Komünistlerin hiçbir dahli yoktu burada. Bu herkes tarafından anlaşıldı. O kadar ki, mesela benim trikotaj atelyesi için kiloyla yün aldığım Rum esnaf tutuyor, ben tevkif edilir edilmez, birbuçuk ton yün yığıyor atelyenin önüne. Ben öylelikle toparlandım. □

Yalçın Yusufoğlu

SORUN, ZAMANLAMA MI?

TBKP yöneticisi arkadaşlara iki soru yöneltmek istiyorum

Bugün Türkiye solunda Marksist yasal örgütlenme tartışmalarının düğümlendiği noktayı 141-142'nin ve bu maddelere mümasil anayasa ve diğer bazı yasa maddelerinin değişeceği günleri bekleyip beklememek oluşturuyor. Önceden daha çok **Görüş** sayfalarına yansıyan bu tartışma **Milliyet** gazetesinden Rafet Ballı'nın hazırladığı **"Sosyalist Sol Konuşuyor"** başlıklı röportaj dizisindeki ilgili özetlemelerde de kendisini gösterdi.

Şayet konu birlik sorunuyla sıkı sıkıya bağlı olmasaydı, yasallığı 141-142'nin kaldırılacağı koşullarla kaim görmek ya da görmemek, belki bir **zamanlama** tartışması sayılabilirdi. Öyle bir durumda konu böyle bir zamanlamanın artısı-eksisi üzerine indirgenirdi.

Oysa tartışmanın, birlik anlayışıyla, onun içeriği ve kapsamıyla doğrudan ilgisi var. Nitekim, TBKP'nin Genel Sekreteri ve Başkanı, Ballı'nın sorusuna verdikleri yanıtta şöyle diyorlar:

> İşçiler ayaklanmışlar TBKP yasallaşsın mı diyorlar; halk yığınları bu amaçla sokağa mı dökülmüşler? Ya da yakın veya uzak vadede böyle bir ihtimal mi gözüküyor.

"TBKP'nin yasallaşması çabası, aynı zamanda en geniş birlik için **"en uygun koşulları"** hazırlama demektir. Bugün komünist partisinin yasallaşması talebi öylesine geniş çevrelere malolmuş ve benimsenmiştir ki, bu amaç için mücadelede geniş bir demokratik hareket ortaya çıkmıştır. Yani bugün somut olarak ortaya çıkan bu güç, yasal bir partinin olanaklarından çok daha geniş ve etkindir. Böyle olunca, bizim TBKP'yi yasallaştırmaya ağırlık veriyor olmamız doğaldır."

Böyle bir yaklaşım, "birliği kendi eksenim etrafında görüyorum" anlamına geliyor. Çünkü yasaklı bir komünist partisinin **yasallaşması** demek, programıyla, tüzüğüyle, yöneticileriyle resmi makamlara dilekçe vererek partinin yasal olarak kurulduğunu ilan etmesi demektir. Kendi tabelasını asması demektir. 74'te Yunanistan'da, 80'lerde cuntaların yıkıldığı Latin Amerika ülkelerinde komünist partileri böyle yapmışlardır. Ama birlik ve birleşme sorunuyla, üstelik de "en geniş birlik" sorunuyla karşı karşıya bulunan Türkiye'de yasaklı bir partinin kendi yasallaşmasını eksen alması ve "en geniş birliği" buna bağlaması ister istemez "en geniş birlik" sözündeki göreceliğin yol açtığı belirsizliği akla getiriyor. Oysa en geniş birlik de, daha az geniş birlik de TBKP'nin, TSİP'in ya da başka yasaklı partilerin yasallaşmalarından ya da hatta birleşerek tek parti halinde yasala çıkmalarından geçmiyor. En geniş birlik, en geniş ortak irade demekse, bu irade programını, görüşlerini, temel politikalarını, örgüt anlayışını, yapısını ve yönetimini o partiyi **kuracak olan** herkesle birlikte belirlemekle gerçekleşebilir.

En geniş birlik için "en uygun koşulların" hazırlanmasının niçin TBKP'nin yasallaşması çabasına bağlı olduğunu anlamak zordur. TBKP'nin yasallaşması talebinin "ortaya çıkardığı gücün" yasal bir partinin olanaklarından daha geniş olduğunu düşünmek, siyasetin çok yanlı gereklerinin ve görevlerinin hepsini bilinmedik bir zamana erteleyerek, siyasetin tüm işlevini tek bir maddeye, TBKP'nin yasallaşmasına indirgemek olur. (Nitekim TBKP'nin geçenlerde yayınlanan Kongre belgelerinde de her şey bu hedefe bağlanmıştır.)

İşçiler ayaklanmışlar TBKP yasallaşsın mı, diyorlar, halk yığınları bu amaçla sokağa mı dökülmüşler? Ya da yakın veya uzak vadede böyle bir ihtimal mi gözüküyor? Yoksa, "141-142 kaldırılsın" sözünü bile ağzına almamaya dikkat eden, sadece "düşünce ve örgütlenme özgürlüğü" genellemesiyle yetinen sosyal demokrat partiler bu konuda parmaklarını mı kıpırdatıyorlar? (Olsa olsa Özal ile Evren Avrupa'ya gittiklerinde **"zamanı gelince"** bu maddelerin kalkacağını söylüyorlar.)

"TBKP'nin yasallaşması" mücadelesinin ortaya çıkardığı güç, geniş emekçi yığınların önüne ekonomik, sosyal ve siyasal görüşleriyle politik bir alternatif mi koyuyor, solun en geniş kesimlerini, sayısız kadrolarını mı örgütlüyor, böylesine bir örgütle kitlelere mi gidiyor ya da örneğin, yaklaşan yerel seçimlere katılarak siyaset mi yapıyor, o seçimlerde bir taraf mı oluşturuyor; önümüzdeki genel seçimlere katılabilecek bir sosyal ve siyasal güç mü şekilleniyor ki, TBKP'nin yasallaşma mücadelesinin "ortaya çıkardığı gücün" olanakları yasal bir partininkinden daha geniş ve etkin olsun?

"TBKP yasallaşsın" hedefi kitlelere bir politik alternatif getirmez, alternatif ancak ve ancak mümkün olabilecek en geniş, en kucaklayıcı ve kapsayıcı yasal Marksist partiyle yaratılabilir. Böyle bir birlik partisi mevcutların yasallaşmalarından değil, onların aşılmasından geçer.

Bu bakımdan, TBKP yöneticisi arkadaşların, 141-142 kalktıktan sonrasına öngördükleri "en geniş birlik"ten ne anladıklarını ve onun gerçekleşmesi yolundaki önerilerinin ne olduğunu açıklamaları gerekir. Çünkü Kutlu ve Sargın "TBKP'yi yasalda kurma" kararıyla geldiklerini belirterek yurda dönmüşlerdir. Bugün de, TBKP'yi yasallaştırma çabasını "en geniş birliğin" tayin edicisi olarak görmektedirler. Oysa en geniş birlik, ne TBKP'nin programında ve görüşlerinde ifadesini bulabilir ne de onun ekseni etrafında. Bu gerçeğin net olarak görülmesinde, bilinmesinde, bu konuda muğlaklığa ve tereddüde yer verilmemesinde yarar vardır.

Verili durumda "en geniş birliği" öngörmek o birliği birlikte oluşturabilecek **tüm** Marksistlerle müşterek bir düşünsel ve siyasal kapsamlı ön çalışma sürecinden geçtikten, öyle bir birlik partisine **değgin her şeyi** ortak bir irade olarak birlikte belirledikten sonra **kuruluşu** gerçekleştirmeyi gerektirir. Bir başka deyişle, TBKP'li arkadaşlarımız yasallıktan "TBKP'nin yasallaşması"nı -ya da diyelim ki, bir TBKP-TSİP birleşmesinin yasallaşmasını- anlamıyorlarsa ve "en geniş birliği" başkalarının zamanla tek tek ya da toplu halde katılmaları diye algılamıyorlarsa, "en geniş birlik" ve "yasal örgütlenme" hedefini birleştirmenin biricik yolu, yukarıda bir kez daha tekrarladığımız türden geniş kapsamlı bir ortak çalışmayı öngörmektir. Ve bunu net bir dille deklare edip, savunmaktır.

Ancak o takdirde, öyle bir partinin kurulmasında 141-142 sorunu bir zamanlama, siyasal değerlendirme ve koşulların elverişliliği-elverişsizliği tartışması olabilir.

□

TBKP'nin yasallaşması hedefini en başa koymanın asıl nedeni ideolojik ise, yani TBKP'li arkadaşlar ortaya koydukları programın özünden vazgeçmeyecekleri için kendi partilerinin yasallaşmasından başka çıkar yol görmüyorlarsa, bu takdirde o öz'le "en geniş birliğin" sağlanamayacağı bellidir.

Sadece hareketin namütenahi bölünmüş olması ve solda mevcut örgütsellikler dışında muazzam bir birikimin varlığının bir realite halinde durması -yani birliğin iyi, doğru ve gerekli olması- nedeniyle değil, aynı zamanda, önümüzde duran yoğun ve çok ciddi teorik-pratik sorunların çözümü ülkemiz solundaki azami zihin-mücadele-özveri potansiyelinin mobilize olmasından geçtiği için en geniş birlik daha bugünden o sürece en geniş katılımın sağlanmasını gerektirir. Karşımızda bu denli büyük teorik ve pratik sorunlar varken, dünyada sosyalist düşünce ve eylem adeta bir deprem yaşarken, böylesine geniş boyutlu bir yaratıcılık-üretkenlik arayışı içine girmişken, bu arayışın Yeni Düşünce'de olgun (ya da ham) meyvasını verdiğini düşünmek belli bir görüştür, fakat sözü edilen "en geniş birliğin" ortak görüşü değildir. Bu nedenle, TBKP programı ve onu belirleyen esaslar o "en geniş birlik" için yapılacak çalışmalarda sadece bir öneri olabilir. Bu öneriler ve öngörüler, diğer öneri ve öngörülerle birlikte hazırlık çalışmalarında değerlendirilecek, tartışıla-

caktır. Sonuçta ortaya katı ya da konformist ve dogmatik olmayan bir düşünsel şekillenme ve ona uygun parti anlayışı çıkacak, bu düşünsel zenginlik, pratik canlılık içinde parti kendi teorik-ideolojik-politik sürecini başlatmış olacaktır. Yeni Düşünce'yi benimsesin ya da benimsemesin, "en geniş birlik" hedefini önüne koyan herkes bu perspektifi kabul etmelidir. Aksi halde, "birlik ve yasallık" hedefi, kaçınılmaz olarak Yeni Düşünce'yi rehber alanlar ve almayanlar temelinde iki ayrı yasal partiye götürür. Böyle bir sonuç bölünmüşlüğün bir başka düzlemde sürmesi olur.

Yeni Düşünce henüz pek yenidir, ne olduğu da henüz pek belli değildir, onu kuramsal bir baz olarak ortaya koyanlar bile tartışılsın diye "tezler" adıyla sunmuşlardır. Gene bir başka yeni olan "Uluslararası Yeni Politik İlişkiler Kültürü"nün öngördüğü dünyadaki barış, borçlar, açlık, çevre sorunlarının çözümü vb. gibi sorunlarındaki sistemlerarası işbirliğinin Türkiye'nin sınıflararası ilişkilerine uyarlanmasıyla savunulan ülke içi yeni politik ilişkiler kültürü önerisi daha da yenidir. Bütün bu yeniler uzun yıllar tartışılacaktır, değişecektir. Fakat bu yenilerin ülkemizde sosyalist mücadelenin birliğinin önünü tıkamasına yol açarsak, bunca yeni, solun hiç de yeni olmayan bir zaafına, eski konformizme tekabül etmiş olur. Oysa, Yeni Düşünce'nin çıkış noktası konformizmi yıkmak ve her şeyi tartışmaya açmaktır, Yeni Düşünce'yi şablonlaştırmamız başlangıcı sonuç ilan etmemize koşut düşer.

□

Birlik ve yasallık hedefimizin, yukarıda andığımız biribirine bağlı iki sorunu şayet söz konusu değilse, o zaman konu bir zamanlama sorununa indirgenebilir.

141-142 ne zaman kalkar? Eli kulağında mıdır?

Her şeyden önce bilmemiz gerekir ki, rejim açısından bu maddeleri kaldırmak söz konusu değildir, onlar olsa olsa **"zamanı gelince"** bu maddelere cebir unsurunu ekleyerek, sadece tadil edeceklerdir. (3. bentlerini ise tadil bile etmeyecek, muhtemelen teşdit edeceklerdir.)

Peki o "gelecek olan" zamanın eşref saati nedir? Yeni baştan hazırlanmış olan ceza yasası taslağında bu maddelerin numaraları değiştirilmiş ve komünizm için öngördükleri cezalarda bir miktar indirim yapılmıştır. Taslak henüz meclis komisyonlarına da sevkedilmemiştir. Yerel seçimlerden sonra sevkedileceği söylenmektedir.

Bu maddelerden yola çıkılarak 82 Anayasası'na konulmuş bir 14. madde vardır. Ayrıca eskiden Siyasi Partiler Kanunu'nda bulunan ilgili bir hüküm -komünist adıyla parti kurulmasını yasaklayan madde- 82'de anayasalaştırılmıştır.

TBKP'nin yasallaşması -komünist adında ısrar edileceğine göre- sadece 141-142'nin değil, adı geçen anayasa maddeleriyle, Siyasi Partiler Kanunu'nun yasaklayıcı hükmünün değiştirilmesini gerektirmektedir. Kısacası, bütün bunlar bir pakettir.

Turgut Özal yeni yıl basın toplantısında "Bu konu referanduma gider, buna halkın karar vermesi lazım. Bunun için de ortam hazırlanmadan referanduma giderseniz "Hayır" cevabını alırsınız. Bu konu kademe kademe gündeme gelecektir. Ben kendi parti grubum içinde bunu gördüm. Zaman geçtikten sonra dini ve komünist partileri de olmak üzere partiler kurulur ve yerini alır" demiştir.

Bu konuda gerekli anayasa değişiklikleri için muhalefet partileriyle işbirliğine gidilip gidilmeyeceği yolundaki bir soruyu da Özal şöyle yanıtlamıştır: "Basit mesele değildir. Burada arkamızda milletin desteğini görmeden mecliste karar veremeyiz. Anayasa değişikliği için 300'den fazla oy çıksa, burada referandum şartını koyacağız. Bu meseleyi ancak böyle çözeceğiz. Bunda da acele etmiyorum. Türkiye'nin bir numaralı problemi bu değildir. Bunları yaparsak Ortak Pazar'a alınacağız diye bir garanti yok. Böyle bir yazılı garanti getirirseniz, düşünürüz."

Aynı konudaki son resmi açıklama da Adnan Kahveci'den gelmiştir. Devlet Bakanı VİP dergisine verdiği demeçte kendi zamanlamasını Türkiye'de geniş bir hoşgörü ortamının oluşmasına bağlı kılmıştır. Hükümetin bu meseleyi AT hesaplarıyla ele aldığı başından bellidir, ne ki, ne AT'nin bu konuda öyle ısrarları vardır ne de Özal komünist partisi üzerindeki yasağı kaldırırsa kendisini AT'ye alacaklarını düşünecek kadar saftır. Şu halde, bu demokratik hak ancak ve ancak iç dinamik sayesinde kazanılabilir. İç dinamiğin harekete geçirilmesi ise adı geçen talep etrafında geniş ve güçlü bir toplumsal muhalefeti yaratmaktır. Bazı köşe yazılarıyla, bir takım paneller ve kapalı salon toplantılarıyla ya da gazetelere verilen ilanlarla bu muhalefet yaratılmaz.

Bu muhalefeti yaratacak en etkili güç bugün yasal Marksist partiyi, öngörülen hazırlık sürecinden geçerek kurmakla doğar. Öyle bir parti, tek bir konuda değil, tüm toplum sorunlarında etkin bir muhalefet odağı olarak, solun mümkün olan en geniş kesimlerini birleştirip sosyal muhalefette etki kazanarak, yani geniş yığınların başka demokratik taleplerini gerçekleştirmek için adım atarak konumuz olan siyasi kısıtlamanın kaldırılması talebini halkın başka talepleriyle bütünleştirerek bu maddeleri kaldırtır.

141-142 kalkmadan da böyle bir partiyi yaratacak ve yaşatacak toplumsal meşruiyet vardır. Daha ilerisi, ancak, bu meşruiyete dayalı o yasal örgütlenmeyle elde edilebilir.

Konuyu Avrupa'nın telkinlerinden, yurt içindeki bir takım cılız kampanyalardan çıkarmanın ve dolayısıyla zamanlamayı rejimin elinden almanın yolu budur. Aksi halde zaman akıp gidecektir, yani kaybedilecektir.

TBKP kendi takvimindeki gündönümünü 141-142'nin kalkması olarak belirlemiştir ve o dönüm noktasının yakın olduğunu düşünmektedir. Ama ortada devlet büyüklerinin Avrupa gezileri dışında herhangi bir veri de bulunmamaktadır (Mesela, Evren Almanya gezisinde, Özal ise İtalya ve Fransa gezilerinde bu konuda konuşmuşlardır, fakat ne hikmetse, ABD gezilerinde tek bir söz etmemişlerdir.)

Ayrıca, TBKP'nin sözü geçen "yakında" kavramının ölçütü de belli değildir, görecelidir. Yerel seçimler sonrasında mı, yoksa Cumhurbaşkanlığı seçimleri ertesinde girilecek politik düzlemde mi, olası bir genel seçim öncesinde mi ya da 1992 seçimlerinden önce veya sonra mı ya da Özal düştükten sonra mı bu maddeler kalkacaktır, yoksa onları Özal mı kaldıracaktır veya Özal başbakan mı kalacaktır, Çankaya'ya mı çıkacaktır... ilh Ülkenin siyasi takviminde önümüzdeki yıllar için bu sorular durmaktadır. TBKP'nin "yakın zaman" zamanlaması bu sorulardan ayrı düşünülemez. (AT meselesine gelince, hem Vehbi Koç'un yeni yıl demecinde, hem de Genel Kurmay'ın raporunda AT'ye girmek konusunda acele edilmemesi, AT'de rekabet edebilecek belli "milli sanayi dalları"nda gelişme kaydedildikten sonra AT'ye girilmesi istenmektedir. Yani AT'nin Türkiye'yi içine almayacağı bir yana, özel sektör ile Genel Kurmay da AT'ye girmeyi bugünden yarına öngörmemektedir.)

TBKP programı ve onu belirleyen esaslar o "en geniş birlik" için yapılacak çalışmalarda sadece bir öneri olabilir ve yasal parti çalışmasında diğer önerilerle birlikte değerlendirilir.

Kanımca, yeni ceza yasası taslağı Meclis'e sevkedildiğinde 141-142'nin yeni haliyle öngördüğü ceza indirimi rejimin Avrupa'ya karşı yeterli saydığı bir formüldür ve o maddeler Meclis'ten o halleriyle geçecektir. Bu bakımdan, taslağın Meclis'e gelmesi -Meclis'te o maddeleri değiştirecek bir güç dengesi bulunmadığına göre- bizler açısından bu konuda zamanlama ve karar verme ölçütü olmalıdır. Ondan sonra da, yasal partinin ön çalışmalarının mümkün olan en geniş birliği sağlayacak şekilde başlatılmasında daha fazla gecikilmemesi hepimizin dileği olmalıdır.

Yazıyı özetlemek ve bağlamak için TBKP yöneticisi arkadaşlara şu iki soruyu yöneltmek istiyorum:

Mümkün olan en geniş birliği, yasaklı partilerin **yasallaşması** olarak değil, o birliği katılacak herkesle birlikte **kurulacak** (141-142'i kalksa bile ancak öyle gerçekleşebilecek) yeni bir parti olarak görüyor musunuz?

Ve nihayet, yeni ceza yasasının Meclis'e sevkedilmiş halini gördükten sonra 141-142'nin kalkmasının daha zaman alacağına ikna olarak, yasal parti çalışmalarının hep birlikte başlatılmasını öngörüyor musunuz?

Açıklıkta yarar vardır. □

KURTARICILAR

AHMET KAHRAMAN

KURTARICILAR, Ahmet Kahraman, Boyut Yayınevi, 192 sayfa, 1988, İstanbul.

Türkiye alışılageldiği üzere bir kez daha KURTARILDI. Türkiye'nin nasıl, ne pahasına kurtanldığı bugüne değin çeşitli incelemelerde gözler önüne serildi. Artık Türkiye'nin kimler tarafından, ne için, kimden kurtarıldığı bu denli net ve açık olmasına karşın yine de tüm yaşananların "kökü dışarda" mihraklar tarafından abartılarak yayıldığı söylenegeldi.

Ahmet Kahraman bu kez 12 Eylülcülerle konuştu. "Kökü içerde" hem de "köklü" 12 Eylülcülerle.

12 Eylül'ün Ankara Sıkıyönetim Komutanı Recep Ergun. Mamak Askeri Cezaevi Komutanı Albay Raci Tetik. Bedrettin Demirel. Meclis tutanaklarından Tahsin Şahinkaya. Emekli General Dündar Konya'nın açıklamaları. Yaşar Okuyan'ın yürekleri sızlatan mektubu ve Eylülzedelerin tepkileri.

12 Eylülcüler bu kez suçüstü yakalanıyorlar. Savunmaları tarihe birer pişmanlık belgesi olarak kalırken, 12 Eylül'ü neden, niçin, nasıl yaptıklarını, kimden neyi kurtardıklarını 12 Eylülcüler'in de itiraz edemeyecekleri biçimde anlatıyorlar.

Okunmanın, defalarca okunmanın ötesinde bir 12 Eylül belgeseli olarak gelecek kuşaklara aktarılması gereken belgeler toplamı her yurtseverin evinde, savcıların ise masasının üzerinde durması gereken bir yapıt. □

PENÇELİ ADALET, Güney Dinç, Boyut Yayınevi, 167 sayfa, 1988, İstanbul.

Güney Dinç hukukçu, yaşamı savunmanlıkla dopdolu. Bugün geriye dönüp baktığında adalet mekanizmasını iki sözcükle özetliyor. "Pençeli Adalet".

Adalet mekanizmasının çarkları hep ezmeğe, yok etmeğe çalışmış. Egemen mantık: adaletin karşısına gelen suçludur. Mantık bu olunca uygulayıcıların davranışları da buna paralel oluyor. Yılların hukukçusu Dinç, yaşadıklarını, gözlemlediklerini aktarırken adalet mekanizmasının aksaklıklarını ve çözümlerini de beraberinde getiriyor.

Terazili Tanrıça, Yargı ve İnsan, Adaletin Pençesi, Çocuk Mahkemeleri Ne Oldu ve Adalet Hangi "Mülk"ün Temeli başlıklarıyla incelediği konuyu kitaplaştırdığında Muzaffer İzgü şöyle diyor "...Güney Dinç'in bu yapıtında gülmecenin tadı var. Bu ülkenin insanı olarak yine ağlanacak şeylere gülüyoruz ne yazık ki. Ama ağlamanın bir yararı yok. Güney Dinç gibi, bozuklukların, düzensizliklerin, adaletsizliklerin üzerine gitmek gerekiyor.

Eleştirilirlik Sınırı

Bazı örgütlerde yer almış, toplantılar yönetmiş, yayınevi sahibi, dergi editörü, birçok kitabı olan bir arkadaşım vardı, Sırrı Öztürk. Fikirlerini beğenip beğenmemek, katı veya sivri bulmak öznel ve tartışma sınırları içinde değerlendirilecek bir nitelik taşır. Ancak bu eski savaşım ve hapishane arkadaşım son kitabında, "Partileşme Sorunu III" ve onunla birlikte çıkan "TBKP Programı Taslağının Eleştirisel Analizi" kitaplarında bu sınırı aştı, önce bu iki kitabı eleştirmeyi düşünmüştüm. Okuyunca vazgeçtim. Bir kişi kitap yazarken açık seçik tahrifat yapabiliyorsa, böyle bir kişinin eseri ciddiye alınıp eleştirilemez bile, ancak teşhir edilebilir.

İnsanın bir yergi yaparken, hele Türkiye İşçi Partisi "1962 Tüzüğünde" deyip, tırnak içinde alıntılar yaparken dürüst davranması, değil sosyalist ahlakın, burjuva ahlakın da en ilkel bir kuralıdır; politik savaşım iftiraya dayanarak yapılamaz, böyle bir kişinin eserleri eleştirinin kapsamı dışında kalır, tümü ile inanılırlığını yitirir.

Üstelik bu kişi, Birinci T.İ.P.in Fatih İlçe Başkanlığı yaptığı hatırlanırsa "bilmiyordum, aldatıldım" dahi diyemez. Bakın Sırrı Öztürk'ün öz ağabeyi ressam Avni Mehmetoğlu 22.11.1968 tarihinde İstanbul Haysiyet Divanına yazdığı yazıda kendisi hakkında ne diyor: "Parti içinde provokasyona çok hassas bir üye olduğumdan bir zamanlar Fatih İlçe Başkanı olan kardeşimi partiden tasfiye ettirdim, bunu Genel Başkan ve Cemal Hakkı bey de bilir." Olay ne idi, o dönemde de hisleri fazla keskin olan Sırrı Öztürk, TKP ile ilişki kurduğunu sanır ve bu yönde faaliyete geçer. Eminönü ilçesinde çalışan ağabeyi bunun bir provokasyon olduğunu söyleyince onu dinlemez, Mehmetoğlu kardeşini ihraç ettirmek zorunda kalır. Nitekim az sonra yazar Orhan Kemal ve iki arkadaşı tutuklanırlar, provokasyon meydana çıkar, olay gazetelere de yansımıştır. Birkaç yıl sonra başka bir olaydan suçlanan Mehmetoğlu savunmasında bu olaydan bahsetmekte ve aklanmaktadır.

Gelelim "Partileşme Sorunu" kitabındaki tahrifata! Sırrı Öztürk diyor ki:

"TİP'in sınıfsal ve ideolojik karakterini tanımlayan, amacını belirleyen 1962 tarihli Tüzüğünde, "Halkın Partisi", "bütün emekçilerin Partisi" denmiş, hemen her sosyal kesim partiye davet edilmiştir: "İşçi, aydın, az topraklı köylüler, dar gelirliler, esnaf ve zanaatkârlar, gençler, TOPRAK AĞALARI(!)..." (Sahife 49).

Aşağıda T.İ.P. 1962 ve sonraki Tüzüklerinde yer alan sözü geçen paragrafı kelimesi kelimesine sunacağım, görülecektir ki, yukarıdaki alıntıların her tarafı yanlış olmakla beraber TOPRAK AĞALARI ifadesi tamamen uydurulmuş ve tırnak içine eklenerek sahtecilik yapılmıştır; şöyle ki:

"Madde 2- Partinin amaç ve karakteri: Türkiye İşçi Partisi Türk işçi sınıfının ve onun demokratik öncülüğü etrafında toplanmış bütün emekçi sınıf ve tabakaların (ırgat ve küçük köylülerin, aylıklı ve ücretlilerin, zanaatkârların, küçük esnaf ve dar gelirli serbest meslek sahipleri ile ilerici gençliğin ve toplumcu aydınların) kanun yolundan iktidara yürüyen, siyasi partisidir." Aynı Tüzüğün 3. Maddesinde ise: "Büyük toprak sahiplerinin ve şehirli büyük sermayecilerin, demokratik rejimi aksatan, ekonomik kalkınmayı, sosyal ve kültürel gelişmeyi frenleyen, sosyal adalet ve güvenliğe karşı koyan, zararlı nüfuz ve hakimiyetlerini önlemek" tümcesi yer almaktadır.

Tüzük ile Sırrı Öztürk'ün kitabındaki tahrif edilmiş alıntıları kelimesi kelimesine karşılaştırmak iftiranın boyutunu göstermek bakımından uyarıcıdır. Bu tür yöntemlerle üretilen sözümona ideolojik ve teorik kitaplar ve onların yazarını eleştirmeye değmez, ancak teşhir edilir.□

Rasih Nuri İleri